

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Astos Jonaitytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Sąžiningo įgijėjo apsaugos problemos:
lyginamoji analizė**

Vadovas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Recenzentas: asist. Egidijus Vilkickas

2008 Vilnius

TURINYS

IŽANGA	2
1. SAŽININGO ĮGIJĖJO INSTITUTO SAMPRATA.....	5
1.1 SAŽININGO ĮGIJĖJO INSTITUTO PRIGIMTIS, RAIDA IR PROBLEMATIKA	5
1.2. SAŽININGAS ĮGIJĖJAS DAIKTINĖJE IR PRIEVOLIŲ TEISĖJE.....	8
2. SAŽININGO ĮGIJĖJO TEISIŲ APSAUGOS TAISYKLĖS	13
2.1. SAŽININGUMO KRITERIJUS.....	14
2.1.1. <i>Sažiningumo principo samprata.....</i>	14
2.1.2. <i>Įgijėjo sąžiningumo vertinimo kriterijai</i>	18
2.2. SAĻYGOS, KURIOMS ESANT TURTAS GALI BŪTI IŠREIKALAUTAS IŠ SAŽININGO ĮGIJĖJO.....	24
2.2.1. <i>Sandorio neatlygintinumas</i>	24
2.2.2. <i>Kilnojamojo daikto praradimas be savininko valios.....</i>	26
2.2.3. <i>Nekilnojamojo daikto praradimas dėl nusikaltimo.....</i>	33
3. SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP TREČIOJO ASMENS IR SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP PRIEVLĖS ŠALIES SANTYKIS.....	37
3.1. SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP PRIEVLĖS ŠALIES SAMPRATA.....	37
3.2. SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP PRIEVLĖS ŠALIES IR SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP TREČIOJO ASMENS SAŲVOKŲ ATRIBOJIMO PROBLEMATIKA LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	42
3.2.2 <i>Bylų dėl turto, įgyto administracinio akto pagrindu, problematika.....</i>	49
IŠVADOS.....	53
LITERATŪROS SARAŠAS	55
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvos teismų praktikoje ypač gausu bylų, kai savininko turtą kitiems asmenims perleidžia asmuo, neturėjęs tokios teisės, daikto įgijėjas tą patį daiktą perleidžia dar kartą, o vėliau pradinis savininkas reikalauja pripažinti negaliojančiais visus, jo manymu, neteisėtus sandorius ir gražinti daiktą jo nuosavybėn. Tokiais atvejais iškyla dviejų lygiaverčių savininkų – pradinio ir faktinio – interesų konfliktas. Tinkamu šios problemos sprendimu suinteresuotos ne tik bylos šalys, bet ir visa visuomenė, kadangi nuo to priklauso civilinės apyvartos stabilumas ir teisinis tikrumas civiliniuose santykiuose. Siekiant konflikto šalių pusiausvyros būtina vadovautis proporcingumo principu. Tuo tarpu teismų praktika šios kategorijos bylose yra prieštaringa – dažnai vienos šalies interesai suabsoliutinami ir ginami kitos šalies sąskaita. Tai lemia keletas priežasčių: visų pirma, galimas teisinio reguliavimo neatitikimas proporcingumo principui. Antra, vertinamojo pobūdžio teisės normų gausa. Trečia, nuoseklios doktrinos nebuvimas ir esminių sąžiningo įgijėjo apsaugos principų neįvertinimas. Lietuviškoje literatūroje šie klausimai nėra visapusiškai išnagrinėti – analizė apsiriboja pavieniais moksliniais straipsniais, kuriuose fragmentiškai užsimenama apie sąžiningo įgijėjo institutą kitų tyrimo temų kontekste. Dėl to sąžiningo įgijėjo apsaugos instituto visapusiška analizė, teismų praktikoje kylančių teisės aiškinimo ir taikymo problemų atskleidimas ir galimų sprendimo variantų pateikimas pasitelkus lyginamąją pasirinktų užsienio valstybių teisės bei lyginamąją panašių institutų analizę, yra aktualus Lietuvos teisės teorijai ir praktikai.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas: pateikti visapusišką sąžiningo įgijėjo instituto analizę lyginamuoju aspektu ir, iškeliant sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos problematiką, išnagrinėjant susiklosčiusią teisminę praktiką, pateikti galimus sprendimus.

Objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra sąžiningo įgijėjo, kaip trečiojo asmens, kurio su pradiniu savininku nesieja prievoliniai santykiai, teisių apsaugos institutas ir jo problematika. Siekiant atskleisti šio instituto specifiką ir prigimtį išsamiai išnagrinėjamas jo santykis su sąžiningos sandorio šalies institutu. Įgyvendinant magistro darbo tikslą analizuojamas aktualus teisinis reglamentavimas Lietuvoje, išskiriami pranašumai ir trūkumai, lyginant su pasirinktų užsienio valstybių pozicija šiuo klausimu. Išsamiai nagrinėjama susiklosčiusi teisminė praktika ir doktrina, susijusi su sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos instituto taikymu ir aiškinimu. Siekiant atskleisti įstatymuose vartojamų sąvokų turinį bei nustatyti bendrus sąžiningo įgijėjo apsaugos principus, išskiriamos pozicijos, dėl kurių praktikoje ir doktrinoje sutariama. Taip pat identifikuojami esminiai prieštaravimai bei išsamiai išnagrinėjamos konkrečios probleminės situacijos.

Kadangi esminė šio magistro darbo problema yra dviejų lygiateisių savininkų interesų konfliktas dėl turto nuosavybės teisės, darbe gilinamasi į sąžiningo įgijėjo apsaugą ta apimtimi, kuria ją įtvirtina teisės normos, draudžiančios daiktą išsireikalauti natūra. Dėl šios priežasties, kitos sąžiningo įgijėjo apsaugos užtikrinimo priemonės, tokios kaip žalos atlyginimo ir nepagrįsto praturtėjimo institutai, nėra išsamiai nagrinėjamos.

Metodai. Šiame darbe tyrimas atliekamas naudojant tradicinius jurisprudencijos metodus – dokumentų analizės, loginį, lingvistinį, lyginamąjį, istorinį, sisteminių, ir teleologinį. Dokumentinio tyrimo metodika vadovautasi nagrinėjant ir atskleidžiant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų, teismų procesinių sprendimų medžiagos turinį. Loginis tyrimo metodas buvo naudojamas darant išvadas ir apibendrinimus, identifikuojant sąžiningo įgijėjo apsaugos problemas ir siūlant problemų sprendimo variantus. Istorine retrospektyva remtasi analizuojant sąžiningo įgijėjo instituto ištakų, vystymosi klausimus. Lingvistinė analizė naudota atskleidžiant sąžiningo įgijėjo sąvokos elementus.

Lyginamoji teisėtyra šiame darbe yra svarbi priemonė atskleidžiant užsienio valstybių poziciją nagrinėjamų problemų atžvilgiu, analizuojant teisinio reguliavimo skirtumus, vertinant atitinkamą Lietuvos teisinį reguliavimą kaip pažangų ar keistiną. Lyginamajai analizei pasirinkta kaimyninė valstybė Latvija, kaip valstybė artima Lietuvai geografiškai ir istorine praeitimi, Kanados Kvebeko valstija, Olandija ir Rusija - kaip šalys, kurių nemaža dalis civilinius santykius reglamentuojančių įstatymų nuostatų perimta kuriant naująjį Lietuvos civilinį kodeksą. Vokietija, Prancūzija, Italija – kaip turinčios ilgametę praktiką ieškant esminių sąžiningo įgijėjo instituto elementų bei Jungtinės Amerikos Valstijos ir Didžioji Britanija – kaip kitai – bendrosios teisės sistemai – priklausančios šalys. Lyginamasis metodas taip pat naudojamas giminingų institutų – sąžiningo įgijėjo kaip trečiojo asmens ir sąžiningos sandorio šalies – palyginimui ir skirtumų analizei. Šiuo metodu taip pat remtasi atliekant skirtingų tesimų praktikos bei teisės doktrinos pozicijų lyginamąją analizę.

Naudotas sisteminis metodas padėjo nagrinėti sąžiningo įgijėjo institutą reglamentuojančias teisės normas, kurių turinio, reikšmės ir taikymo sąlygų neįmanoma atskleisti neatsižvelgiant į kitas, kurioms atskleisti būtinas jų tarpusavio ryšių nagrinėjimas (pavyzdžiui, analizuojant tam tikras prievolių teisės normas, kurias būtina taikyti vadovaujantis atitinkamomis daiktinės teisės nuostatomis). Teleologiniu metodu remtasi atskleidžiant kai kurių reikšmingesnių teismų praktikos išaiškinimų atsiradimo, tam tikrų teisės normų nustatymo priežastis bei potekstę, sąžiningo įgijėjo ir pradinio savininko teisių apsaugos proporcijos svarbą.

Šaltiniai. Sąžiningumo principo aspektai analizuojami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pirmosios ir šeštosios knygos komentaruose¹, o 1997 m. civilinės teisės vadovėlis² yra vienintelis pedagoginis darbas, kuriame nagrinėjama sąžiningo įgijėjo bei savininko teisių priešprieša. Todėl magistro darbe naudojamos Lietuvos teisės doktrinos didžiąją dalį sudaro teisės periodika. Paminėtini V. Mikelėno³, A. Dambrauskaitės⁴ straipsniai, kurių pagalba atskleidžiami esminiai sąžiningo įgijėjo apsaugos principai. Išsamiausiai sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos problematiką atskleidžia gausi Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika, todėl ji darbe nuodugniai analizuojama. Didelę dalį magistro darbe naudojamos teisės doktrinos sudaro užsienio šalių teisės mokslininkų parašytos monografijos ir straipsniai. Svarbus magistro darbo šaltinis yra daiktinės teisės specialistės profesorės P. Y. Reyhan⁵ straipsnis, kuriame išsamiai analizuojama įvairių užsienio valstybių teismų praktika sąžiningo įgijėjo atžvilgiu. Lyginamajai darbo analizei naudoti įvairių užsienio šalių teisės mokslininkų monografijos ir moksliniai straipsniai. Paminėtini C. Watner⁶, Ch. Palmer⁷, K. I. Sklovskij⁸ moksliniai darbai.

¹ MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2001; MIKELĖNAS V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. I t.

² VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997.

³ MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 2-13.

⁴ DAMBRAUSKAITĖ, A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 23-31.

⁵ REYHAN, Y. P. A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. In *Duke Law Journal*, [interaktyvus]. 2001, nr. 4 [žiūrėta 2008-03-04], p. 955-1043. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?50+Duke+L.+J.+955>>.

⁶ WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntaryist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

⁷ PALMER, Ch. A. Recovering Stolen Art: Avoiding the Pitfalls. In *Michigan Bar Journal* [interaktyvus]. 2003, June [žiūrėta 2008-03-04], p. 20-23. Prieiga per internetą: <<http://www.michbar.org/journal/pdf/pdf4article580.pdf>>.

⁸ СКЛОВСКИЙ, К. И. *Собственность в гражданском праве*. Москва: Дело, 2000.

1. SAŽININGO ĮGIJĖJO INSTITUTO SAMPRATA

1.1 SAŽININGO ĮGIJĖJO INSTITUTO PRIGIMTIS, RAIDA IR PROBLEMATIKA

Nuosavybės teisės apsaugą kaip vieną svarbiausių vertybių įtvirtinta demokratinių valstybių aukščiausios galios teisės aktai, tarptautiniai bei Europos Sąjungos teisės aktai⁹. Vienas pagrindinių nuosavybės teisės kaip daiktinės teisės požymių tiek teisinėje literatūroje, tiek praktikoje nurodomas jos absoliutumas, kuris pasireiškia savininko išimtinių teisių į turtą visuma¹⁰. Vienas kertinių civilinės teisės principų – niekas negali perleisti daugiau teisių kitam, nei pats jų turi, o teisių įgijėjas negali įgyti daugiau teisių, nei perleidėjas. Tai reiškia bendrąją taisyklę, kad nuosavybės teisę į daiktą gali perleisti tik daikto savininkas¹¹. Bendrasis principas – tais atvejais, kai daiktą neteisėtai užvaldo kitas asmuo, savininkas turi teisę susigrąžinti prarastą daikto valdymą (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, toliau – CK, 4.93, 4.95 str.¹²). Tokia taisyklė išsivystė iš romėnų teisės principų *nemo dat quad non habet* arba *nemo plus juris ad alium transferre potest quam in se habet*¹³. Šios maksimos atskleidžia vyravusią nuosavybės teisės kaip absoliučios teisės koncepciją ir jos pirmumą, palyginti su kitomis daiktinėmis teisėmis. XII lentelių įstatyme (apie 450 m. pr. Kr.) įtvirtinta, kad „pavogto daikto nuosavybė visada išlieka tam, kuriam daiktas priklausė prieš vagystę; nei ilgas [kito asmens] valdymas, nei daikto įgijimas bet kokiomis aplinkybėmis, neatima iš teisėto savininko šios teisės“¹⁴. Į pavogtus ar įgytus prievartos būdu daiktus įgyti nuosavybės teisės negalima buvo ir įgyjamosios senaties *usucapio* keliu¹⁵.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014), 23 str., 46 str.; 2002 m. Vokietijos konstitucijos 14 str., 2001 m. Italijos konstitucijos 42-44 str., 1992 m. Danijos konstitucijos 73 str., 1989 m. Švedijos konstitucijos § 2, 18 str. Cituota pagal: VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 99; 267. 2000 m. Europos sąjungos pagrindinių teisių chartija (Official Journal of the European Communities C 364/01), 17 str. 1 d.; 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas nr. 1 iš dalies pakeistas protokolu nr. 11 (Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386; 2000, Nr. 96-3016), 1 str.; 1948 m. Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497), 17 str. ir kt.

¹⁰ Žr.: VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 248; 258; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 5 d. nutartį c. b. *Klaipėdos apskrities viršininko administracija v. I. M.*, Nr. 3K-3-377/2006, kat. 33; 95.2; 121.13 (S).

¹¹ Įstatymai gali numatyti šios taisyklės išimtis, kai daiktą gali perleisti ir ne jo savininkas. Pavyzdžiui, antstolis, parduodamas skolininkui priklausantį daiktą teismo sprendimo įvykdymo tvarka, nėra jo savininkas; turto administratorius, parduodamas administruojamą turtą taip pat nėra jo savininkas ir pan.

¹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

¹³ *Nemo dat quad non habet* – „negali duoti tas, kuris neturi“; *nemo plus juris ad alium transferre potest quam in se habet* – „niekas negali kitam perduoti daugiau teisių, nei pats jų turi“. Cituota pagal: BITINAITĖ, V. *Mokomasis anglų ir lietuvių kalbų teisės terminų žodynas*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 215.

¹⁴ Žr.: WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntarist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

¹⁵ Žr.: NEKROŠIUS, I, NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1996, p. 146.

Justiniano laikais vieninteliu ir universaliu nuosavybės teisės perdavimo būdu tapo *traditio*. Perduodant nuosavybės teisę, daiktas turėjo būti faktiškai perduotas (tiek kilnojamasis, tiek nekilnojamasis)¹⁶. Tačiau, jei daiktą kitam asmeniui perduodavo asmuo, tik laikinai juo naudojėsis ar saugojęs, tai netgi sąžiningas asmuo (sąžiningas to daikto įgijėjas) negalėdavo įgyti nuosavybės teisės ir tikrasis savininkas visais atvejais galėdavo vindikacijos būdu (lot. – *vim dicere* – „skelbiu, kad bus taikoma prievarta“) susigražinti daiktą. Galiojo taisyklė: „kur savo daiktą randu, ten jį ir išreikalauju“ (lot. – *ubi rem meam invenio, ibi vindico*)¹⁷. Taigi senovės Romos teisėje minėti principai iš esmės reiškė ir neribotos vindikacijos taisyklę.

Civilinės apyvartos raida pakoregavo minėtus principus ir jie pasaulinėje praktikoje nebetaikomi absoliučiai. Perkant daiktus, ypač kilnojamuosius, ir galiojant neribotos vindikacijos taisyklei, įsigyjantis daiktą asmuo niekada negalėtų būti tikras, kad vieną dieną neatsiras asmuo, kuris, teigdamas esąs tikrasis daikto savininkas, nepareikalautų gražinti daiktą. Patikimų ir stabilių turtinių santykių garantijos nebuvimas, be abejonės, trukdytų sklandiems prekių mainams ir neskatintų civilinės apyvartos plėtros. Pripažįstant šią vertybę ir siekiant ją užtikrinti, civilinėje teisėje įstatymo lygiu įtvirtintas sąžiningumo (lot. – *bona fides*) principas bei išvystytas sąžiningo įgijėjo institutas.

Jau vėlyvaisiais viduramžiais Europos valstybių civilinė teisė rėmėsi kitomis, nei senovės romėnų teisė, taisyklėmis, kurių atsiradimui padarė įtaką germanų tautų paprotinė teisė. Germanų teisė daikto valdymo gynimą (vok. – *gewere*) prilygino nuosavybės teisės gynimui. Galiojo bendras principas: jei savininkas savo valia perleido kilnojamąjį daiktą valdyti kitam asmeniui, bet neturėjo tikslo perleisti nuosavybės teisės daiktą valdančiai šaliai (pvz., pagal pasaugos, panaudos sutartį), o ši perleido daiktą trečiajam asmeniui, pirminis savininkas negalėjo išreikalauti daikto iš trečiojo asmens. Galiojo taisyklė: „pas tą, kuriam perdavei pasitikėjimą, jo ir ieškok“ (vok. – *wo do deinem glauben gelassen hast, musst du ihn suchen*). Pagal šį principą savininkui suteikiama reikalavimo teisė tik asmens, kuriam jis turtą patikėjo ir kuris pažeidė jo teises, atžvilgiu. Tai liudija apie pasikeitusią pasaulėžiūrą, lyginant su senovės romėnų teise, kadangi romėnų teisė analogišką daikto savininko patikėtinio veiksmažodį prilygintų vagystei ir savininkas turėtų teisę daiktą vindikuoti. Labai svarbu, kad germanų paprotinė teisė jau pripažino trečiojo asmens sąžiningumo prezumpciją. Vėliau šią prezumpciją įtvirtino dauguma XIX amžiaus Europos civilinių kodeksų¹⁸.

Lietuvos įstatymuose bei teisės doktrinoje dar iki naujojo CK įsigaliojimo egzistavo sąžiningo įgijėjo problema ir ją buvo bandoma spręsti. 1948 metais išleistame civilinės teisės vadovėlyje, kalbant

¹⁶ *Ibid.*, p. 144.

¹⁷ Žr.: ПОКРОВСКИЙ, И. А. *Основные проблемы гражданского права*. Москва: Статут, 1998, p. 197.

¹⁸ Žr.: WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntarist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

apie vindikacinį ieškinį, nurodoma, kad sąžiningu įgijėju (valdytoju) laikomas asmuo, kuris nežino, kad valdo neteisėtai. Sąžiningą įgijėją apsaugo nuo savininko vindikacinio ieškinio pats jo sąžiningumo faktas¹⁹. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – 1964 m. CK) sąžiningo įgijėjo teisių apsaugą įtvirtino 143 straipsnyje²⁰.

Taigi *nemo dat quod non habet* taisyklės transformacija šiuolaikinėje civilinėje teisėje pasireiškia šios taisyklės ribų nubrėžimu. Tai reiškia, kad ne visada asmens, neturinčio teisės perleisti turtą nuosavybėn, įvykdytas turto perleidimas, negali sukurti nuosavybės teisės turto įgijėjui. Esminė sąlyga: turto įgijėjas yra sąžiningas turto perleidimo metu. Pabrėžtina, kad absoliutaus sąžiningo įgijėjo teisių gynimo civilinė teisė nenustato. Sąžiningo įgijėjo teisės yra ginamos tik egzistuojant tam tikroms sąlygoms. Besąlyginis sąžiningo įgijėjo teisių gynimas reikštų kitą kraštutinumą – pirminio daikto savininko teisių ignoravimą. Egzistuojant situacijai, kai susiduria dviejų lygiaverčių savininkų – pradinio teisių turėtojo ir teisės įgijėjo – vienuose interesai, išskyla esminis klausimas, ar sprendžiant šį interesų konfliktą, esamas teisinis reguliavimas bei teismų praktika užtikrina proporcingumo bei teisėtų lūkesčių civilinėje apyvartoje principus²¹. Ar apskritai šiuo atveju įmanoma teisinėmis priemonėmis pasiekti „protingą balansą“ tarp šalių, ar tokia situacija turi būti sprendžiama pasitelkiant „mažesnės blogybės“ principą? Siekiant surasti atsakymą tolimesnėse magistro darbo dalyse lyginamuoju aspektu analizuojamos sąžiningo įgijėjo apsaugos sąlygos, jų reglamentavimas skirtingose teisės sistemose, aiškinimas teismų praktikoje bei teisės doktrinoje, atsižvelgiant į proporcingumo principo užtikrinimo svarbą ir aktualumą.

¹⁹ Žr.: DAMBRAUSKAITĖ, A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 25.

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr.19-138).

²¹ Socialinių interesų pusiausvyros įtvirtinimo teisėje svarbą ne kartą savo nutarimuose pabrėžė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Žr., pvz., 1995 m. kovo 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą „Dėl piliečių nuosavybės teisių į žemę atkūrimo“, (Valstybės žinios, 1995, Nr. 22-516). Žr. plačiau: ABRAMAVIČIUS, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 12 (90), p. 42-50.

1.2. SAŽININGAS ĮGIJĖJAS DAIKTINĖJE IR PRIEVOLIŲ TEISĖJE

Sąžiningo įgijėjo ir savininko interesų konfliktas iškyla labai įvairiose faktinėse situacijose, todėl sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos problema yra aktuali tiek prievolių, tiek daiktinėje teisėje. Priklausomai nuo to, ar pradinį savininką ir turto įgijėją sieja prievoliniai teisiniai santykiai, ar ne, savininkas, siekdamas susigrąžinti turtą, gali naudoti atitinkamai prievolinius ar daiktinius teisių gynimo būdus. Lietuvos civilinė teisė nepripažįsta konkurencijos tarp asmeninių ir daiktinių ieškinių²². Tais atvejais, kai šalis sieja prievoliniai teisiniai santykiai, kreditorius gina savo subjektinę teisę reikšdamas reikalavimą jo teisių pažeidėjui, esančiam su juo prievoliniuose santykiuose, reikalaujamas grąžinti pagal sutartį perduotą turtą, atlyginti nuostolius ir pan. Siekdamas susigrąžinti turtą, kreditorius reiškia reikalavimą pripažinti jį ir asmenį, pažeidusį jo teises, siejantį sandorį negaliojančiu ir taikyti restituciją. Tuo tarpu, kai tarp savininko ir įgijėjo nėra jokio teisinio ryšio, išskyrus patį daiktą, šis daiktas iš jį įgijusio asmens gali būti išreikalaujamas pagal daiktinės teisės nuostatas, t. y. pareiškus vindikacinį ieškinį daikto valdytojui, kuris nagrinėjamas atsižvelgiant į įgijėjo sąžiningumą ir kitas vindikacijos taikymo sąlygas²³. Šiuo atveju, daikto valdytojas gali būti tiek, pavyzdžiui, pamestą daiktą suradęs asmuo, tiek tretysis asmuo, įsigijęs daiktą pagal sandorį, kurio šalimi nėra pradinis daikto savininkas.

Asmeninių ir daiktinių ieškinių konkurencijos nebuvimą pripažįsta dauguma valstybių, kurių teisei įtaką padarė romėnų teisė²⁴, aiškiai išskyrusi šiuos ieškinių tipus į dvi skirtingas kategorijas²⁵. Kaip pabrėžia Rusijos mokslininkas K. I. Sklovskij, romėnų teisė įtvirtino ieškinių subordinaciją – asmeninių ieškinių pirmenybę daiktinių ieškinių atžvilgiu. Jo nuomone, ieškinių subordinacija nepalieka vietos ieškinių konkurencijai – juk jeigu yra galimybė pareikšti ieškinį dėl restitucijos, savininkui nėra prasmės reikalauti daikto pateikus vindikacinį ieškinį, o jei savininkas nebuvo negaliojančio sandorio šalimi, jis ir neturi teisės reikalauti restitucijos savo vardu²⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas įtvirtina specifinius atvejus, kai ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, turi teisę pareikšti ne sandorio šalis, o tretysis asmuo. Pavyzdžiui, reikalavimą dėl niekinio sandorio pasekmių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo (CK 1.78 str. 5 d., 6.227 str. 1 d.), daikto savininkas arba valdytojas gali reikalauti pripažinti

²² Žr.: MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 3.

²³ Žr.: DAMBRAUSKAITĖ, A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 27.

²⁴ Žr., pvz., Olandijos civilinio kodekso 45 str. 5 d. Cituota pagal: *Ibid.*

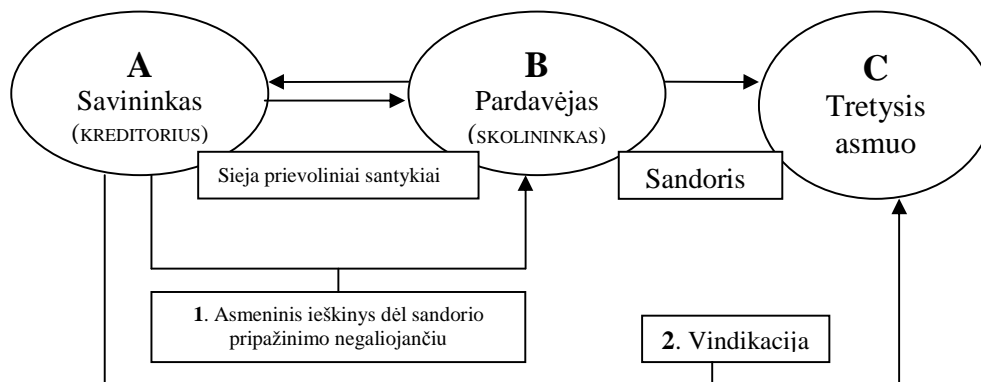
²⁵ Žr.: NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1996, p. 33.

²⁶ Žr.: СКЛОВСКИЙ, К. И. *Собственность в гражданском праве*. Москва: Дело, 2000, p. 326; 328.

negaliojančia neturėjusio teisės parduoti daiktą asmens ir pirkėjo pirkimo–pardavimo sutartį (CK 307 str.) ir pan. Toks teisinis reguliavimas neprieštarauja asmeninių ir daiktinių ieškinių atskyrimo taisyklei. Šiuo atveju daikto savininkas, jei jis yra tretysis asmuo turto įgijėjo atžvilgiu, tačiau, pagal specialias prievolių teisės normas turi teisę pasinaudoti prievolinių teisiniais gynybos būdais, gali savo nuožiūra pasirinkti, ar reikalauti sandorio negaliojimo pasekmių taikymo, ar vindikuoti daiktą. Atkreiptinas dėmesys, kad restitucija taikoma sandorio šalių atžvilgiu, todėl savininkui, kurio su neteisėtu daikto perleidėju nesieja prievoliniai santykiai iš esmės daiktą susigrąžinti įmanoma tik pareiškus vindikacinį reikalavimą faktiniam daikto valdytojui.

Asmeninių ir daiktinių ieškinių konkurencijos nebuvimą pripažįsta ir Lietuvos teismų praktika. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) teisėjų kolegija, nagrinėdama bylą kasacine tvarka, atskyrė šiuos savininko teisių gynimo būdus ir nurodė, kad nesant galimybės reikšti asmeninį ieškinį (bylos atveju pradinio savininko kontrahentas buvo jau bankrutavusi įmonė), savininko interesai gali būti apginti reiškiant faktiniam turto valdytojui vindikacinį ieškinį²⁷.

Savininko prievolių ir daiktinių gynybos būdų panaudojimo santykis gali būti pavaizduotas tokia schema:

Schema atskleidžia, kad sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos problema iškyla ne tik kalbant apie vindikacinį ieškinį, bet ir sprendžiant sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo klausimus. Pirmuoju atveju, nurodytu schemeje, A gali reikšti reikalavimą B dėl A ir B sutarties pripažinimo negaliojančia ir prašyti taikyti restituciją²⁸. Kadangi turtas yra perleistas trečiajam asmeniui iškyla restitucijos taikymo natūra problema.. Ši problema yra ypač aktuali, kai turtas yra perleistas kelis kartus. Tai reiškia, kad turtą įmanoma grąžinti pradiniam savininkui taikant restituciją tik tokiu atveju, jei visi po pripažinto negaliojančiu pradinio sandorio įvykę sandoriai, kurių dalyku yra minėtas turtas, taip pat būtų pripažįstami negaliojančiais. Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad

²⁷ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 3 d. nutartį c. b. *S. D. v. A. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-313/2006, kat. 106; 118.8 (S).

²⁸ Savininkas A taip pat gali pareikšti reikalavimą pripažinti negaliojančia pirkimo-pardavimo sutartį, sudarytą tarp B ir C remdamasis, pvz., CK 6.307 str. 1 dalimi.

savininkas gali reikšti vindikacinę ieškinį galutiniam faktiniam daikto valdytojui (schemos atveju A gali reikšti vindikacinę ieškinį C) ir tokiu atveju tarp ieškovo (pirminio savininko) ir atsakovo egzistuojant kelių sandorių grandinei, šių sandorių galiojimo ginčyti nereikia.

Tokia pozicija vyrauja Lietuvos teismų praktikoje²⁹. Vis dėlto teismai pateikia ir priešingų vertinimų. Atkreiptinas dėmesys į LAT teisėjų kolegijos nutartyje, nagrinėjant civilinę bylą kasacine tvarka, suformuluotą taisyklę, kad tuo atveju, kai daiktą nuo pradinio savininko skiria keletas sudarytų sandorių ir keletas turto įgijėjų, taip pat tapusių to paties daikto savininkais, pradinis savininkas gali pasinaudoti daiktiniu teisiniu nuosavybės teisės gynimo būdu (vindikacija), tik įrodžius šių sandorių neteisėtumą³⁰. Manytina, kad tokia pozicija turi būti vertinama kritiškai, kadangi ji paneigia asmeninių ir daiktinių ieškinių konkurencijos nebuvimo taisyklę.

Daiktinės ir prievolių teisės santykis, aktualus sprendžiant sąžiningo įgijėjo ir savininko interesų konfliktą, Lietuvoje įtvirtintas CK 1.80 str. 4 dalyje. Joje nurodyta, kad turtas, buvęs pripažinto negaliojančiu sandorio dalyku, negali būti išreikalautas iš jį sąžiningai įsigijusio trečiojo asmens, išskyrus CK 4.96 str. 1-3 dalyse nurodytus atvejus (t. y., kai pradinio savininko teisės yra ginamos prioritetiškai, palyginti su sąžiningu įgijėju). Analogiškos yra ir CK 6.153 straipsnio bei 6.307 str. 3 dalies normos.

Taigi CK nustato pareigą remtis daiktinės teisės normomis tada, kai sąžiningas įgijėjas ieškovo atžvilgiu yra trečiasis asmuo, t. y. jis nėra kreditorių (ieškovą) ir skolininką (atsakovą) siejančios prievolės šalis. Analogiškas nuostatas įtvirtina Kvebeko civilinio kodekso 1707 straipsnis³¹, Olandijos civilinio kodekso 45 str. 5 punktas³². Tuo tarpu Rusijos Federacijos civiliniame kodekse prievolių ir daiktinės teisės santykis nagrinėjamu klausimu nėra aiškiai nustatytas. Pagal bendrą taisyklę Rusijos Federacijos civilinis kodeksas nenumato, kad taikant restituciją būtų atsižvelgiama į sąžiningo įgijėjo interesus. Dėl to Rusijos teisės doktrinoje kyla daug diskusijų, ar sandorio negaliojimo pasekmės gali būti taikomos sąžiningo trečiojo asmens atžvilgiu³³. Taigi Lietuvos CK pasirinkta teisinio reguliavimo kryptis vertintina kaip pažangi, kadangi tokiu reglamentavimu sukuriama teisinis aiškumas, kokiais atvejais turi būti sprendžiamas turto įgijėjo sąžiningumo klausimas.

²⁹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartį c. b. *Alytaus raj. apylinkės vyr. prokuroras v. UAB „Sverida“ ir kt.*, Nr. 3K-122/1998, kat. 6; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 15 d. nutartį c. b. *J. Balabkina v. Chelmo visuotinė draudimo įstaiga ir kt.*, 3K-3-318/2000, kat. 37; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 7 d. nutartį c. b. *A. Tamašauskas v. Kauno m. savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-569/2003, kat. 15.2.1.1; 25.8.1.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 22 d. nutartis c. b. *Vilniaus miesto savivaldybės valdyba v. D. Mikulėnienė*, Nr. 3K-3-106/2003, kat. 25.7.

³¹ 1 December 1982 Quebec Adoption Act. [interaktyvus], [žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą <<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20080115/whole.html>>.

³² *Cit. op.* 24.

³³ Žr. plačiau: DAMBRAUSKAITĖ, A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 26-27.

Praktikoje ši taisyklė aktuali ne tik kai kalbama apie vieną sandorį, sudarytą asmens, neturėjusio tokios teisės, bet ypač tais atvejais, kai turtą įgyja tretieji asmenys kitų sandorių (antro, trečio ir t. t.) grandinės pagrindu. Remiantis CK 6.153 straipsniu, jau pirmojo sandorio metu įgijėjas neturi galimybės perduoti turto natūra, nes jis yra pas trečiuosius asmenis. Šiuo atveju sąžiningo trečiojo asmens apsauga įgyvendinama atsižvelgiant į daiktinės teisės normas.

Teismų praktika formuluoja analogiškas taisykles. Paminėtina LAT teisėjų kolegijos nutartis, kurioje kolegija konstatavo, kad restitucija yra vienas iš sandorio negaliojimo padarinių, taip pat prievolinių teisinių pažeistos teisės gynimo būdų. Tačiau tesimas pabrėžė, kad restitucija gali ir turi būti taikoma atsižvelgiant į daiktinės teisės nuostatas, nes asmuo, įgijęs daiktą pagal sandorį, taip pat tampa jo savininku. Taigi restitucija yra daikto išreikalavimas iš vieno asmens ir jo perdavimas kitam asmeniui, o tai reiškia, kad ji galima tik tais atvejais, kai tą leidžia daiktinė teisė³⁴.

Vis dėlto Lietuvos teismų praktikoje gausu atvejų, kai byloje, kuriose prašoma pripažinti negaliojančiu ne vieną sandorį, o visą sandorių grandinę, teismai, patenkinę ieškinį, taiko abišalę restituciją visų sandorio šalių atžvilgiu ir turtą grąžina pradiniam savininkui, neatsižvelgdami į trečiųjų asmenų sąžiningumą ir kitas daiktinės teisės nustatytas sąlygas. Šiuo atveju aktualu paminėti LAT suformuluotą teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, pagal kurią, pripažinus sandorį negaliojančiu šalys yra grąžinamos į buvusią iki sandorio sudarymo padėtį, t. y. taikoma abišalė arba vienašalė restitucija, bet ne vindikacija. Todėl, pasak teismo, atsakovo (kuris byloje ieškovo atžvilgiu buvo tretysis asmuo) atsikirtimai į ieškinį sąžiningam įgijėjui įstatymo taikomomis garantijomis, neturi teisinės reikšmės³⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisės doktrinoje galima atrasti nuomonių, pateisinančių tokius sprendimus. Pavyzdžiui, teisės mokslininko K. I. Sklovskij nuomone, sąžiningas įgijėjas, nusipirkęs daiktą iš asmens, neturėjusio teisės jo perleisti, neįgyja nuosavybės teisės į daiktą. Tokią būseną jis vadina „teise, stipresne už valdymą, bet silpnesne už nuosavybę“. Jo manymu, toks įgijėjas nuosavybės teisę gali įgyti tik įgyjamosios senaties būdu. Pagal K. I. Sklovskij, sąžiningam įgijėjui pripažįstant nuosavybės teisę, neliktų skirtumo tarp galiojančių ir negaliojančių sandorių. Todėl pirmajam daikto perleidimo sandoriui buvus neteisėtam, neteisėtais gali būti pripažinti ir visi kiti dėl to paties daikto sudaryti sandoriai³⁶.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 30 d. nutartis c. b. *Ž. Kutova v. A. Kutova*; Nr. 3K-3-1096/2000; kat. 42. Šiuo klausimu taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 7 d. nutartį c. b. *A. Tamašauskas v. Kauno m. savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-569/2003, kat. 15.2.1.1; 25.8.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 10 d. nutartį c. b. *Panevėžio m. Kudirkos 3-iojo namo savininkų bendrija v. I. Žiukienė ir kt.*; Nr. 3K-3-463/2005; kat. 21.4.1.1; 30.12.1.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. *V. Miškinis v. I. M. Krasnickienė*; Nr. 3K-3-577/2000; kat. 42.

³⁶ Žr.: СКЛОВСКИЙ, К. И. *Собственность в гражданском праве*. Москва: Дело, 2000; p. 328.

Manytina, kad neribotas negaliojančio sandorio pasekmių taikymas neabejotinai pažeistų civilinės apyvartos ir civilinių santykių stabilumą, o tai prieštarautų ir viešajam interesui³⁷. Dėl šios priežasties nurodyta pozicija yra kritikuotina.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos problema iškyla tiek egzistuojant prievoliams, tiek daiktiniams teisiniams santykiams. Prievolių teisės normos neįtvirtina konkrečių sąžiningo įgijėjo apsaugos taisyklių, o yra blanketinio pobūdžio – nukreipia į daiktinę teisę. Tuo tarpu prievolių teisės taisyklės sąžiningo įgijėjo apsaugai aktualios tada, kai jis nėra tretysis asmuo pirminio savininko atžvilgiu, t. y. jį ir savininką sieja ta pati prievolė. Šiuo aspektu sąžiningo įgijėjo kaip sąžiningos sutarties šalies teisių apsaugos problematika išsamiai analizuojama magistro darbo 3 dalyje.

³⁷ Plačiau šiuo klausimu žr. magistro darbo 3.1 dalį.

2. SAŽININGO ĮGIJĖJO TEISIŲ APSAUGOS TAISYKLĖS

Iš CK nuostatų analizės (1.80 str. 4 d.; 6.153 str.; 6.307 str. 3 d.; 6.66 str. 5 d. ir kt.) matyti, kad sąžiningo įgijėjo apsauga, kai sąžiningo įgijėjo ir priminio savininko nesieja prievoliniai santykiai, įtvirtinama nustatant:

- Taisyklę, kad turtas negali būti išreikalautas iš jį sąžiningai įgijusio trečiojo asmens;
- Vindikacijos apribojimus.

Kaip aptarta anksčiau, pirmoji grupė normų iš esmės reiškia daiktinės teisės taisyklių taikymą. Tos taisyklės ir yra vindikacijos apribojimai, įtvirtinti CK ketvirtosios knygos 96 straipsnyje. Todėl šios dvi grupės teisės normų išskirtos tik pagal tai, kaip įstatymų leidėjas jas įtvirtino CK.

Bendroji sąžiningo įgijėjo apsaugą įtvirtinanti taisyklė yra tokia: turtas negali būti išreikalautas iš jį sąžiningai įgijusio asmens. Taigi bendriausia prasme vindikacija (restitucija) negalima tada, kai turta įgijęs (tretysis) asmuo yra sąžiningas. Pažymėtina, kad įgijėjo sąžiningumas dar nereiškia, kad jis yra teisėtas daikto valdytojas. Įstatymas nustato tam tikras sąlygas, kurioms esant ir sąžiningas įgijėjas nėra ginamas. Tačiau nagrinėjant klausimą, ar vindikacija yra galima (o asmeninio ieškinio atveju, ar galimas restitucijos taikymas natūra), paprastai pirmiausiai ieškoma atsakymo į klausimą, ar turto įgijėjas yra sąžiningas. Šioje vietoje svarbu pabrėžti, kad sąžiningumo klausimas paprastai neanalizuojamas tuomet, jei egzistuoja sąlygos, kuriomis įstatymas numato neribotos vindikacijos galimybę (pvz., turtas įgytas neatlygintinai, prarastas prieš savininko valią). Tačiau šis kriterijus išlieka svarbus sprendžiant, ar tam tikriems savininko reikalavimams taikoma ieškinio senatis, kaip atsiskaitoma su įgijėju, iš kurio daiktas išreikalaujamas. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad sąžiningo įgijėjo institutas yra sąžiningumo principo taikymo civilinėje teisėje atspindys, sąžiningo įgijėjo apsaugos sąlygų analizė pradedama nuo sąžiningumo kriterijaus.

2.1. SAŽININGUMO KRITERIJUS

2.1.1. Sąžiningumo principo samprata

Įgijėjo sąžiningumo kriterijus teisės doktrinoje suvokiamas kaip vieno fundamentaliųjų teisės principų – sąžiningumo principo – išraiška. Sąžiningumo koncepcija tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės tradicijose kilo iš romėnų teisės (lot. – *bona fide* – „gera valia“). Klasikinė romėnų teisė išskyrė atskirą ieškinių rūšį – geros valios ieškiniai (lot. – *actio bonae fidei*), kuriuos nagrinėjant teismas vadovaudavosi ne formaliomis taisyklėmis, bet *bonum et aequum* (sąžiningumo ir teisingumo principais). Asmens sąžiningumo faktas buvo reikšmingas įgyjant nuosavybę įgyjamosios senaties (lot. – *usucapio*) keliu³⁸.

CK 1.5 straipsnis įstatyminiu lygiu įtvirtina bendrąją civilinių santykių subjektų pareigą įgyvendinti savo teises ir pareigas vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimais. Analogiška pareiga remtis šiais principais aiškinant įstatymus bei juos taikant nustatyta ir teismui. Sąžiningumas pagal CK pirmosios knygos komentarą – tai vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Sąžiningumas objektyviuoju požiūriu yra toks žmogaus elgesys, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Taigi sąžiningas yra toks asmuo, kuris veikia rūpestingai, teisingai, t. y. taip, kaip adekvačioje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias* (apdairaus, rūpestingo, atidaus, racionalaus, protingo asmens elgesio etalonas). Objektyviuoju požiūriu asmuo yra sąžiningas ar ne, nustatoma analizuojant atsakymą į klausimą, ar asmuo turėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas yra faktinis sąžiningumas. Jis nustatomas analizuojant atsakymą į klausimą, ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti, atsižvelgiant į jo amžių, išsimokslinimą, išprusimą, gyvenimo patirtį, faktines bylos aplinkybes ir t. t. Objektyviam ir subjektyviam kriterijams sutampant, galima teigti, kad asmuo buvo sąžiningas, t. y. ne tik nežinojo, bet ir neturėjo žinoti tam tikrų aplinkybių³⁹. Sąžiningumo principas įtvirtintas CK 1.5, 3.45, 4.70, 6.66, 6.158, 6.228 ir kt. straipsniuose.

Užsienio valstybių teisės aktuose asmens sąžiningumas taip pat suvokiamas kaip objektyvaus ir subjektyvaus sąžiningumo analizė. Pavyzdžiui, JAV vieningasis komercinis kodeksas sąžiningumą apibrėžia kaip subjekto faktinį sąžiningumą konkretaus sandorio atžvilgiu bei subjekto pareigą paisyti

³⁸ Žr.: NEKROŠIUS, I, NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1996, p. 34; 146.

³⁹ Žr.: MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 76-77.

protingų komercinių standartų⁴⁰. Taigi minėtaisiais dviem kriterijais remiamasi norint nustatyti, ar konkrečioje situacijoje turto įgijėjas buvo sąžiningas, ar ne.

Pažymėtina, kad garsaus JAV teisės profesoriaus R .S. Summers nuomone, sąžiningumas yra viena iš sąvokų, kuri neturi aiškaus ir fiksuoto turinio. Todėl profesorius siūlo sąžiningumo turinį nustatyti netiesiogiai, t. y. per jo antonimą – nesąžiningumą (angl. – *bad faith*). Analizuojant, ką reiškia sąžiningumas, reikia konkrečiu atveju nustatyti, koks būtų elgesys, kurį teisėjas pasmerktų vadovaudamasis moralės ir teisės kategorijomis. Tuomet gautą atsakymą reformulavus į jo antonimą, nustatomas sąžiningumo turinys⁴¹.

Pasaulinėje praktikoje įgijėjo sąžiningumas paprastai yra preziumuojamas ir įrodinėjimo pareiga tenka šaliai, kuri remiasi nesąžiningumo faktu (Prancūzijos civilinio kodekso 2268 str.⁴²; Vokietijos civilinio kodekso 932-935 str.⁴³; Latvijos civilinio kodekso 918 str.⁴⁴, Kvebeko civilinio kodekso 2805 str. ir kt.). Tai yra bendroji taisyklė, kuri atspindi civilinės teisės nuostatą ginti sąžiningus asmenis. Savininko ir sąžiningo turto įgijėjo interesų konflikto atveju ši prezumpcija yra naudinga būtent sąžiningam įgijėjui. Situacijose, kai sąlygos, kurioms esant įstatymas leidžia susigrąžinti daiktą iš sąžiningo įgijėjo, neegzistuoja, įgijėjo sąžiningumo kriterijus turi lemiamą reikšmę bylos baigčiai. Tokiu atveju, jei ieškovas neturi pakankamai įrodymų, paneigiančių įgijėjo sąžiningumo prezumpciją, turto susigrąžinti jis negalės⁴⁵. Vis dėlto tiek sąžiningas turto įgijėjas, tiek ankstesnis turto savininkas yra lygiaverčiai civilinės teisės subjektai ir konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas reikalauja juos abu traktuoti vienodai. Byloje, kurioje ankstesnis savininkas yra ieškovas, jo padėtis, lyginant su kito lygiaverčio savininko – turto įgijėjo – yra prastesnė, todėl abejotina, ar tokia situacija atitinka minėtą principą. Kita vertus, siekiant proporcingumo principo tarp šalių įgyvendinimo, civilinė teisė

⁴⁰ JAV Vieningojo komercinio kodekso §1-201 (19); §2-103 (1) (b); §1-203; §2A-103 (2); §3-103 (a) (4); § 4-104 (c); § 4A-105 (a) (6). Cituota pagal: AUER, M. The Structure of Good Faith. A Comparative Study of Good Faith Arguments [interaktyvus] 2006, [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=945594>, p. 86-87.

⁴¹ Žr.: HOUH, E. M. S. The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel? In *Utah Law Review* [interaktyvus] 2005, [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=622982>, p. 6-8.

⁴² France Civil Code. Adopted 21 February 2004, [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą:

<http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes/traduits/code_civil_textA.htm#Section%20I%20?%20Of%20the%20Requisite%20for%20Plenary%20Adoption>.

⁴³ German Civil Code BGB. Adopted 18 August 1896 (with last amendments), [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BGBrest.htm>>.

⁴⁴ Latvia Civil code. Adopted 24 April 1997. [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.ebrd.com/country/sector/law/st/core/laws/latviacc.pdf>>.

⁴⁵ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 13 d. nutartį c. b. *O. Turčinienė v. A. Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt.*; Nr. 3K-7-312/2005; kat 21.6; 30.4.1; 41; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 26 d. nutartį c. b. *UAB „Transmigra“ v. UAB „Netina“ ir kt.*; Nr. 3K-3-532/2006; kat. 21.4.1.1 (S).

nustato atvejus, kuriais atsakovo nesąžiningumo įrodinėjimo našta ieškovui yra palengvinama arba net perkeliama atsakovui.

Galima rasti teisinio reglamentavimo pavyzdžių, kai sąžiningumo prezumpcija turto įgijėjo atžvilgiu apskritai negalioja. Pavyzdžiui, 1995 m. birželio 24 d. UNIDROIT konvencijos dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros vertybių objektų 4 straipsnio 1 dalis nurodo, kad asmuo, įsigijęs pavogtą kultūros vertybę yra sąžiningas, jeigu nei žinojo, nei galėjo žinoti, kad objektas vogtas ir gali įrodyti buvęs reikiamai atsargus ją įsigydamas⁴⁶. Ši tarptautinė konvencija taikoma specifiniais atvejais – kai sprendžiamas klausimas dėl pavogtų kultūros vertybių gražinimo.

Vienas iš CK įtvirtintų atvejų, kai yra preziumuojamas nesąžiningumas, yra susijęs su specialaus kreditoriaus teisių gynimo – actio Pauliana ieškinio – taikymu⁴⁷. Ši prezumpcija nustatyta dėl specifinės šio instituto prigimties. Actio Pauliana institutas skirtas kreditoriaus teisėms apginti nuo nesąžiningo skolininko, kuris, perleidęs savo turtą trečiajam asmeniui, tampa nemokus, todėl negali vykdyti savo prievolės kreditoriui ir taip pažeidžia kreditoriaus teises. Kad sandoris būtų pripažintas negaliojančiu actio Pauliana pagrindu, turi būti nustatomas tiek skolininko, tiek trečiojo asmens nesąžiningumas, jei sandoris atlygintinis⁴⁸. Dėl šios priežasties kreditoriui daug sunkiau laimėti bylą, jei jis turi įrodyti abiejų sandorio šalių nesąžiningumą. Nesąžiningumo prezumpcija palengvina kreditoriaus padėtį, tačiau ji galioja tik tuomet, kai egzistuoja konkrečios faktinės aplinkybės, kurių sąrašą nustato CK 6.67 straipsnis. Visais kitais, CK 6.67 straipsnio nenumatytais atvejais galioja sąžiningumo prezumpcija⁴⁹, todėl kreditorius gali atsidurti ir tokioje situacijoje, kai reikės įrodyti tiek skolininko, tiek trečiojo asmens nesąžiningumą.

Manytina, kad ši problema galėtų būti sprendžiama vadovaujantis Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinta teismo pareiga spręsti kiekvieną bylą remiantis teisingumo principu⁵⁰. Pažymėtina, kad naujasis 2003 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas⁵¹ (toliau – CPK) nustato rungimosi ir teisėjo vadovavimo procesui principų pusiausvyrą, kuri reiškia, kad teismo vaidmuo procese taip pat turi būti aktyvus. Taigi teismas turi siekti bylos pažangos: reikalauti, kad šalys išaiškintų ir patikslintų

⁴⁶ Valstybės žinios. 1997, Nr. 8-139.

⁴⁷ Pažymėtina, kad CK taip pat įtvirtina skolininko kaltės prezumpciją (CK 6.248 str.), kuria remiamasi sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo klausimus.

⁴⁸ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartį c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4 (S).

⁴⁹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 1 d. nutartį c. b. *G. D ir kt. v. L. T. ir kt.*, Nr. 3K-3-619/2006; kat. 35.6.1; 41 (S).

⁵⁰ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. balandžio 12 d. nutartį c. b. *H. Juchnevičius v. Vilniaus m. valstybinė mokesčių inspekcija*, Nr. 3K-3-50/1999, kat. 32.

⁵¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

savo reikalavimus, pateiktų tikslesnius įrodymus ir pan.⁵². Visa tai leidžia daryti išvadą, kad konkrečiu atveju teismas, vykdydamas teisingumą bei išlikdamas nešališkas, galėtų imtis minėtų priemonių palengvinti pirminio savininko įrodinėjimo našta, susijusią su įgijėjo sąžiningumo prezumpcijos paneigimu.

Pažymėtina, kad LAT praktikoje galima atrasti išaiškinimų, kurių turinio analizė leidžia manyti, kad formuojamas siekis palengvinti įgijėjo nesąžiningumo įrodinėjimo našta. Pavyzdžiui, pastebėtina, kad paskutiniųjų metų teismų praktikoje plečiamai išaiškinta sąvoka „artimieji giminaičiai“, kuri susijusi su CK 6.67 str. 1 dalyje nurodytų veiksmų nesąžiningumo konstatavimu. Pažymėtina, kad, pagal CK šeštosios knygos komentarą, 6.67 straipsnyje nurodytas aplinkybių sąrašas yra baigtinis ir plečiamai neaiškinamas⁵³. Tačiau, remiantis paskutiniu LAT teisėjų kolegijos išaiškinimu, į artimųjų giminaičių ratą *actio Pauliana* taikymo atveju patenka ir asmenys, kuriuos sieja svainystės ryšiai⁵⁴. Tuo tarpu įprastai sąvoka „artimieji giminaičiai“ suvokiama remiantis CK įtvirtintomis ribomis, į kurias tokie ryšiai nepatenka (CK 3.135 str.).

Šis pavyzdys patvirtina, kad lemiamas vaidmuo asmens sąžiningumo vertinimui suteiktas teismams. Kad sąžiningumo vertinimas yra fakto klausimas ne kartą savo nutartyse pažymėjo ir LAT⁵⁵. Apibendrinant galima teigti, kad sąžiningumas yra civilinių teisinių santykių formavimo pagrindas ir pagrindinis subjektinių teisių įgyvendinimo principas, kurio turinys priklauso nuo konkrečios faktinės situacijos. Taip pat darytina išvada, kad sąžiningumo turinys nustatomas pagal tam tikrą modelį, kuris visais atvejais yra vienodas: vertinamas asmens elgesys objektyvaus ir subjektyvaus sąžiningumo kriterijų požiūriu, vadovaujantis moralės, protingumo, teisingumo, teisės kategorijomis, arba šių kategorijų antonimais. Taigi analizuojant teismų praktiką bei teisės doktriną galima išvelgti tik bendrus principus, kriterijus, kuriais remiantis sprendžiama dėl asmenų sąžiningumo.

⁵² Žr.: DRIUKAS, A. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 81-82.

⁵³ Žr.: MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 110.

⁵⁴ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 8 d. nutartį c. b. *AB SEB Vilniaus bankas v. A. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-182/2007, kat. 35.6.1; 121.15 (S).

⁵⁵ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 10 d. nutartį c. b. *AB „Lietuvos draudimas“ v. I. Š.*, Nr. 3K-3-1298/2001, kat. 31.6.1.; 25.8.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 30 d. nutartį c. b. *Vilniaus m. savivaldybė v. 305-oji Gyvenamojo namo statybos bendrija ir kt.*, Nr. 3K-3-108/2006; kat.: 21.1; 21.6; 30.3; 41.

2.1.2. Įgijėjo sąžiningumo vertinimo kriterijai

Pasaulinėje teisės doktrinoje sąžiningu įgijėju paprastai laikomas asmuo, kuris:

1. įsigijo turtą nežinodamas ir neturėdamas žinoti (angl. – *without notice*) apie:
 - i. trečiųjų asmenų reikalavimo teises į šį turtą ir
 - ii. pardavėjo teisės turtą perleisti nuosavybėn trūkumus, pardavėjo sąžiningumą bei bet kokias trečiųjų asmenų pretenzijas pardavėjo teisės perleisti turtą atžvilgiu.
2. įsigijo turtą atlygintinai⁵⁶.

CK nuostatų, reglamentuojančių sąžiningo įgijėjo teisių apsaugą, analizė leidžia daryti išvadą, kad sandorio atlygintinumas nėra sąžiningo įgijėjo sąvokos elementas, o įvardijamas kaip viena iš sąžiningo įgijėjo apsaugos sąlygų (CK 4.96 str. 1 d.). Pažymėtina, kad sandorio atlygintinumo požymis (angl. – *for value*) daugumos užsienio valstybių teisės doktrinoje, skirtingai nei Lietuvoje, neatsiejamas nuo sąžiningo įgijėjo sąvokos. Tai susiję su vartojamos terminologijos skirtumais. Bendrosios teisės tradicijai priskiriamose valstybėse (JAV, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje ir kt.) naudojama „sąžiningo (geros valios) pirkėjo“ (angl. – *bona fide purchaser*) sąvoka⁵⁷.

Manytina, kad tokią terminologiją galėjo nulemti skirtinga, nei kontinentinės teisės, sutarties samprata. Bendrosios teisės sistemoje neatlygintinis turto perdavimas kito asmens nuosavybėn mainais už tai nieko negaunant nėra pripažįstamas sutartimi, nes nėra būtinojo sutarties elemento – priešpriešinio patenkinimo (angl. – *consideration*)⁵⁸. Todėl ir turto išreikalavimas iš jį neatlygintinai įgijusio asmens nėra ribojamas. Vis dėlto ir kontinentinės teisės sistemoje dažniau sutinkamas „sąžiningo atlygintinai įgijusio turtą įgijėjo“ terminas⁵⁹ – taigi akcentuojamas sandorio atlygintinumas. „Pirkėjo“ sąvoka, autorės manymu, tiksliausiai atspindi magistro darbe analizuojamo instituto prigimtį, dėl to, kad viena iš sąžiningo įgijėjo, įgijusio turtą nuosavybėn, teisių apsaugos sąlygų yra sandorio atlygintinumas, o žodis „pirkėjas“ jau savaime reiškia asmenį, kuris įsigyja turtą atlygintinai. Tuo tarpu Lietuvoje naudojamas terminas „įgijėjas“, nenurodant atlygintinumo požymio, reikalauja papildomo sąvokos aiškinimo, t. y., kad sąžiningo įgijėjo teisių apsauga neapima tų atvejų, kai turtas įgytas neatlygintinai. Kita vertus, sąžiningo įgijėjo apsaugos taisyklės taip pat taikomos sąžiningo

⁵⁶ GARNER, A. B. *Black's Law Dictionary*. 3d edition. St. Paul: Thomson/West, 2006, p. 583.

⁵⁷ Žr., pvz., Uniform Commercial Code 1998, § 8-302. As amended (2003), [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.cornell.edu/ucc/8/8-302.html>>.

⁵⁸ Žr.: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 17.

⁵⁹ Pvz., pranc. – *acquéreur de bonne foi à titre onéreux* – „geros valios įgijėjas už pinigus“. Cituota pagal: KLIMAS, T. A Comparative Analysis of Vindication and the Security of Acquisitions. *International Journal of Baltic Law*, 2005, nr. 1, II t., p. 49.

įkaito turėtojo atžvilgiu (CK 4.215 str.)⁶⁰, mainų sutarties pagrindu turtą įgijusio asmens atžvilgiu. Manytina, kad dėl šios priežasties CK naudojama sąžiningo „įgijėjo“ sąvoka pasirinkta neatsitiktinai.

Teisės doktrinoje teigiama, kad įgijėjas pripažįstamas nesąžiningu, kai tyčia ar dėl didelio neatsargumo neatkreipia dėmesio į tai, kad turtą įsigyja iš asmens, neturinčio teisės jo perleisti⁶¹. Įgijėjas turi būti sąžiningas turto įsigijimo momentu. Įgijėjui vėliau sužinojus, kad jis įgijo turtą, kurio perleidėjas neturėjo teisės jį perleisti, įgijėjas laikomas sąžiningu⁶².

Pati sąžiningo įgijėjo sąvokos formuluotė atskleidžia, kokių aplinkybių įgijėjas ne tik negalėjo, bet ir neturėjo žinoti. Šios aplinkybės bendriausia prasme yra susijusios su trečiųjų asmenų teisėmis į įsigyjamą turtą. Kada laikoma, kad asmens elgesys atitinka „nežinojimo ir neturėjimo žinoti“ kriterijų? Teismų praktikoje suformuluota, kad „žinojimo“ pareiga vienu atveju reiškia, kad asmuo žinotų apie tam tikras aplinkybes, kitu atveju – asmuo neturi tam tikrų aplinkybių žinoti⁶³. Analogiškai, „nežinojimo“ pareiga reiškia, kad yra aplinkybės, kurių asmuo neturi žinoti ir aplinkybės kurių negali nežinoti. Kitaip tariant, tam, kad įgijėjas būtų laikomas sąžiningu jis privalo žinoti tokias aplinkybes, kurias privalo žinoti kiekvienas apdairus asmuo. Įgijėjui taikomi subjektyvaus rūpestingumo ir atidumo standartai yra individualūs ir priklauso nuo konkrečios faktinės situacijos. Įstatymus aiškinanti teismų praktika ir teisės doktrina pateikia tik bendro pobūdžio kriterijus, gaires, pagal kurias sprendžiama, ko turėjo nežinoti ir ką žinoti įgijėjas apie turtą, kad jo elgesys atitiktų *bonus pater familias* elgesį.

Pažymėtina, kad daugumos valstybių teisė (išskyrus kai kurias bendrosios teisės sistemai priklausančias jurisdikcijas) pripažįsta ne tik įgijėjo apdairumo pareigą, bet ir turto pardavėjo informacijos atskleidimo pareigą, kurią jis privalo įgyvendinti prieš sudarydamas pirkimo-pardavimo sandorį⁶⁴. Įstatymai įtvirtina pardavėjo pareigą atskleisti informaciją, susijusią su trečiųjų asmenų teisėmis į parduodamą daiktą, kitą informaciją, turinčią lemiamos reikšmės sandorio sudarymui, patvirtinti savo teisę sudaryti sandorį (CK 6.321 str.)⁶⁵. Be to, civilinės teisės doktrina sukūrė vadinamąją „teisių regimybės teoriją“, kuri reiškia prezumpciją, kad daikto valdytojas turi teisę perleisti daiktą (ši teorija atsispindi CK 4.23 str. 2 dalyje, kur nurodyta valdymo teisėtumo

⁶⁰ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 6 d. nutartį c. b. A. P. v. *Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt.*, Nr. 3K-3-144/2006, kat. 21.4.1.1; 30.4.1 (S).

⁶¹ Žr.: MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 9.

⁶² Žr.: VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 337. Diskutuotina, ar tokia sąžiningumo samprata turi būti remiamasi visais atvejais. Plačiau apie tai – žr. magistro darbo p. 29.

⁶³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartį c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“*, ir kt. Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4 (S).

⁶⁴ Pvz., Kvebeko civilinio kodekso 1716 str.

⁶⁵ Kad pardavėjas privalo perduoti pirkėjui prekes, laisvas nuo bet kokių trečiųjų asmenų teisių ir pretenzijų numatyta ir 1980 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių 41-42 str. (Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283).

prezumpcija)⁶⁶. Šią prezumpciją patvirtina ir įstatymų nustatyta pardavėjo teisės parduoti daiktą garantija (įstatyminė garantija)⁶⁷, kuri reiškia, kad pirkėjas, įsigydamas daiktą, preziumuoja, jog jį parduodantis asmuo turi tokią teisę ir nėra jokių tokios teisės suvaržymų. Kyla klausimas, koks turėtų būti santykis tarp pardavėjo informacijos atskleidimo pareigos ir pirkėjo domėjimosi apimties, kad nebūtų laikoma, jog pastarasis aplinkybių „negalėjo ir neturėjo“ nežinoti.

Nustatyti ribą, kiek informacijos pirkėjas privalo sužinoti pats, o kiek turi atskleisti pardavėjas, yra sudėtinga. Nors įstatyme įtvirtinta pardavėjo pareiga atskleisti informaciją, pardavėjas gali savo iniciatyva tokios pareigos nevykdyti. Be to, kaip nurodo doc. dr. V. Mizaras, pardavėjas neatsako už trečiųjų asmenų teises ar pretenzijas, atsirandančias dėl paties pirkėjo veiksmų ar aplinkybių, už kurias jis atsako ar kurių atsiradimo rizika jam tenka⁶⁸. Taigi kyla klausimas, ar rūpestingas pirkėjas privalo reikalauti atskleisti tokią informaciją, ar tam, kad jis būtų laikomas sąžiningu, jam pakanka preziumuoti, kad daikto valdytojas turi teisę perleisti daiktą. Kitaip sakant, kokių aplinkybių atsiradimo rizika pirkėjui tenka?

Šioje vietoje galima pacituoti K. I. Sklovskij suformuluotą teiginį, kad „sąžiningumas reiškia [...] elgesį [...], neapsunkintą pernelyg dideliu smalsumu, gresiančiu pavirsti pernelyg dideliu žinojimu, vedančiu į nesąžiningumą“⁶⁹. Lietuvos teismai suformulavo priešingą taisyklę, kad „žinojimas“ suprantamas kaip asmens turėjimas tam tikrų duomenų, o „turėjimas žinoti“ aiškinamas kaip asmens pareiga veikti aktyviai, nustatyta pareiga pasidomėti, todėl nepagrįstas neveikimas gali būti vertinamas kaip nesąžiningas elgesys⁷⁰.

Visuotinai pripažįstama, kad protingas ir apdairus pirkėjas, norėdamas įsigyti daiktą, turi pasitikrinti su šiuo daiktu susijusią viešą informaciją. Pavyzdžiui, prieš sudarydamas nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartį, patikrinti viešame registre, ar pardavėjas tikrai yra parduodamo daikto savininkas ir ar parduodamas daiktas nėra suvaržytas ir pan. Pirkėjas turi teisę reikalauti nutraukti pirkimo-pardavimo sutartį, paaiškėjęs pardavėjo nuosavybės teisės garantijos ar atskleidimo pareigos pažeidimui, jei trečiųjų asmenų teisės ar jų suvaržymas nebuvo įregistruoti viešame registre

⁶⁶ Žr. MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 6.

⁶⁷ CK 6.317 str. 2 d.; Kvebeko civilinio kodekso 1716-1719 str.; JAV Vieningojo komercinio kodekso §2-312 (1) (a); Anglijos 1979 m. Prekių pirkimų-pardavimų įstatymo 12 str. (United Kingdom Sale of Goods Act 1979, As amended (2003), [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.johnantell.co.uk/SOGA1979.htm>>).

⁶⁸ Žr.: MIZARAS, V. Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdydamas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (2). *Justitia*, 2003, nr. 5 (47), p. 10.

⁶⁹ СКЛОВСКИЙ, К. И. *Собственность в гражданском праве*. Москва: Дело, 2000, p. 100.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 19 d. nutartis c. b. A. *Safonovas v. T. Safonova ir kt.*, Nr. 3K-3-898/2002, kat. 31.6.1. Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartį c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartį c. b. *UAB „Neringos žuvis“ v. A P. II „Altana“*; Nr. 3K-3-168/2007; kat. 35.6.1 (S).

(CK 6.321 str. 5, 6 d.). Pažymėtina, kad viešuosiuose registruose registruojami ir tokie juridiniai faktai, kaip civilinės bylos dėl registruojamo nekilnojamojo daikto teisinio statuso išskėlimas bei registruojamo nekilnojamojo daikto bendraturčių sutartys dėl bendro daikto⁷¹. Taigi iš esmės įstatymai įtvirtina pirkėjo „žinojimo apie trečiųjų asmenų teises“, o tuo pačiu ir „nesąžiningumo“ prezumpciją, kai jis nepasidomėjo bet kuria viešuose registruose esančia informacija apie daiktą⁷². Šia taisykle vadovaujasi ir Lietuvos teismai, sprenddami klausimą dėl asmens sąžiningumo⁷³.

Kadangi registruose viešai skelbiama informacija laikoma teisinga, kol nenuginčyta įstatymų nustatyta tvarka⁷⁴, įgijėjas, kuris prieš įsigydamas daiktą patikrino registro duomenis, laikomas sąžiningu, nors registro duomenys ir neatitiko tikrovės⁷⁵. Pavyzdžiui, savininkui nepasirūpinus tinkamu savo nuosavybės teisių į turtą išviešinimu, galimų padarinių rizika tenka jam. Tokiu atveju, jeigu tą patį daiktą įgijo keli asmenys, tačiau vienas asmuo įregistravo sandorį, o kiti – ne, laikoma, kad daiktą įgijo sandorį įregistravęs asmuo (CK 1.75 str. 3 d.). Atitinkamai pastarojo atliktas daikto perdavimas trečiajam asmeniui būtų laikomas tinkamu, o nuosavybės teisių neįregistravęs pradinis savininkas nebegalėtų užginčyti tokio daikto perleidimo⁷⁶.

Kai daiktas nėra registruotinas ir pirkėjas neturi galimybės gauti jokios viešos informacijos apie jį, labiau reikšmingi tampa kiti sąžiningumo vertinimo kriterijai. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje svarbus vaidmuo suteikiamas sandorio kainai. Įgijėjas, įsigydamas daiktą žymiai mažesne, nei rinkos kaina, rizikuoja, kilus ginčui, būti pripažintas nesąžiningu⁷⁷. Situacija yra sudėtingesnė, jei daikto rinkos kaina yra neaiški. Pavyzdžiui, norima įsigyti meno dirbinį. Pirkėjui, neturinčiam specialių žinių, gali būti sunku atskirti, ar pardavėjo siūloma kaina labai skiriasi nuo tikrosios kūrinio vertės. Šiuo atveju, vertinant sąžiningumą gali būti atsižvelgiama į kitas aplinkybes. Pavyzdžiui, 1995 m. birželio 24 d. UNIDROIT konvencijos dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros vertybių objektų 4 straipsnio 4 dalis nustato, kad sprendžiant, ar savininkas buvo reikiamai atsargus įsigydamas (vogtą) objektą,

⁷¹ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo 12 str. (Valstybės žinios. 1996, Nr. 100-2261; 2001, Nr. 55-1948).

⁷² Pvz., Kvebeko civilinio kodekso 2943 str. įtvirtina viešuosiuose registruose esančių duomenų žinojimo prezumpciją.

⁷³ Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 24 d. nutartį c. b. *E. Naujokaitienė v. I. Dubickienė ir kt.*, Nr. 3K-3-575/2004, kat. 31.6.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 30 d. nutartį c. b. *Vilniaus m. savivaldybė v. 305-oji Gyvenamojo namo statybos bendrija ir kt.*, Nr. 3K-3-108/2006; kat.: 21.1; 21.6; 30.3; 41.

⁷⁴ Nekilnojamojo turto registro įstatymo 4 str.

⁷⁵ Žr.: ATIAS, *C. Droit Civil: Les biens*. Paris: Dalloz, 1993, p. 243-244.

⁷⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartį c. b. *A. Ž. v. A. L. ir kt.*, Nr. 3K-3-598/2006, kat. 21.1; 27.3.2.4 (S).

⁷⁷ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis c. b. *J. Vainikonienė v. V. Šimulynas*; Nr. 3K-3-360/2005; kat. 129.2; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 16 d. nutartį c. b. *L. R. v. V. D. ir kt.*; Nr. 3K-3-514/2006; kat. 129.2 (S); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 22 d. nutartį c. b. *BUAB „Spaudos magnatai“ v. UAB „Sekundės redakcija“*; Nr. 2A-38/2007; kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 21.4.2.1; 21.4.2.7; 21.6; 27.7; 35.6.1; 39; 45; 126.5.

atsižvelgiama į visas objekto įgijimo aplinkybes, tarp jų ir į suinteresuotų asmenų savybes, sumokėtą kainą, ar savininkas pasitiksino kokiame nors prieinamame pavogtų kultūros vertybių sąrašė arba kitokioje informacijoje ar dokumentuose, kuriuos jis galėjo gauti, ar kreipėsi patarimo į prieinamas agentūras arba kompetentingą asmenį⁷⁸. Teisės doktrinoje taip pat nustatoma įgijėjo, neturinčio specialių žinių apie įsigyjamą objektą, pareiga pasikonsultuoti su specialistu⁷⁹. Pažymėtina, kad ši pareiga nustatoma, kai norima įsigyti ypatingą vertę turintį daiktą, tokį kaip istorinės vertybės, meno dirbiniai. Nurodoma, kad norėdamas sumažinti riziką, pirkėjas turėtų pasidomėti ir šio daikto istorija, t. y. jo kilme, ankstesniais savininkais. Be to, pavyzdžiui, perkant žymaus dailininko paveikslą rekomenduojama pasidomėti ne tik vieša informacija apie prarastus, pavogtus meno kūrinius, bet taip pat ir aukciono, kuriame kūrinys parduodamas, veiklos istorija⁸⁰.

Taigi įgijėjo „žinojimo“ pareiga reiškia pakankamai aktyvius informacijos rinkimo veiksmus. Galima konstatuoti, kad sąžiningu įgijėju laikomas tas pirkėjas, kuris prieš įsigydamas daiktą, domėjosi juo savo iniciatyva. Pirkėjas, kuris pats nepasidomi perkamu daiktu, prisiima riziką, kad, kilus ginčui, įstatyminė pardavėjo teisės parduoti daiktą prezumpcija gali būti nesunkiai nuginčyta. Tai patvirtina teismų praktika, kuri nurodo, kad aktyvi turto įgijėjo pareiga domėtis įsigyjamu turtu yra pateisinama paties įgijėjo suinteresuotumu neturėti problemų dėl įgyjamo turto, siekiu apsisaugoti, kad jis nebūtų išreikalautas bei suinteresuotumu stabilia civiline apyvarta⁸¹.

Vis dėlto, manytina, kad įgijėjo domėjimosi pareigos apimtis neturi būti beribė. Teismų praktikoje galima atrasti atvejų, kai ši pareiga suvokiama pernelyg plačiai. Pavyzdžiui, LAT teisėjų kolegija yra suformulavusi taisyklę, kad turto pagal būsimą sandorį įgijėjas privalo būti apdairus tokia apimtimi: išsiaiškinti, ar būsimoji sandorio šalis yra skolininkas bei konkrečioje situacijoje įvertinti, ar sandoriu nebus pažeisti skolininko kreditoriaus interesai⁸². Manytina, kad tokiu atveju įgijėjui pakanka pasidomėti kontrahento turtine padėtimi, tiek, kiek apie ją galima sužinoti iš viešai skelbiamos informacijos. Detalesnio tyrimo atlikimo reikalavimas yra pernelyg neapibrėžtas ir abstraktus, todėl neturėtų būti laikomas kriterijumi, kuris nulemia įgijėjo sąžiningumą. Taigi įgijėjo domėjimosi pareigos apimties ribos turi būti nustatomos atsižvelgiant į protingumo principą.

⁷⁸ MONIQUE, O. The UNIDROIT Convention: Attempting to Regulate the International Trade and Traffic of Cultural Property. *Golden Gate University Law Review*. 1996, nr. 26, p. 637-638.

⁷⁹ SHEK, T. R. Title in Art works. [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.axa-art.co.uk/Content.asp?IDAREA=7&TIPO=A&IDCONTENT=322&C=1>>.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartį c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4 (S).

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 19 d. nutartis c. b. *A. S. v. T. S. ir kt.*, Nr. 3K-3-898/2002.

Kitas įgijėjo sąžiningumo vertinimo kriterijus, kurį akcentuoja tiek teismų praktika, tiek teisės doktrina, yra asmens teisinio statuso įvertinimas. Įgijėjui dėl jo profesijos, verslo ar kitų priežasčių gali būti taikomi griežtesni apdairumo reikalavimai – tokio asmens nesąžiningumu gali būti pripažįstamas ir paprastas neatsargumas. Pavyzdžiui, LAT teisėjų kolegija nustatė, kad atsakovas, turintis turto vertintojo kvalifikaciją, nebuvo sąžiningas žemės sklypo įgijėjas, nes jis, pagal kvalifikacines savybes ir patirtį turto vertinimo srityje, galėjo bei turėjo žinoti, kad parduodamo daikto kaina buvo neteisinga, aiškiai neatitiko tikrosios daikto vertės.⁸³ Kitose bylose LAT pripažino įgijėją nesąžiningu dėl jam, kaip verslininkui, taikomų griežtesnių rūpestingumo standartų nesilaikymo⁸⁴. LAT konstatavo, kad „įmonė (verslininkas) turi didesnių galimybių patikrinti įgyjamo daikto teisinį statusą, negu įprastinėmis sąlygomis fizinis asmuo“⁸⁵.

Reikšmingos vertinant asmens sąžiningumą yra ir kitos aplinkybės, tokios kaip sandorio sudarymo vieta, laikas. Pavyzdžiui, apdairus ir protingas asmuo nepirktų daikto, siūlomo neįprastu prekybai paros metu (pvz. naktį gatvėje), arba sendaikčių turguje (angl. – *flea market*)⁸⁶.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, dar kartą akcentuotina, kad sąžiningumo principo vertinimas yra fakto klausimas. Nors analizuojant susiklosčiusią teismų praktiką bei teisės doktrinoje išreikštas nuomones galima išskirti bendras sąžiningumo vertinimo gaires, sąžiningumo principo taikymas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Todėl tai, ar konkrečiu atveju bus surasta pradinio savininko ir sąžiningo įgijėjo interesų pusiausvyra, ar vieno asmens interesai nebus nepagrįstai suabsoliutinti kito asmens sąskaita, priklauso nuo to, ar teismas visapusiškai įvertins faktines bylos aplinkybes ir priimdamas sprendimą vadovausis proporcingumo, teisingumo bei protingumo principais.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis c. b. *J. Vainikonienė v. V. Šimulynas*; Nr. 3K-3-360/2005; kat. 129.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Neringos žuvis“ v. A P. I. „Altana“*; Nr. 3K-3-168/2007; kat. 35.6.1 (S)

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 30 d. nutartį c. b. *Vilniaus m. savivaldybė v. 305-oji Gyvenamojo namo statybos bendrija ir kt.*, Nr. 3K-3-108/2006; kat.: 21.1; 21.6; 30.3; 41.

⁸⁶ WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntaryist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

2.2. SĄLYGOS, KURIOMS ESANT TURTAS GALI BŪTI IŠREIKALAUTAS IŠ SĄŽININGO ĮGIJĖJO

Kaip anksčiau užsiminta šiame magistro darbe, įstatymai nustato atvejus, kuriais sąžiningo įgijėjo teisės nėra ginamos. CK 4.96 straipsnis numato, kad daiktas gali būti išreikalautas iš neteisėto valdytojo. Sąžiningas valdytojas nebūtinai yra teisėtas valdytojas. Pažymėtina, kad valdymo neteisėtumo faktas yra objektyvi kategorija, kuri nepriklauso nuo asmens kaltės ir sąžiningas įgijėjas laikomas neteisėtu valdytoju esant įstatymo numatytoms sąlygoms. Šios sąlygos susiaurina sąžiningo įgijėjo teisių apsaugą. Jų įtvirtinimas susijęs su proporcingumo principo įgyvendinimu – siekiama, kad nei vienos ginčo šalies teisių apsauga nebūtų suabsoliutinta. Šiam tikslui pasiekti ir šių sąlygų turinys turi būti aiškinamas vadovaujantis minėtu principu.

Bendriausia prasme, teisės doktrina išskiria dvi rūšis sąlygų, kurioms esant pradinis savininkas gali išreikalauti daiktą iš sąžiningo įgijėjo:

1. sąlygos, susijusios su pagrindu, kuriuo daiktas įgytas, pobūdžiu;
2. sąlygos, susijusios su valdymo praradimo aplinkybėmis⁸⁷.

2.2.1. Sandorio neatlygintinumas

Pirmoji aukščiau nurodytų sąlygų rūšis iš esmės įtvirtina sandorio, kurio pagrindu įgijėjas įgijo turtą, neatlygintinumo kriterijų. Jeigu įgijėjas daiktą įgijo neatlygintinai (pagal dovanojimo sutartį, paveldėjo turtą ir pan.) iš asmens, neturinčio teisės jo perleisti, vindikacinis ieškinys (reikalavimas taikyti restituciją) tenkinamas visais atvejais (CK 4.96 str. 1 d., 6.153 str. 2 d.), nepriklausomai nuo įgijėjo sąžiningumo, jei nepraleistas ieškinio senaties terminas. Pažymėtina, kad teismai, sprenddami dėl turto išreikalavimo iš trečiųjų asmenų, kai turtas įgytas neatlygintinai, dažnai analizuoja ir sąžiningumo klausimą, nors, tokiu atveju jis neturi teisinės reikšmės⁸⁸.

Neatlygintinumas teismų praktikoje vertinamas griežtai. Neatlygintiniu sandoris laikomas tuomet, kai trečiasis asmuo neturėjo ir neįgijo jokių papildomų finansinių išsipareigojimų turtą perleidusio asmens atžvilgiu. Šie išsipareigojimai apima bet kokio pobūdžio turtines pareigas, kurias susijusios su turto įgijimo sandoriu. Tokių nuostatų taikymas ir ypač siauras neatlygintinių sandorių pobūdžio aiškinimas šiuo atveju pateisinamas būtinybe apsaugoti sąžiningus trečiuosius asmenis ir užtikrinti teisinių santykių stabilumą civilinėje apyvartoje⁸⁹.

⁸⁷ MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 10.

⁸⁸ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 27 d. nutartį c. b. E. V. v. J. K. ir kt., Nr. 3K-3-154/2006, kat. 21.4.2.3 (S).

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4 (S).

Pažymėtina, kad teismų praktika suformulavo taisyklę, pagal kurią, daikto išreikalavimas iš jo faktinio sąžiningo valdytojo galimas tik tada, kai daiktas neatlygintinai įsigytas iš asmens, neturėjusio teisės jo perleisti. Šiuo atveju *nemo dat quod non habet* taisyklė taikoma be apribojimų. Tai reiškia, kad asmuo, neatlygintinai įsigijęs daiktą iš kito asmens, įgyja tiek teisių, kiek šis turi. Todėl, jeigu asmuo gauna daiktą dovanų iš sąžiningo įgijėjo, įsigijusio tą daiktą atlygintinai, laikoma, kad jam perėjo sąžiningo įgijėjo teisės. Jei nėra aplinkybių, kuriomis daiktas gali būti išreikalaujamas iš sąžiningo įgijėjo, vadinasi jis įgijo daikto savininko teises ir todėl turėjo teisę daiktą perleisti neatlygintinai. Tokiu atveju dovanos gavėjas daiktą gauna iš asmens, turinčio teisę jį perleisti. Pavyzdžiui, nagrinėdama bylą, kurioje kilo ginčas dėl teisių į nekilnojamąjį turtą, LAT išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad ginčo žemė negali būti išreikalauta iš ją neatlygintinai įgijusio trečiojo asmens, taikant CK 4.96 str. 3 dalį ir 6.153 str. 2 dalį, nes šis žemę įgijo (kad ir neatlygintinai) iš sąžiningo įgijėjo, taigi asmens, turėjusio teisę ją perleisti⁹⁰.

Sandorio atlygintinumo taisyklė nustatyta todėl, kad daikto išreikalavimas sąžiningam įgijėjui nesukelia nuostolių (arba jie yra nedideli), nes jis neturėjo jokių išlaidų įgydamas daiktą. Dėl šios priežasties bei siekiant užtikrinti proporcingumo principą, prioritetas pradinio savininko interesų gynimas šiuo atveju yra pateisinamas.

Jei turtas įgytas neatlygintinai, iš sąžiningo trečiojo asmens jis gali būti išreikalaujamas nepriklausomai nuo to, ar įgytas kilnojamasis, ar nekilnojamasis turtas. Tuo tarpu antrosios rūšies sąlygos, kuriomis galima neribota vindikacija, diferencijuoja valdymo praradimo aplinkybes pagal turto rūšį. Daugelio užsienio valstybių teisėje tokia vindikacijos sąlygų diferenciacija įtvirtinta seniai. Lietuvoje ji nustatyta tik įsigaliojus naujamam 2001 m. CK. Iki tol Lietuvoje galiojęs 1964 m. CK numatė vienodas sąlygas tiek kilnojamųjų, tiek nekilnojamųjų daiktų vindikavimui iš sąžiningo įgijėjo⁹¹. Antrosios rūšies sąlygos yra susijusios su savininko valdymo teisės į daiktą, esantį ginčo objektu, praradimu be savininko valios. Šių sąlygų analizė tampa aktuali, kai sąžiningas įgijėjas turtą įsigyja atlygintinai. Toliau šios sąlygos nagrinėjamos atskirai kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų atžvilgiu.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 13 d. nutartį c. b. *O.Turčiniene v. Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt.*, Nr. 3K-7-312/2005, kat. 21.6; 30.4.1; 41.

⁹¹ 1964 m. CK 143 straipsnis.

2.2.2. Kilnojamojo daikto praradimas be savininko valios

CK 4.96 str. 1 dalis įtvirtina, kad atlygintinai įgytas kilnojamas daiktas iš sąžiningo įgijėjo gali būti išreikalautas tik tuo atveju, kai daiktas yra savininko, ar asmens, kuriam savininkas tą daiktą buvo perdavęs valdyti, pamestas, arba iš minėtų asmenų pagrobtas arba yra kitų aplinkybių, dėl kurių daiktas nustojo būti valdomas be jų valios.

Teisinėje literatūroje nurodoma, kad „pamestu“ laikomas turtas, kurį savininkas ar teisėtas valdytojas nustojo valdyti prieš savo valią ne dėl kitų asmenų, o dėl savo paties veiksmų, arba veikiant nenugalimai jėgai. Taip pat nurodoma, kad į savininko aplaidumą, dėl kurio buvo prarastas turto valdymas neatsižvelgiama, nes aplaidumas nėra valios išreiškimas⁹². Su šia išvada besąlygiškai sutikti negalima, kadangi didelis aplaidumas, visiškas, akivaizdus nesirūpinimas savo daiktu gali reikšti savininko elgesį, kuris nukrypsta nuo protingo ir rūpestingo asmens standarto, o tai yra pagrindas savininką pripažinti nesąžiningu. Tokiu atveju iškilus savininko ir jam lygiaverčio subjekto – sąžiningo įgijėjo – interesų konfliktui, neturėtų būti prioritetiškai ginami nesąžiningo asmens interesai. Iš to išplaukia išvada, kad savininkas turi rūpintis savo daiktais tiek, kiek tai atitinka protingo ir apdairaus asmens etaloną⁹³.

„Turto pagrobimo“ sąvoka apima atvejus, kai turtą iš savininko ar teisėto valdytojo valdymo prieš jų valią slapta, atvirai ar panaudodamas smurtą paima kitas asmuo⁹⁴. Bendriausia prasme toks valdymo netekimas siejamas su trečiojo asmens padaryta nusikalstama veika. Siekiant išreikalauti pavogtą ar pagrobtą daiktą, ieškovui, reiškiant vindikacinį ieškinį, pakanka įrodyti patį vagystės, pagrobimo ar kitokios nusikalstamos veikos faktą. Teismų praktika nurodo, kad nėra būtina, jog nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų nustatytas ir nuteistas⁹⁵.

Daikto praradimas ar jo pagrobimas nėra vieninteliai atvejai, kai savininkas nustoja valdyti daiktą prieš savo valią. Įstatymas nenustato baigtinio tokių atvejų sąrašo. Dėl to aplinkybės, kuriomis savininkas praranda daiktą gali būti labai įvairios. Pavyzdžiui, teismų praktika nurodo, kad laikoma, jog turtas nustojo būti valdomas be savininko valios, kuomet atlygintinį turto perleidimo sandorį savininkas sudarė tokios būsenos, kada negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti. Tokiu atveju, pagal CK 4.96 str. 1 dalį prioritetiškai ginamos savininko, o ne sąžiningo įgijėjo teisės.

⁹² Žr.: VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 337.

⁹³ Žr. pvz.: magistro darbo p. 21 pateiktą pavyzdį.

⁹⁴ Žr.: *Cit. op.* 92.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. *Samir Saleh-Al-Kilel v. M. Svobutas*, Nr. 3K-3-113/2004, kat. 25.8.1, 83.8. Šis klausimas plačiau nagrinėjamas magistro darbo 2.2.3 dalyje.

Teismas asmens, negalinčio suprasti savo veiksmų reikšmės, sudarytus sandorius pripažino negaliojančiais ir taikė restituciją⁹⁶.

Specifiniais atvejais, kai turtas iš savininko išviliojamas sukčiavimo, apgaulės būdu, laikoma, kad savininko valia nebuvo išreikšta, nes tokiose situacijose ji nėra laisvai susiformavusi⁹⁷. Tačiau šiuo klausimu doktrina nėra vienareikšmė. Pavyzdžiui, nagrinėdamas civilinę bylą JAV Iinojaus valstijos teisėjas pažymėjo, kad, tais atvejais, kai du nekalti asmenys nukenčia nuo trečiojo asmens apgaulės, žalą patirti turėtų tas asmuo, kuris savo neatsargumu leido trečiajam asmeniui jį apgauti⁹⁸. Taigi tam tikrais atvejais savininkas, perleisdamas turtą kitam asmeniui ir elgdamasis neapdairiai, prisiima apgaulės riziką, todėl pats apgaulės faktas dar nereiškia, kad turtas laikomas prarastu be savininko valios. Pavyzdžiui, pirkėjui už daiktą atsiskaičius suklastotu banko čekiu, nurodoma, kad rūpestingas savininkas, prieš priimdamas atsiskaitymą tokiu būdu, būtų kreipęsis į atitinkamą banką ir įsitikinęs čekio galiojimu⁹⁹.

Su šia nuomone galima visiškai sutikti. Atkreiptinas dėmesys, kad sistemiškai analizuojant CK nuostatas, nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas bei rizikos prisiėmimas yra pagrindas netaikyti ar atleisti asmenį nuo civilinės atsakomybės (CK 6.253 str. 1, 5 d.). LAT praktikoje suformuluota, kad realios rizikos prisiėmimas reiškia ieškovo didelio neatsargumo buvimą, sąlygojusį vėlesnių nuostolių atsiradimą¹⁰⁰. Vadinasi, sprendžiant, ar savininkas prarado turtą be savo valios, dėl aukščiau paminėtų priežasčių, reikėtų įvertinti jo aplaidumo laipsnį, lyginant su *bonus pater familias*.

Taigi, jei nustatoma, kad turtą pradinis savininkas prarado ne savo valia, jis visais atvejais jį gali išsireikalauti iš įgijusio asmens, nepriklausomai nuo jo sąžiningumo. Šiuo atveju prioritetas savininko teisių gynimas įtvirtinamas atsižvelgiant į nuostolių išieškojimo galimybę. Paprastai tarp savininko ir sąžiningo įgijėjo yra tarpinė grandis – nesąžiningas ir neteisėtas turto perleidėjas. Šalių santykiai su nesąžiningu turto perleidėju nėra vienodi. Turto praradimo be savininko valios atveju, daroma prielaida, kad sąžiningas įgijėjas turi daugiau ir realesnes galimybes išieškoti nuostolius iš nesąžiningo turto perleidėjo, kadangi jis žino iš kokio asmens įsigijo daiktą¹⁰¹. Todėl turto netekimas jam sukeltų mažiau

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *E. D. Baryzienė v. L. Navickas ir kt.*; Nr. 3K-3-288/2001, kat. 15.2.2.3.

⁹⁷ Žr.: VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 337.

⁹⁸ 176 Ill 60, 1898. Cituota pagal: WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntaryist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 17 d. nutartį c. b. *BUAB "Ermilas" v. AB "Rytų skirstomieji tinklai"*; Nr. 3K-3-823/2003, kat. 39.6.2.13.

¹⁰¹ Sąžiningam įgijėjui yra galimybė savo interesus apginti pareiškiant ieškinį asmeniui, iš kurio daiktas buvo įsigytas, dėl žalos atlyginimo ar nepagrįsto praturtėjimo. Taip pat jis turi teisę reikalauti iš savininko atlyginti visas jo padarytas dėl daikto būtiną išlaidas, kurių nepadengė iš daikto gautos pajamos (CK 4.97 str. 3 d.). Pažymėtina, kad, jei sąžiningas

neigiamų pasekmių, nei savininkui, kuris gali ir nežinoti, kas pavogė jo daiktą ar kitu būdu neteisėtai užvaldė.

Ar realiai įmanoma išsieti patirtus dėl daikto neteisėto pardavimo ir išreikalavimo nuostolius, yra fakto klausimas. Sąžiningas įgijėjas gali susidurti su įvairiais sunkumais, tokiais kaip pardavėjo tapatybės nustatymas, jo nemokumas ir pan. Jei nuo daikto įsigijimo yra praėję daug laiko, išsieti nuostolius gali tapti ypač sudėtinga. Todėl įstatymai įtvirtina labai svarbų sąžiningo įgijėjo teisių gynimui institutą – daikto išreikalavimo iš sąžiningo įgijėjo ieškinio senatį. Pažymėtina, kad ieškinio senatis taikoma tik tuomet, kai daikto įgijėjas yra sąžiningas. Kilnojamuosius daiktus savininkas gali išreikalauti per trejus metus nuo daikto praradimo momento (CK 4.96 str. 1 d). Daikto praradimo momentu laikomas savininko sužinojimo (ar turėjimo sužinoti) apie turto vagystę, pagrobimą ir pan. momentas. Būtina atkreipti dėmesį, kad vindikacinį ieškinį savininkas gali pareikšti tik faktiniam daikto valdytojui. Nustatyti, kas valdo pavogtą kilnojamąjį daiktą gali būti sudėtinga (pvz., faktinis daikto valdytojas yra užsienyje). Lyginant su užsienio valstybių teisėje nustatytais senaties terminais, taikomais analogiško ieškinio atveju, treji metai yra apytikris vidurkis. Vidutiniškai, nustatomi terminai yra nuo dviejų iki penkerių metų¹⁰². CK 1.131 str. 2 dalis nurodo, kad teismas gali atnaujinti ieškinio senaties terminą, jei jis praleistas dėl svarbių priežasčių. Taigi savininko prašymo atnaujinti praleistą senaties terminą dėl to, kad ilgai nepavyko nustatyti daikto faktinio valdytojo, patenkinimas priklauso nuo to, ar teismas konkrečiu atveju tai laikys svarbia priežastimi.

Kai kuriose užsienio valstybėse ieškinio senaties terminų praleidimo problemos siekiama išvengti nustatant kitus termino skaičiavimo pradžios momentus arba ilgesnius terminus. Pavyzdžiui, JAV teisėje žinomos dvi ieškinio senaties taisyklės, kurios abi atspindi tendenciją prioritetiškai ginti savininko interesus, kai daiktas yra prarastas be savininko valios. Daugumos valstijų teisės aktai įtvirtina vadinamąją „atradimo taisyklę“¹⁰³, kuri reiškia, kad ieškinio senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai savininkas išsiaiškino, ar jam prieinamomis priemonėmis turėjo

įgijėjas perdirbo ar pakeitė daiktą taip, jog iš esmės sukurtas naujas daiktas, vindikacinio ieškinio negalima tenkinti (žr.: MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 5).

¹⁰² Pz. Japonijoje – du metai; Prancūzijoje – treji metai; Kanados Kvebeko valstijoje – treji metai; Šveicarijoje – penkeri metai; JAV Teksaso valstijoje – dveji metai; Kalifornijos, Niujorko valstijose – treji metai, Floridos valstijoje – ketveri metai; Iliojaus valstijoje – penkeri metai. Cituota pagal: REYHAN, Y. P. A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. In *Duke Law Journal*, [interaktyvus]. 2001, nr. 4 [žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?50+Duke+L.+J.+955>>, p. 979; PALMER, Ch. A. Recovering Stolen Art: Avoiding the Pitfalls. In *Michigan Bar Journal* [interaktyvus]. 2003, June [žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.michbar.org/journal/pdf/pdf4article580.pdf>>, p. 22.

¹⁰³ Angl. – *Discovery Rule*. Pz., Kalifornijos civilinio proceso kodekso § 338 (c). Vienas žymiausių precedentų, kuriame įtvirtinta ši taisyklė yra 1989 m. Indianos valstijos 17 apygardos apeliacinio teismo byla *Autocephalous Greek-Orthodox Church v. Goldberg & Feldman Fine Arts, Inc.* Cituota pagal: REYHAN, Y. P. A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. In *Duke Law Journal*, [interaktyvus]. 2001, nr. 4 [žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?50+Duke+L.+J.+955>>, p. 982, 985.

išsiaiškinti, savo turto buvimo vietą arba jį valdantį asmenį. JAV teisėje taip pat žinoma „reikalavimo ir atsisakymo taisyklė“¹⁰⁴, pagal kurią ieškinio senaties terminas skaičiuojamas nuo tada, kai savininkas pareikalavo faktinį daikto valdytoją gražinti daiktą, o šis atsisakė. Tokią taisyklę įtvirtina Niujorko civilinė teisė¹⁰⁵. Ši taisyklė maksimaliai apsaugo savininko interesus. Literatūroje tokios taisyklės atsiradimas siejamas su meno dirbinių vagysčių bylomis. Ši taisyklė taikoma Niujorke, kadangi šiame mieste, kaip pasauliniame menų centre, ypatingai ginamos meno dirbinių savininkų teisės¹⁰⁶.

Šveicarijoje savininkas, praradęs daikto valdymą ne savo valia, turi teisę jį susigrąžinti per penkerius metus nuo daikto praradimo momento¹⁰⁷. Tuo tarpu, Vokietijos civilinis kodeksas savininkui pareikšti ieškinį sąžiningam kilnojamojo daikto valdytojui nustato dešimties metų terminą, skaičiuojamą nuo sąžiningo įgijėjo valdymo įgijimo dienos¹⁰⁸. Pagal Vokietijos teisę ieškinio senatis taikoma tik tuomet, kai įgijėjas visus dešimt metų valdė daiktą nepertraukiamai ir sąžiningai (Vokietijos civilinio kodekso 937 str.). Tokia valdymo samprata atitinka nuosavybės teisės įgijimą įgyjamosios senaties būdu. Šiuo atveju daikto valdytojui nepakanka būti sąžiningu daikto įgijimo momentu – jis turi išlikti sąžiningas visą dešimties metų laikotarpį. Tokia sąžiningumo samprata apsunkina įgijėjo padėtį ir atitinkamai yra palanki savininkui.

Norėtume trumpai stabtelėti ties įgyjamosios senaties instituto reglamentavimu Lietuvoje. Tiek įgyjamosios senaties, tiek CK 4.96 straipsnyje nustatytos ieškinio senaties terminai kilnojamųjų bei nekilnojamųjų daiktų atžvilgiu yra analogiški, be to, savo esme abu institutai yra tapatūs – abu įtvirtina galimybę įgyti nuosavybės teisę į daiktą teisėto valdymo pagrindu. Tuo tarpu, kaip jau užsiminta magistro darbe, doktrinoje yra pateikta nuomonė, pagal kurią tam, kad asmuo būtų laikomas sąžiningu įgijėju, pakanka jo sąžiningumo daikto įgijimo momentu. Norint įgyti nuosavybės daiktą įgyjamosios senaties keliu, asmuo taip pat turi būti sąžiningas. Tačiau akcentuojama, kad šiuo atveju teisėtas valdytojas yra tas, kuris sąžiningu išliko visą daikto valdymo laikotarpį, o ne tik įgijimo momentu (CK 4.70 str. 1 d.). Iš to išplaukia išvada, kad, taikant ieškinio senatį 4.96 straipsnio prasme, įgijėjo sąžiningumas, pagal esamą reguliavimą, turėtų būti vertinamas analogiškai kaip ir įgyjamosios senaties instituto atveju.

¹⁰⁴ Angl. – *Demand and Refusal Rule*. Vienas žymiausių šią taisyklę suformulavusių precedentų yra 1991 m. Niujorko apeliacinio teismo byla *Solomon R. Guggenheim Foundation v. Lubell*. Cituota pagal: *Cit. op.* 102, p. 994-995.

¹⁰⁵ Bendrojoje teisėje ieškinio senaties institutas laikomas ne materialinės, o procesinės teisės institutu. Cituota pagal: *Cit. op.*: 103, p. 977.

¹⁰⁶ *Cit. op.* 103, p. 995.

¹⁰⁷ Šveicarijos federacinio civilinio kodekso § 2; 934 str. Cituota pagal: PALMER, Ch. A. Recovering Stolen Art: Avoiding the Pitfalls. In *Michigan Bar Journal* [interaktyvus]. 2003, June [žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.michbar.org/journal/pdf/pdf4article580.pdf>>, p. 22.

¹⁰⁸ Žr.: WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntaryist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

Nors dauguma pasaulio valstybių daikto praradimo be savininko valios atveju pirmumą suteikia ankstesnio daikto savininko interesams, kai kurių valstybių teisė įtvirtina prioritetinį ir net absoliutų sąžiningo įgijėjo teisių gynimą. Pavyzdžiui, Liuksemburge savininkas turi tik septynias dienas pareikšti ieškiniui dėl daikto, kuris buvo iš jo pagrobtas, išreikalavimo. Praėjus septynioms dienoms po daikto įsigijimo sąžiningas įgijėjas tampa teisėtu turto savininku¹⁰⁹. Pats palankiausias sąžiningo įgijėjo teisių apsaugai yra Italijos teisinis reguliavimas. Pagal 1942 m. Italijos civilinį kodeksą sąžiningas pirkėjas tampa teisėtu daikto savininku, nepriklausomai nuo to, ar ankstesnis savininkas prarado daikto valdymą savo valia, ar ne. Italijos teisinis reguliavimas nenumato galimybės pradiniam savininkui išsireikalauti prarastą daiktą¹¹⁰.

Teismų praktikoje yra gausu pavyzdžių, kai akivaizdžiai pasinaudojama skirtingų valstybių reguliavimo privalumais¹¹¹. Viena garsiausių bylų – 1980 m. Anglijos teismo byla *Winkworth v. Christie Manson and Woods Ltd.* Šioje byloje vertingi meno dirbiniai buvo pavogti Anglijoje, nugabenti į Italiją ir parduoti sąžiningam įgijėjui. Pirkėjas pagabeno kūrinius atgal į Angliją ir norėjo juos parduoti žymiaame aukcione Christie's. Nespėjus to padaryti ankstesnis savininkas pareiškė ieškinį dėl dirbinių išreikalavimo. Iškilus taikytinos teisės klausimui, Anglijos teismas, vadovaudamasis *lex situs* principu, pagal kurį taikoma tos valstybės teisė, kurioje kilnojamas daiktas buvo prieš pasikeičiant jo teisinei padėčiai, taikė Italijos teisę ir ieškinį atmetė¹¹².

Pažymėtina, kad Anglijoje ilgą laiką galiojo „viešosios rinkos“ išlyga (angl. – *Market Overt Rule*), kuri reiškė, kad iš sąžiningo įgijėjo negalima išreikalauti daikto, kurį jis įsigijo viešojoje rinkoje, pvz. parduotuvėje. Vis dėlto, ši taisyklė panaikinta 1994 m. priėmus 1979 m. Prekių pirkimų–pardavimų įstatymo pakeitimą. Todėl tokio pobūdžio sandoriams, sudarytiems įsigaliojus šiam pakeitimui (nuo 1995 m. sausio 3 d.), ši taisyklė nebetaikoma. Sąžiningo pirkėjo, nusipirkusio daiktą viešojoje rinkoje, atžvilgiu galioja kitas principas – lot. – *caveat emptor* („pirkėjas turi būti atsargus“)¹¹³. Ši taisyklė reiškia, kad, jei sandorio sudarymo metu pardavėjas neatliko aktyvių apgaulingų veiksmų, o pirkėjas turėjo galimybę apžiūrėti prekę ir nevaržomas priimti sprendimą pirkti ją, ar ne, pirkėjas prisiima riziką, susijusią su prekės įsigijimu (išskyrus išimtis, susijusias su prekės

¹⁰⁹ Žr.: PALMER, Ch. A. Recovering Stolen Art: Avoiding the Pitfalls. In *Michigan Bar Journal* [interaktyvus]. 2003, June [žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.michbar.org/journal/pdf/pdf4article580.pdf>>, p. 22.

¹¹⁰ Žr.: WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntaryist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

¹¹¹ Žr. plačiau: ANGLIM, J. M. Crossroads in the Great Race: Moving Beyond the International Race to Judgment in Disputes over Artwork and Other Chattels. In *Harvard International Law Journal* [interaktyvus]. 2004, nr. 1, 45 t. [žiūrėta 2008-03-22], p. 239-301. Prieiga per internetą: <http://209.85.135.104/search?q=cache:hwWaXKqKh_gJ:www.harvardilj.org/attach.php%3Fid%3D9+Burke+Karen%2Binternational+transfers+of+stolen+cultural+property&hl=en&ct=clnk&cd=7&client=firefox-a>.

¹¹² *Cit op.* 103, p. 1014.

¹¹³ Angl. – *Let the buyer beware*. Cituota pagal: SHEK, T. R. Title in Art works. [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.axa-art.co.uk/Content.asp?IDAREA=7&TIPO=A&IDCONTENT=322&C=1>>.

kokybe)¹¹⁴. Toks teisinio reguliavimo pasikeitimas rodo siekį sustiprinti savininkų, praradusių daiktą ne savo valia, apsaugą.

Tuo tarpu panaši į „viešosios rinkos“ išlygą taisyklė galioja Prancūzijoje. Prancūzijos civilinio kodekso 2279 straipsnis numato, kad kilnojamųjų daiktų valdymas tolygus jų nuosavybės teisei. Ankstesnis savininkas, iš kurio daiktas buvo pavogtas, gali jį išsireikalauti iš svetimo valdymo per trejus metus nuo vagystės. Norint tai padaryti jis privalo sumokėti pavogto objekto kainą faktiniam daikto valdytojui, jei šis jį nusipirko viešojoje rinkoje – parduotuvėje, mugėje ar aukcione (Prancūzijos civilinio kodekso 2280 str.). Kitaip tariant, savininkas turi „išpirkti“ daiktą iš sąžiningo įgijėjo. Vienintelė tokios taisyklės išimtis – valstybinės nuosavybės daiktai (pvz. muziejų eksponatai), kuriuos iš sąžiningo įgijėjo galima išsireikalauti nepriklausomai nuo jų įsigijimo vietos¹¹⁵.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad daugumos demokratinių valstybių (išskyrus Italiją) įstatymai nustato savininkui įgijėjo sąžiningumu neribojamą galimybę išsireikalauti daiktą iš jo valdymo, kai daiktas parastas prieš savininko valią. Visos valstybės riboja šią savininko teisę ieškinio senaties terminais. Pagal termino trukmę bei skaičiavimo taisykles galima spręsti apie tai, kurios valstybės labiau sureikškina ankstesnio savininko, o kurios – sąžiningo įgijėjo teisių apsaugą.

Tuo tarpu sąžiningo įgijėjo interesai visuotinai ginami, kai savininkas prarado turto valdymą savo valia. Valdymo savininko valia praradimas tiek teismų praktikoje, tiek doktrinoje suvokiamas įvairiai, tačiau dažniausiai jis susijęs su savininką ir neteisėtą turto perleidėją siejančia prievole (pvz. pasauga, nuoma, panauda, patikėjimo sutartimi ir pan.). Tokiu atveju, jei daikto įgijėjas yra sąžiningas ir įgijo daiktą atlygintinai, jo išreikalavimo galimybės yra labai ribotos.

Problema, kada laikoma, jog daiktą savininkas prarado savo valia, gana sėkmingai išsprendžia Latvijos civilinis kodeksas. Šio kodekso 1065 straipsnis pateikia pavyzdinį sąrašą atvejų, kuriais pirminis savininkas negali išsireikalauti kilnojamojo daikto iš jį sąžiningai įgijusio trečiojo asmens. Nors sąrašas nėra baigtinis, nurodoma, kad bet koku atveju savininką ir turto perleidėją turi sieti prievoliniai santykiai. Toks teisinis reguliavimas užtikrina teisinį aiškumą bei nustato orientyrą teismams, kad kitais atvejais, kai savininko ir daikto perleidėjo prievoliniai santykiai nesieja, laikoma, jog turtas prarastas be savininko valios. Kitaip tariant, išvengiama minėtų probleminių situacijų, kai nėra aišku, ar daikto pametimas, perleidimas apgaulės įtakoje *etc.*, negalėtų būti vertinamas kaip daikto praradimas pirminio daikto savininko valia dėl jo didelio aplaidumo.

Kadangi savininko valios kriterijus Lietuvos CK įtvirtintas kaip vertinamoji norma, jo turinio išaiškinimas yra uždavinys teismams. Teismų praktika yra suformulavusi: jei savininkas savo valia

¹¹⁴ Plačiau apie *caveat emptor* taisyklę žr.: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 131-133.

¹¹⁵ SIMPSON E. *The Spoils of War*. New York: Harry N. Abrams, Inc, 1997, p. 86.

perduoda daiktą trečiajam asmeniui naudotis, kuris jį atlygintinai perleidžia sąžiningam įgijėjui, savininkas iš sąžiningo įgijėjo daikto išreikalauti negali¹¹⁶. LAT praktikoje yra bylų, kuriose savininko valios kriterijus aiškinamas gana plačiai. Pavyzdžiui, valstybei priklausančio turto perleidimo sandoris, kuris sudarytas patikėjimo teise turtą valdžiusios ministerijos ministro, pažeidusio savo kompetenciją, įsakymo pagrindu, pripažintas sudarytu savininko valia. Tokia išvada paaiškinta tuo, kad valstybė, kaip turto savininkas, turi kontroliuoti asmenis, kuriems patiki savo turtą bei užtikrinti, kad valstybės pareigūnai laikytųsi įstatymų¹¹⁷.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad savininkas privalo prisiimti riziką, susijusią su kontrahentų pasirinkimu¹¹⁸. Pažymėtina, kad savininko kontrahentų pobūdis bendrojoje teisėje dažnai lemia, ar sąžiningas įgijėjas bus prioritetiškai ginamas ar ne.

Bendroji teisė pripažįsta, kad tam tikrais atvejais nuosavybės teisę į daiktą galima įgyti ir iš asmens, neturinčio teisės jo perleisti. Toks atvejis įtvirtintas JAV vieningojo komercinio kodekso 2-403 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 2 dalį, jei savininkas daikto valdymą perduoda subjektui, kuris užsiima tokios rūšies daiktų pardavimu, laikoma, kad tokiu būdu savininkas jam perdavė ir teisę daiktą parduoti (nes tai yra veikla, kuria jis įprastai užsiima). Pavyzdžiui, savininkas palieka pataisyti laikrodį laikrodžių parduotuvėje. Jeigu laikrodžių pardavėjas savininko laikrodį parduos sąžiningam pirkėjui, pagal šią taisyklę, savininkas nebegalės išsireikalauti laikrodžio. Taip sąžiningas įgijėjas įgyja nuosavybės teisę, kai nusiperka daiktą iš subjekto, kuriam daikto valdymas buvo perduotas ir kuris užsiima komercine veikla, susijusia su tokių daiktų pardavimu¹¹⁹. Tais atvejais, kai ši taisyklė negali būti taikoma (pavyzdžiui, neteisėtai daiktą pardavęs asmuo neužsiima tos rūšies daiktų pardavimais), sąžiningo įgijėjo apsaugą užtikrina kiti institutai, tokie kaip numanomo atstovavimo¹²⁰.

Pažymėtina, kad Anglijos teisės doktrina labiau susiaurina sąžiningo įgijėjo apsaugą. Tam, kad būtų pritaikyta analogiškos taisyklės kaip JAV, Anglijoje reikalaujama, kad neteisėtai pardavęs daiktą asmuo būtų įsitikinęs tuo, kad jam tokią teisę savininkas suteikė. Kitaip tariant, sąžiningo įgijėjo teisių apsaugai nepakanka vien įgijėjo sąžiningumo – reikalaujama ir asmens, kuriam turto valdymas buvo

¹¹⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 4 d. nutartį c. b. A. *Gedmintas ir kt. v. S. Bliutienė ir kt.*, Nr. 3K-3-519/2002, kat. 25.8.1; 15.2.1.5.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *Marijampolės rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. A. Buržinskas*, Nr. 3K-3-439/2001, kat. 15.2.1.1, 25.8.1.

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ Žr.: KLIMAS, T. A Comparative Analysis of Vindication and the Security of Acquisitions. *International Journal of Baltic Law*, 2005, nr. 1, II t., p. 49.

¹²⁰ Žr.: REYHAN, Y. P. A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. In *Duke Law Journal*, [interaktyvus]. 2001, nr. 4 [žiūrėta 2008-03-04], p. 976. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?50+Duke+L.+J.+955>>.

perduotas, sąžiningumo¹²¹. Todėl galima daryti išvadą, kad Anglijoje, panaikinus „viešosios rinkos“ išlygą, sąžiningo įgijėjo apsauga yra labai ribota – „*nemo dat quod non habet*“ taisyklė čia galioja tik su menkomis išimtimis.

Kai kurių valstybių teisė numato terminus, kuriems pasibaigus ir savininkui nesikreipus dėl daikto gražinimo, asmuo, kuriam daikto valdymas perduotas, gali daiktą perleisti. Pavyzdžiui, Kvebeko civilinio kodekso 944 straipsnis nustato, kad, jei daiktas patikėtas saugoti ar taisyti ir savininkas per 90 dienų nuo darbo įvykdymo nesikreipė dėl šio daikto bei tokį patį laiką neatsiliepė į priminimą, laikoma, kad savininkas daiktą pamiršo. Tuomet asmuo, kuriam daikto valdymas perduotas, įgyja teisę disponuoti daiktu¹²².

Kai daikto negalima išsireikalauti iš sąžiningai jį įgijusio asmens, savininkas savo teises gali ginti pareikšdamas ieškinį dėl žalos atlyginimo neteisėtam daikto perleidėjui. Teisės doktrina nurodo, kad tais atvejais, kai savininkas prarado daiktą savo valia, tarp jo ir neteisėto turto perleidėjo paprastai susiklosto tam tikri teisiniai santykiai. Todėl teisinė savininko padėtis išieškant nuostolius tokiu atveju yra daug geresnė, nei sąžiningo įgijėjo, kadangi jis žino, kas pažeidė jo teises¹²³.

Iš to, kas išdėstyta, yra akivaizdu, kad savininko valios nustatymo kriterijus yra vertinamojo pobūdžio. Siekiant priimti kuo labiau atitinkantį ginčo šalių lygiavertiškumo bei proporcingumo principus sprendimą, teismai kiekvienu atveju turėtų įvertinti situaciją pasverdami šalių galimybes išsietiškoti nuostolius iš neteisėto turto perleidėjo. Manytina, kad probleminiu atveju, kai sudėtinga nustatyti, ar daiktas prarastas savininko valia, ar ne, šį klausimą reikėtų spręsti atsižvelgiant būtent į nuostolių išieškojimo galimybę.

2.2.3. Nekilnojamojo daikto praradimas dėl nusikaltimo

Pagal Lietuvos teisinį reguliavimą, atlygintinai įgyti nekilnojamieji daiktai iš sąžiningo įgijėjo gali būti išreikalauti tik vieninteliu atveju – kai savininkas juos prarado prieš savo valią dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo (CK 4.96 str. 2 d.). Pažeistas teises galima ginti per dešimties metų terminą, skaičiuojamą nuo sužinojimo ar turėjimo sužinoti apie teisių pažeidimą dienos (CK 1.125 str. 1 d., 1.127 str. 1 d.). Nesuėjęs šiam terminui įgijėjo sąžiningumas teisinės reikšmės neturi, nors teismų praktikoje galima atrasti atvejų, kai, nepaisant to, kad nekilnojamasis daiktas prarastas dėl nusikaltimo,

¹²¹ Žr.: SHEK, T. R. Title in Art works. [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.axa-art.co.uk/Content.asp?IDAREA=7&TIPO=A&IDCONTENT=322&C=1>>.

¹²² Žr.: KLIMAS, T. A Comparative Analysis of Vindication and the Security of Acquisitions. *International Journal of Baltic Law*, 2005, nr. 1, II t., p. 50.

¹²³ Žr.: VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 338.

analizuojamas įgijėjo sąžiningumo klausimas, ir, tik pripažinus jį nesąžiningu, priimamas sprendimas išreikalauti turtą¹²⁴.

Savarankiška CK nuostata, susijusi su nekilnojamojo daikto išreikalavimu, įtvirtinta dėl specifinės nekilnojamųjų daiktų prigimties, t. y. jų negalima pamesti ar pavogti. Kadangi įstatymai nustato privalomą daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus registraciją, savininkas, kurio nuosavybės teisė yra įregistruota viešame registre, daikto valdymą prieš savo valią gali prarasti dėl nusikalstamų trečiųjų asmenų veiksmų, susijusių su viešo registro duomenų arba asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų suklastojimu, pasinaudojimu svetimais dokumentais ir pan. Teismų praktikoje dažnai sutinkama bylų, kuriose nagrinėjamas notaro civilinės atsakomybės dėl aplaidaus pareigų atlikimo klausimas¹²⁵. Šios kategorijos bylos yra tiesiogiai susijusios su svetimo turto perleidimo ar įkeitimo tretiesiems sąžiningiems asmenims atvejais.

Sąvoką „nusikaltimas“ teismų praktika aiškina plačiai. Ši sąvoka nėra sutapatinama su baudžiamajame procese naudojama „nusikaltimo“ sąvoka. Pabrėžiama, kad esminiai skirtingi baudžiamųjų ir civilinių įstatymų tikslai bei paskirtis lemia tai, jog ir civilinėje byloje gali būti konstatuojamas nusikaltimo faktas (nors vykdytame baudžiamajame procese ir nepriimamas nuosprendis). Toks faktas gali būti konstatuotas nagrinėjant bylą civilinio proceso tvarka, nors ir vykdytame baudžiamajame procese nenustatytas konkretus nusikaltimą padaręs asmuo, ir tai negalės būti laikoma asmens nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimu, nes joks asmuo teismo sprendimu neapkaltinamas nusikaltimo padarymu, o tik konstatuojamas nusikalstamos veikos faktas, kuris atskirais įstatymų nustatytais atvejais yra būtinas civilinių santykių teisiniui kvalifikavimui. Pripažinus, kad CK 4.96 straipsnio 2 dalyje nustatytas kvalifikuojantis požymis turi būti konstatuotas tik apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, ir esant objektyviems pagrindams, dėl kurių ikiteisminis tyrimas ar jo pabaigimas negalimi ir dėl to nenustatomas ar neįvardijamas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, reikštų, kad esant šiems pagrindams savininkas niekada negalėtų apginti savo nuosavybės teisių civilinio proceso tvarka ir išsireikalauti turtą, prarastą be savo valios. Taigi nusikaltimo fakto konstatavimas galimas ir bylą nagrinėjant civilinio proceso tvarka, neįvardijant konkrečiau, galimai

¹²⁴ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartį c. b. *R. E. B. ir kt. v. V. M. ir kt.*; Nr. 3K-3-515/2006, kat. 21.4; 21.6; 30.3; 41.

¹²⁵ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartį c. b. *L. Kazlauskienė v. Vilniaus m. 12-ojo notarų biuro notarė D. Jungevičienė ir kt.*, Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 3 d. nutartį c. b. *R. Levandauskas ir kt. v. Kauno m. 7-ojo notarų biuro notarė J. Valevičienė ir kt.*, Nr. 3K-3-764/2003, kat. 39.2.2; 39.9.

kalto dėl nusikaltimo padarymo asmens, jei šis klausimas dėl objektyvių priežasčių neišsprendžiamas vykdyto baudžiamojo proceso nustatyta tvarka priimant nuosprendį¹²⁶.

Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje CK 4.96 str. 2 dalies normos taikymas dažnai susijęs su neteisėto nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo bylomis, kuomet nekilnojamasis turtas, į kurį nuosavybės teisė neteisėtai atkurta, jau yra perleistas tretiesiems asmenims. Pažymėtina, kad šiuo metu keletas tokių bylų yra sustabdytos, kadangi teismai nutarė kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinę Teismą su prašymais spręsti, ar CK 4.96 str. 2 dalies nuostata neprieštarauja Konstitucijos preambulėje įtvirtintam konstituciniam teisinės valstybės principui ir Konstitucijos 23 str. 1-3 dalims bei 29 str. 1 daliai¹²⁷. Pagrindinis teismų motyvas: dėl šios CK nuostatos taikymo iškyla vienos ginčo šalies – savininko – neproporcingo teisių suabsoliutinimo problema ir jų įgyvendinimas sąžiningo įgijėjo sąskaita.

Teismų keliamą problemą susijusią su tais atvejais, kai nuosavybės teisė neteisėtai atkuriamą dėl nusikaltimo, kurį padarė valstybės tarnautojai ar pareigūnai (pvz., padėjo pagaminti netikrus dokumentus, suklastojo tikrus dokumentus, piktnaudžiaudami tarnybine padėtimi padėjo kitiems asmenims įgyti valstybei priklausantį didelės vertės turtą ir pan.) ir kurio padarymo faktas konstatuotas baudžiamojo proceso tvarka. Teismai kelia klausimą, ar negalima laikyti, kad tokie nusikalstami veiksmai, kuriuos atliko valstybės įgalioti pareigūnai, yra įvykdyti valstybės (kuri laikoma pradiniu turto savininku iki nuosavybės teisių pretendentams atkūrimo) valia. Manytina, kad teismai šią prielaidą daro neatsitiktinai. Kaip minėta, LAT praktikoje yra suformuluota, kad valstybė privalo kontroliuoti savo pareigūnus¹²⁸. Vis dėlto, autorės nuomone, šiuo atveju į teismų keliamą klausimą reikėtų atsakyti neigiamai, kadangi baudžiamoji atsakomybė yra išimtinai asmeninė teisinė atsakomybė.

Analizuojant kreipimąsi į Konstitucinę Teismą turinį, atkreiptinas dėmesys į kitą teismų argumentą, susijusį su restitucijos taikymu. Išreikalaujant nekilnojamąjį turtą iš sąžiningo įgijėjo, pripažįstamos negaliojančiomis nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutartys ir taikoma restitucija. Tai reiškia, kad teismas turi atkurti iki teisės pažeidimo buvusią padėtį – daiktą gražinti valstybei, o sąžiningam įgijėjui – jo sumokėtą pinigų sumą. Teismų manymu, visuotinai žinoma aplinkybė, kad nekilnojamojo turto kaina kasmet ženkliai išauga, todėl pritaikius restituciją, susiklostytų akivaizdi valstybės ir sąžiningo turto įgijėjo turtinės padėties disproporcija.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 6 d. nutartis c. b. *L. A. v. Z. V.*; 3K-3-154/2007, kat. 21.6; 24.2; 24.3; 30.12.2 (S).

¹²⁷ Žr., pvz., Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 16 d. nutartį c. b. *Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija ir kt.*, Nr. 2A-131/2007, kat. 113.6.1.7.

¹²⁸ Žr.: magistro darbo p. 32.

Šiuo atveju pažymėtina, kad išimtiniais atvejais teismas gali pakeisti restitucijos būdą ir vietoje restitucijos atlikimo natūra ją įvykdyti sumokant ekvivalentą pinigais arba restitucijos apskritai netaikyti (CK 6.145 str. 2 d., 6.146, 6.147 str.). Tai yra viena iš bylų nagrinėjančiam teismui suteiktų diskrecinių teisių (CK 1.5 str. 3 d.). Dėl to bylų nagrinėjantis teismas, naudodamasis jam suteikta diskrecine teise, turi apsvarstyti, ar byloje nėra išimtinių aplinkybių, kurios, turto perleidimo sandorį pripažinus negaliojančiu, leistų atlikti restituciją ne natūra¹²⁹. Jei konkrečioje faktinėje situacijoje teismas nustatys, kad restitucijos taikymas natūra prieštarautų fundamentaliems teisės principams, galės pakeisti ją pinigine kompensacija. Šiuo atveju kompensacijos dydis apskaičiuojamas, atsižvelgiant į asmenų sąžiningumą (CK 6.147 str.).

Tuo tarpu, jeigu savininkas reiškia vindikacinę ieškinį faktiniam nekilnojamojo daikto valdytojui ir daiktas iš jo išreikalaujamas remiantis 4.96 str. 2 dalimi, sąžiningas įgijėjas gali reikšti ieškinį dėl nuostolių atlyginimo nusikaltimą padariusiam asmeniui. Šiuo atveju, sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, susijusį su daikto vertės nustatymu, CK 6.249 straipsnis reikalauja atsižvelgti į infliaciją.

Nors Lietuvoje keliamas klausimas, ar esamu reguliavimu nėra per daug išplečiamos savininko teisės, kitose valstybėse savininko apsauga nekilnojamųjų daiktų praradimo atveju yra dar platesnė. Pavyzdžiui, pagal Kvebeko valstijos teisę, jei sąžiningas įgijėjas įgijo nekilnojamąjį turtą per tokio turto pardavimu užsiimančią bendrovę, pirminis turto savininkas gali išsireikalauti turtą, jei jis prarastas be jo valios. Taigi turto praradimo pagrindas nebūtinai turi būti nusikaltimas. Tačiau pažymėtina, kad tokiu atveju savininkas turi atlyginti sąžiningam įgijėjui nekilnojamojo turto vertę¹³⁰.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad, nors nekilnojamųjų daiktų išreikalavimo iš sąžiningo įgijėjo sąlygos konstitucingumas yra kvestionuojamas, teismų keliamos problemos gali būti sprendžiamos vadovaujantis CK šeštosios knygos nuostatomis, reguliuojančiomis restitucijos taikymą natūra bei turto vertės nustatymą. Pažymėtina, kad aiškios teismų praktikos dėl nusikaltimo sąvokos taikymo egzistavimas, taip pat leidžia daryti išvadą, kad nekilnojamųjų daiktų išreikalavimo iš sąžiningo įgijėjo sąlygos turinys yra aiškiai apibrėžtas, lyginant su kitomis sąlygomis, kuriomis galima išsireikalauti turtą iš sąžiningo įgijėjo.

¹²⁹ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 6 d. nutartį c. b. L. A. v. Z. V.; 3K-3-154/2007, kat. 21.6; 24.2; 24.3; 30.12.2 (S).

¹³⁰ Žr.: NICHOLAS, B. *French Law of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1992, p. 80.

3. SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP TREČIOJO ASMENS IR SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP PRIEVLĖS ŠALIES SANTYKIS

3.1. SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP PRIEVLĖS ŠALIES SAMPRATA

Tradiciškai civilinėje teisėje sąžiningo įgijėjo institutas ir specialiosiomis teisės normomis užtikrinta jo teisių apsauga yra siejama su sąžiningo trečiojo asmens, kurio su pradiniu savininku nesieja prievoliniai santykiai, samprata. Analogiška speciali teisių apsauga nėra įtvirtinta sąžiningo įgijėjo kaip sutartinės prievolės, siejančios jį ir pradinį daikto savininką, šalies atžvilgiu. Tokios praktikos laikosi ir Lietuvos teismai. Išplėstinė LAT teisėjų kolegija, nagrinėdama civilinę bylą kasacine tvarka, išaiškino, kad sandorio dalyvio sąžiningumas negali būti nagrinėjamas izoliuotai nuo nagrinėjamo sandorio teisėtumo klausimų. Todėl sandorio dalyvio atžvilgiu netaikomos taisyklės, reguliuojančios turto išreikalavimą iš sąžiningo įgijėjo, nuostatos, o šiuo atveju taikomos sandorio negaliojimo pasekmės¹³¹. Analogiškai, kitoje civilinėje byloje LAT teisėjų kolegija nurodė, kad pripažinus negaliojančiu institucijos sprendimą, kurio pagrindu buvo surengtas aukcionas, CK 1.80 str. 4 dalies nuostatos viešo aukciono tiesioginio dalyvio (pirkėjo) atžvilgiu nėra taikomos, nes jis nėra tretysis asmuo¹³².

Taigi būtina atskirti sąžiningo trečiojo asmens ir sąžiningos sandorio šalies sąvokas. Jų sutapatinimas ir sąžiningo įgijėjo apsaugą reglamentuojančių normų taikymas sąžiningos šalies, kurią sieja bendra sutartinė prievolė su savininku, atžvilgiu, gali reikšti nepagrįstą vienos iš šalių teisių suabsoliutinimą.

Minėtas sąvokas būtina atriboti dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, dėl skirtingos teisinės prigimties. Sąžiningo trečiojo asmens teisių apsaugos taisyklės nustato daiktinę teisę, tuo tarpu sąžiningos prievolės šalies teisiniai santykiai su kita prievolės šalimi yra prievolių teisės reguliavimo dalykas. Atitinkamai skiriasi pažeistų teisių gynimo būdai: restitucija, kaip prievolinis teisinis gynimo būdas, yra galimas tik tada, jeigu šalis sieja prievoliniai teisiniai santykiai. Jeigu šalių prievoliniai teisiniai santykiai nesieja, daiktas iš kito asmens gali būti išreikalaujamas vadovaujantis CK 4.96 straipsnio taisyklėmis¹³³.

Pažymėtina, kad prievolių teisės normos tiesiogiai neįtvirtina sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos, kai jis yra prievolės, siejančios jį ir turto savininką, šalis. Apskritai sąžiningo įgijėjo kaip prievolės

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 10 d. nutartis c. b. A. *Džiuvienė ir kt. v. Teismo antstolių kontora prie Kėdainių rajono apylinkės teismo ir kt.*, Nr. 3K-7-1126/2002, kat. 118, 120, 15.2.1.1.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis c. b. *D. Z. v. Alytaus miesto savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-133/2006, kat. 45.10; 124.2.7; 124.4 (S).

¹³³ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 30 d. nutartis c. b. *Ž. Kutova v. A. Kutova*; Nr. 3K-3-1096/2000; kat. 42.

šalies nei teisės doktrina, nei prievolių teisės normos neišskiria kaip savarankiškos teisinės kategorijos. Ši sąvoka magistro darbe išskiriama kaip tam tikra fikcija, kuri naudojama siekiant atriboti iš pirmo žvilgsnio panašias teisines situacijas.

Kadangi sąžiningo trečiojo asmens ir sąžiningos prievolės šalies sąvokos gali būti klaidingai sutapatintos esant pradinio savininko ir turto įgijėjo interesų konfliktui, šių sąvokų atribojimo analizė atliekama sutartinių prievolių, kurios susijusios su nuosavybės teisės perdavimu kitai prievolės šaliai, kontekste. Teisės doktrina tokias prievoles pagal jų dalyką priskiria prievolių, kurių dalykas yra ką nors duoti, kategorijai. Šios rūšies prievolių įvykdymas dažniausiai sutampa su veiksmo, kuris yra prievolės atsiradimo pagrindas, atlikimu¹³⁴. Pradinio savininko ir turto įgijėjo konfliktas šiuo atveju iškyla tuomet, kai nuosavybės teisės pažeidimas sutampa su prievolės, esančios tarp savininko ir pažeidėjo, pažeidimu. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad magistro darbe gilinamasi į dviejų to paties turto savininkais save laikančių asmenų interesų konfliktą, sąžiningos šalies sąvoka šiame darbe yra siejama su tokiomis teisinėmis situacijomis, kai ginčas kyla ne dėl prievolės vykdymo, o dėl jos atsiradimo pagrindo. Apsiribojant minėta prievolių rūšimi, sąžiningu įgijėju kaip prievolės šalimi laikomas asmuo, kuris įsigijo turtą iš savininko ir jo neperleido kitiems asmenims. Šiuo atveju pradinio ir faktinio savininko interesų konfliktas gali kilti, jei pradinis savininkas (pirmoji šalis), remdamasis sandorių negaliojimo pagrindais, pareikalaus sąžiningo įgijėjo (antrosios šalies) grąžinti nuosavybėn perduotą daiktą.

Minėta, kad prievolių teisės normos tiesiogiai neįtvirtina sąžiningo įgijėjo, esančio prievolės šalimi, apsaugos. Tačiau tiek teisės doktrina, tiek praktika pabrėžia, kad civilinė teisė turi užtikrinti civilinės apyvartos ir civilinių teisinių santykių stabilumą, įgytų teisių ilgaamžiškumą ir jų gerbimą¹³⁵. Būtent dėl šios priežasties įstatymas riboja arba sandorio nuginkijimo, arba sandorio negaliojimo teisinių padarinių taikymo galimybę. Sudarydamos sutartį šalys yra laisvos apsispręsti, ar sudaryti konkrečią sutartį, kokią sutartį sudaryti bei susitarti dėl sutarties turinio, kadangi sutartis yra abiejų šalių suderintos valios išraiška. Vieną kertinių prievolių teisės principų – šalių autonomijos arba sutarties laisvės principą – įtvirtina CK 6.156 – 6.158 straipsniai. Šios CK nuostatos atitinka Konstitucijos 46 str. 1 d. įtvirtintą asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos, kaip Lietuvos ūkio

¹³⁴ Žr.: MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 67.

¹³⁵ Žr., pvz., MIKELĖNAS, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 6; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 11 d. nutartį c. b. *Marijampolės raj. apylinkės vyr. prokuroras v. A. Buržinskas ir kt.*, Nr. 3K-3-439/2001, kat. 15.2.1.1., 25.8.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 28 d. nutartį c. b. *V. M. PĮ „Maturė“ v. UAB „Maturė“*, Nr. 3K-3-65/2004, kat. 25.3.

gyvavimo pagrindo, idėją bei tarptautinius papročius (UNIDROIT principų 1.1 str.¹³⁶, PECL principų 1.102 str.¹³⁷). Taigi sutarties laisvė yra būtina rinkos funkcionavimo prielaida, nes tik pripažįstant šalių autonomiją yra galima rinkos laisvė, grindžiama privačia iniciatyva ir atsakomybe¹³⁸. Todėl sudarydamos kiekvieną sutartį šalys, savanoriškai prisiimdamos tarpusavio teises ir pareigas, kartu prisiima tam tikrą riziką, susijusią tiek su kontrahentų pasirinkimu, tiek su sutarties sąlygų bei tikrosios kitos šalies valios išsiaiškinimu. Pavyzdžiui, klaida yra pagrindas pripažinti sutartį negaliojančia tik kai ji yra esminė ir pateisinama. Klaida dėl sutarties padarinių arba motyvo šiuolaikinės civilinės teisės doktrinoje nelaikoma pagrindu pripažinti sutartį negaliojančia, jei motyvai ar padariniai nebuvo aiškiai inkorporuoti į sutartį kaip esminės jos sąlygos¹³⁹.

Kita vertus, teisės doktrinoje nurodoma, kad pareiga elgtis sąžiningai yra sudedamasis prievolės turinio elementas. Ši pareiga nustatyta abiem sutarties šalims ir taikoma visoms prievolėms be išimčių¹⁴⁰. CK 6.4 str. nurodyta, kad sąžiningumo principas taikomas visoms prievolinio santykio atsiradimo stadijoms – nuo pat prievolės atsiradimo iki jos pasibaigimo. Visiška ir neribota sutarties laisvė galėtų prieštarauti sąžiningumo ir teisingumo principui, nes neleistų pasiekti šalių interesų, jų teisių ir pareigų pusiausvyros. Todėl šalių autonomija negali būti absoliuti. Jos ribų matas ir yra sąžiningumo principas sutarčių teisėje, kadangi šis principas yra šalių elgesio modelis. Teisės doktrina nurodo, kad būtent sąžiningumo principas leidžia pripažinti negaliojančiomis sutartis, sudarytas apgaule, grasinant ar pasinaudojant susiklosčiusiomis sunkiomis kitai šaliai aplinkybėmis¹⁴¹.

Taigi nukrypimas nuo sąžiningumo principo gali reikšti prievolės negaliojimą. Todėl sandorių negaliojimo institutas iš esmės įtvirtintas sąžiningos prievolės šalies interesais. Tiek teisės doktrinoje, tiek praktikoje nurodoma, kad vienas iš sandorių negaliojimo instituto tikslų yra apsaugoti sąžiningų civilinės apyvartos dalyvių, suinteresuotų sudaryto sandorio padarinių atsiradimu, teisėtus lūkesčius, t. y. pagrįstą tikėjimą, kad sandorio pagrindu atsiradusios teisės ir pareigos nebus kvestionuojamos¹⁴². Iš to išplaukia išvada, kad, bendriausia prasme, pats sąžiningumo faktas sandorio šalį apsaugo nuo

¹³⁶ Principles of International Commercial Contracts 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>.

¹³⁷ Principles of European Contract Law 1998 by the Commission on European Contract Law [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/textef.html>>.

¹³⁸ MIKELĖNAS, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 198.

¹³⁹ Žr.: ALTER, M. *The French Law of business contracts, general principles*. Baton Rouge: Louisiana State University, 1986, p. 25.

¹⁴⁰ Žr.: ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 14.

¹⁴¹ Žr.: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 42-43.

¹⁴² Žr.: MIKELĖNAS, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 6; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 2 d. nutartį c. b. *UAB „Init“ v. UAB „Parabolė“*, Nr. 3K-3-905/2000. kat. 42.

neigiamų sandorio negaliojimo padarinių – šiuo atveju – turto išreikalavimo natūra. Ši apsauga pasireiškia dvejopai. Viena vertus, sąžininga sutarties šalis gali ginti savo civilines teises ginčydamas sandorio galiojimą. Antra vertus, tam tikrais atvejais kita sąžininga sutarties šalis gali nuo tokio pobūdžio ieškinio gintis savo sąžiningumo faktu. Analizuojant bendruosius sandorių negaliojimo pagrindus, įtvirtintus CK 1.80–1.93 straipsniuose, prie tokio pobūdžio ieškinių priskirtinas reikalavimas pripažinti negaliojančiu privataus juridinio asmens valdymo organų sudarytą sandorį (CK 1.82 str.), reikalavimas pripažinti sandorį negaliojančiu dėl apgaulės, smurto ar grasinimo (CK 1.91 str.)¹⁴³. Kaip specialus pagrindas paminėtinas *actio Pauliana* ieškinys – specifinis kreditoriaus interesų gynimo būdas. Šiuo atveju kreditorius turi teisę ginčyti sandorį, kurio šalimi nėra, o turto įgijėjas jo atžvilgiu yra tretysis asmuo, tačiau nagrinėjamu klausimu aktualu yra tai, kad skolininkas, gindamasis nuo *actio Pauliana* ieškinio gali remtis savo sąžiningumo faktu (CK 6.66 str.).

Vis dėlto būtina pažymėti, kad dauguma įstatyme įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų egzistuoja *per se*, t. y. jų buvimo nustatymui nei sandorio šalių valia, nei jų sąžiningumas reikšmės neturi. Todėl, jei sandoris negalioja dėl jo prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei, jei sandoris sudarytas nesilaikant įstatymų reikalaujamos formos arba turi subjektų sudėties trūkumų, restitucija gali būti taikoma nepriklausomai nuo to, ar sandorio šalis sandorio sudarymo metu buvo sąžininga, ar ne. Restitucijos institutą reglamentuojančios normos (CK 6.145 – 6.153 str.; 6.222 str.) nenustato, kad restitucijos taikymo galimybė priklausys nuo to, ar sandorio šalis yra sąžininga. Taigi turta, esanti pripažinto negaliojančiu sandorio dalyku, bendriausia prasme galima išsireikalauti iš sąžiningos sandorio šalies taikant restituciją natūra. Tuo tarpu turto, įgyto pagal negaliojančiu pripažintą sandorį, negalima išreikalauti iš trečiojo sąžiningo asmens, išskyrus 4.96 str. numatytus atvejus (CK 1.80 str. 4 d.). Nustatant, ar turto įgijėjas konkrečiu atveju yra sandorio šalis, ar tretysis asmuo, svarbu, kas pareiškė ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. Jei ieškinį pareiškė asmuo, kurio su turto įgijėju nesieja prievoliniai santykiai, turto įgijėjas jo atžvilgiu turi būti traktuojamas kaip tretysis asmuo (pavyzdžiui, kai savininkas ginčija pirkimo-pardavimo sutartį 6.307 str. numatyta tvarka ir pan.)¹⁴⁴.

Nors restitucija pripažinto negaliojančiu sandorio dalyvio atžvilgiu taikoma neatsižvelgiant į jo sąžiningumą, bendrasis sąžiningumo principas šiuo atveju pasireiškia kitais aspektais – nuo to, ar šalis buvo sąžininga, ar ne, priklauso su gražintino turto susijusių išlaidų kompensavimas (CK 6.150 str., 4.97 str.), vaisių ir pajamų gražinimas (CK 6.151 str.), restitucijos išlaidų atlyginimo pasiskirstymas

¹⁴³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 3 d. nutartį c. b. AB „Aksa“ v. R. M. ir kt., Nr. 3K-3-312/2006, kat. 20.3.10; 21.4.2.1; 22.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 11 d. nutartį c. b. I. Šapiro firma „InSpe“ v. UAB „Folis“, Nr. 3K-3-640/2006, kat. 21.4.2.7 (S).

¹⁴⁴ Plačiau žr. magistro darbo 1.2 dalį.

tarp šalių (6.152 str.). Kai restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais ir gražintinas turtas yra sunaikintas arba perleistas, į šalies sąžiningumą atsižvelgiama apskaičiuojant turto vertę ir pan.

Taigi turtas iš sąžiningo įgijėjo kaip prievolės šalies gali būti išreikalautas pripažinus sandorį negaliojančiu. Kalbant apie tokius atvejus dar kartą pabrėžtina, kad sandoriai yra ne tik pagrindinis civilinių santykių atsiradimo, bet ir jų pasikeitimo bei pabaigos pagrindas. Pripažįstant sandorį negaliojančiu griūva ir šio sandorio sukelti teisiniai padariniai – duodamas impulsas civilinės apyvartos stabilumui. Todėl įstatymų leidėjas, įtvirtindamas sandorių negaliojimo institutą, siekia, kad remiantis sandoriu susiklostę santykiai išliktų stabilūs. Šiuo tikslu CK įvairiais kriterijais apribojo atvejus, kuriais sandoriai gali būti pripažįstami negaliojančiais: nustatė konkrečius sandorių negaliojimo pagrindus, niekinių ir nuginčijamų sandorių negaliojimo skirtumus, asmenis, kurie turi teisę ginčyti sandorius, sumažino formalius reikalavimus sandorio formai, apribojo niekinių sandorio rūšių skaičių, įtvirtino nuginčijamo sandorio patvirtinimo institutą. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu, kaip civilinių teisių gynimo būdas, gali būti taikomas tik tada, kai privataus ar viešo intereso negalima apginti kitais civilinių teisių gynimo būdais. Juo labiau, kad kartais įstatymas net draudžia sandorį pripažinti negaliojančiu, jeigu pažeistas asmens teisės galima adekvačiai apginti kitais būdais (pvz. CK 1.90 str. 7 d.)¹⁴⁵.

Iš to, kas išdėstyta, išplaukia keletas išvadų. Pirma, sąžiningo įgijėjo kaip sandorio šalies apsauga, skirtingai, nei sąžiningo įgijėjo kaip trečiojo asmens, nėra tiesiogiai įtvirtinta specialiosiomis prievolių teisės normomis. Tačiau sistemiška šalių autonomijos bei sąžiningumo, teisėtų lūkesčių bei civilinės apyvartos stabilumo užtikrinimo principų ir jų tarpusavio ryšio analizė, leidžia daryti išvadą, kad pats sandorio šalies sąžiningumo faktas paprastai apsaugo ją nuo turto išreikalavimo grėsmės. Vis dėlto, įstatymas numato sandorio negaliojimo pagrindus, kuriems egzistuojant, sandorio negaliojimo pasekmių, t. y. abipusės restitucijos, taikymo galimybei sandorio šalies sąžiningumas neturi įtakos. Dėl to, antra, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu, būtina atriboti sąžiningo įgijėjo kaip prievolės šalies ir sąžiningo įgijėjo kaip trečiojo asmens sąvokas, nes nuo to priklauso, ar turtas, esantis pripažinto negaliojančiu sandorio dalyku, gali būti išreikalautas, ar ne. Trečia, turto išreikalavimas iš sąžiningos sandorio šalies kaip sandorio negaliojimo pasekmė, neatsižvelgiant į jos sąžiningumą, nereiškia sąžiningumo principo pažeidimo. Tuomet sąžiningumo principas pasireiškia kitais aspektais, nei sąžiningo trečiojo asmens apsaugos atveju. Ketvirta, egzistuoja viešasis interesas, kad civiliniai turtiniai santykiai būtų stabilūs ir patikimi, todėl sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik kraštutiniu atveju.

¹⁴⁵ Plačiau žr. DRAZDAUSKAS, S. *Favor contactus* principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, nr. 64, p. 29. Taip pat žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartį c. b. A. Tomaševič v. R. Kozlovskis ir kt., Nr. 3K-3-863/2003, kat. 15.2.2.6; 37.10.

3.2. SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP PRIEVLĖS ŠALIES IR SAŽININGO ĮGIJĖJO KAIP TREČIOJO ASMENS SAVOKŲ ATRIBOJIMO PROBLEMATIKA LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, bendriausia prasme galima išskirti dvi kategorijas bylų, kuriose teismų pozicijos, susijusios su sąžiningo trečiojo asmens ir sąžiningo įgijėjo kaip prievolės šalies teisių apsauga, yra prieštaringos:

1. bylos dėl turto, įgyto teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka;
2. bylos dėl turto, įgyto administracinio akto pagrindu.

Pozicijos yra skirtingos dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirma, skirtingai suvokiama, kas yra sandoris, tarp kokių šalių jis sudarytas. Antra, nėra atribojamos taisyklės, nustatančios trečiųjų sąžiningų asmenų teisių apsaugą ir sandorių negaliojimo pasekmes sandorio šaliai. Šios priežastys lemia, kad vienais atvejais tuos pačius juridinius faktus teismai pripažįsta sandoriais, kitais – nepripažįsta. Dėl to vienais atvejais turto įgijėjas traktuojamas kaip prievolės šalis, kitais – kaip trečiasis asmuo. Toks teismų praktikos nevientisumas gali nulemti visiškai priešingų sprendimų priėmimą analogiškose bylose.

Atsižvelgiant į bylų specifiką ir siekiant teisinio aiškumo, į šiuos probleminius klausimus gilinamasi analizuojant minėtų dviejų kategorijų bylas atskirai.

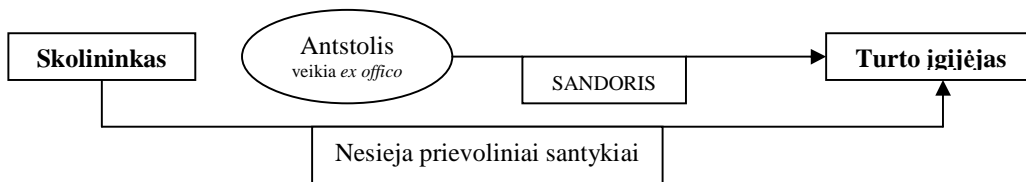
3.2.1. Bylų dėl turto, įgyto teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka, problematika

CK 4.96 str. 4 dalis nustato, kad šio straipsnio taisyklės netaikomos, kai daiktas yra perleistas teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka. Analogiška taisyklė buvo nustatyta ir 1964 m. CK 143 str. 2 dalyje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1999 m. birželio 18 d. nutarimo Nr. 17 5 punkte taip pat akcentavo, kad reikalavimams pripažinti turto priverstinio pardavimo sandorį negaliojančiu netaikomos taisyklės, reguliuojančios turto išreikalavimą iš sąžiningo įgijėjo¹⁴⁶. Ši nuostata Lietuvos teismų praktikoje aiškinama nevienodai. Bendriausia prasme galima išskirti dvi nuomones:

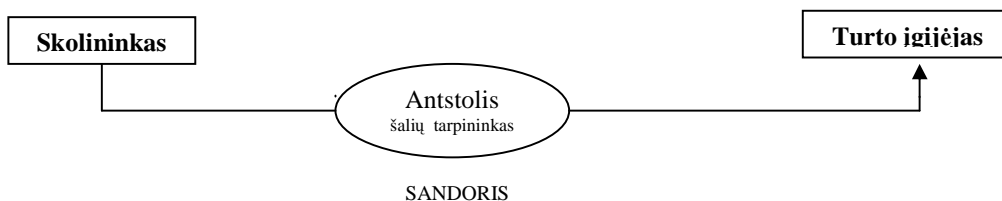
1. CK 4.96 str. 4 dalyje nustatyta taisyklė reiškia, kad bendros taisyklės, nustatančios draudimą išreikalauti turtą iš sąžiningo įgijėjo, išimtys, nurodytos šio straipsnio 1-3 dalyse, netaikomos sąžiningo asmens, įsigijusio turtą teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka, atžvilgiu. Kitaip tariant, ieškovui byloje nepaneigus turtą įsigijusio asmens sąžiningumo prezumpcijos, turto negalima išreikalauti. Ši pozicija grindžiama tuo, kad skolininko, kurio turtas perleistas teismo

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 17 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant skundus dėl teismo antstolių veiksmų, atliktų vykdanant turto varžytynes, taip pat nagrinėjant civilines bylas dėl turto pardavimo iš (be) varžytynių aktų arba turto perdavimo išieškotojui aktų pripažinimo negaliojančiais.*

sprendimams vykdyti nustatyta tvarka ir asmens, kuriam perleistas turtas, prievoliniai santykiai nesieja. Šie subjektai vienas kito atžvilgiu yra tretieji asmenys¹⁴⁷. Šią nuomonę galima pavaizduoti tokia schema:

2. CK 4.96 str. 4 dalyje nustatyta taisyklė reiškia, kad buvusio savininko reikalavimams pripažinti negaliojančiu turto priverstinio pardavimo sandorį apskritai netaikomos taisyklės, reguliuojančios turto išreikalavimą iš sąžiningo įgijėjo. Taip yra todėl, kad skolininkas, kurio turtas perleistas teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka, ir asmuo, kuriam turtas perleistas, yra turto perdavimo sandorio šalys. Jų atžvilgiu turi būti taikomos sandorio negaliojimo pasekmės¹⁴⁸. Šią nuomonę galima pavaizduoti tokia schema:

Nors, bendriausia prasme, nagrinėjamu klausimu išskirtinos dvi minėtos pozicijos, teismų praktikoje gausu nenuoseklumo. Pavyzdžiui, išplėstinė LAT teisėjų kolegija civilinėje byloje, kurioje buvo nagrinėjamas turto pardavimo iš varžytnių akto teisėtumo klausimas, nurodė, kad varžytnių aktas prilyginamas turto pirkimo-pardavimo sutarčiai, todėl skolininką ir turto pirkėją sieja prievoliniai santykiai. Dėl šios priežasties teisėjų kolegija nesutiko su kasatoriaus argumentu, kad žemesniųjų instancijų teismai neturėjo teisės taikyti restituciją ir grąžinti šalis į pirminę padėtį. Nepaisant to, kad pripažino turto pirkėją sandorio šalimi, teismas analizavo jo sąžiningumo klausimą ir tik nustatęs

¹⁴⁷ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 30 d. nutartį c. b. *Ž. Kitova v. A. Kitova ir kt.*, Nr. 3K-3-1096/2000, kat. 42; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 19 d. nutartį c. b. *akcinė bendrovė "Lietuvos žemės ūkio bankas" v. Teismo antstolių kontora prie Kauno miesto apylinkės teismo*, Nr. 3K-7-1188/2002, kat. 15.2.1.1; 25.8.1; 36.4; 39.6.2.13; 119; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 14 d. nutartį c. b. *V. Krikščiūnas v. J. Bepersč ir kt.*, Nr. 3K-3-97/2003, kat. 120; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 20 d. nutartis c. b. *Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyrius v. D. Vaičiukynienė ir kt.*, Nr. 3K-3-57/2005, kat. 30.3; 30.12.1; 129.3; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 24 d. nutartį c. b. *M. Č. v. E. M., I. D., ir kt.* Nr. 3K-7-4/2007, kat. 20.3.10; 129.2; 41(S).

¹⁴⁸ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 10 d. nutartį c. b. *A. Džiuvienė ir kt. v. Teismo antstolių kontora prie Kėdainių rajono apylinkės teismo ir kt.*, Nr. 3K-7-1126/2002, kat. 118, 120, 15.2.1.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 16 d. nutartį c. b. *L. R. v. antstolis V. D. ir kt.*, Nr. 3K-3-514/2006, kat. 129.2 (S).

įgijėjo nesąžiningumą taikė restituciją¹⁴⁹. Analogiškai, kitoje civilinėje byloje LAT teisėjų kolegija traktavo turto pardavimo iš varžytynių aktą kaip sandorį tarp skolininko ir turto įgijėjo, tačiau pažymėjo, kad turtas, perleistas teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka, nepaneigus įgijėjo sąžiningumo prezumpcijos, laikomas įgytu teisėtai¹⁵⁰.

Kita vertus, LAT praktikoje yra atvejų, kai sąžiningumo kriterijus nepagrįstai nevertintas. Pavyzdžiui, kasacine tvarka nagrinėdama civilinę bylą, kurioje buvo pardavimo iš varžytynių aktas pripažintas negaliojančiu, teisėjų kolegija nurodė, kad buvo įgijėjas netapo teisėtu to turto savininku ir taikė restituciją, neatsižvelgiant į tai, kad butas buvo net tris kartus perleistas tretiesiems asmenims¹⁵¹. Nepriklausomai nuo to, kad teismas turtą varžytynėse įgijusį asmenį laikė sandorio šalimi, autorės nuomone, į tolimesnių turto įgijėjų sąžiningumą atsižvelgti būtina, kadangi jie skolininko atžvilgiu yra tretieji asmenys. Šioje vietoje būtina atkreipti dėmesį, kad vienose turto, įgyto teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka, išreikalavimo bylose skolininkas ir pradinis turto savininkas yra tas pats subjektas, kitose – skirtingi subjektai, t. y. teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka perleidžiamas skolininkui nepriklausantis turtas. Atitinkamai dėl turto išreikalavimo iš įgijėjo į teismą kreipiasi pats skolininkas arba turto savininkas, kuris nėra skolininkas.

Teismų praktikai nagrinėjamu klausimu esant nevienareikšmei, būtina ieškoti šios problemos sprendimo variantų, įvertinant dviejų aukščiau išskirtų nuomonių argumentaciją.

Pirmoji nuomonė grindžiama tuo, kad priverstinį daikto pardavimą vykdančias antstolis veikia *ex officio*. Dėl to skolininko ir turto pirkėjo sutartiniai santykiai nesieja. Antstolis yra valstybės įgaliotas pareigūnas ir ši aplinkybė sukuria daikto pardavimo teisėtumo prezumpciją. Asmuo, pirksdamas priverstinai parduodamą daiktą, privalo turėti garantiją, kad įsigytas daiktas nebus iš jo išreikalautas. Dėl to preziumuojama, kad asmuo, nusipirkęs daiktą priverstinio pardavimo tvarka, yra sąžiningas įgijėjas. Tačiau įrodžius, kad priverstinai parduodamą daiktą nusipirkęs asmuo buvo nesąžiningas, įgytas turtas gali būti iš jo išreikalautas. Remiantis šia pozicija, sąžiningo įgijėjo, nusipirkusio daiktą teismo antstolio organizuotose varžytynėse, interesai ginami nepriklausomai nuo to, dėl kokių priežasčių savininkas prarado turtą. Tokiu atveju daikto įgijėjas įgyja nuosavybės teisę, o buvęs savininkas netenka vindikacijos teisės¹⁵².

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 1 d. nutartis c. b. *Dž. Cecchladse v. Teismo antstolių kontora prie Vilniaus miesto antrojo apylinkės teismo ir kt.*, Nr. 3K-7-861/2002, kat. 15.2.1.1.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 16 d. nutartis c. b. *L. R. v. antstolis V. D. ir kt.*, Nr. 3K-3-514/2006, kat. 129.2 (S).

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 5 d. nutartis c. b. *AB Turto bankas v. J. Volis ir kt.*, Nr. 3K-3-274/2001, kat. 15.2, 40.6.

¹⁵² *Cit. op.* 147, taip pat žr.: MIKELĖNAS V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 12.

Kyla klausimas, ar tokia vienareikšmė pozicija yra pagrįsta visais atvejais. Kai dėl turto pardavimo teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka akto pripažinimo negaliojančiu į teismą kreipiasi skolininkas, kuris buvo perleisto turto savininkas, yra akivaizdu, kad turtas buvo parduotas priverstinai, t. y. prieš savininko valią. Dėl to šio draudimo išreikalauti turtą iš sąžiningo įgijėjo apribojimo netaikymas yra natūrali priverstinio turto pardavimo proceso specifikos pasekmė. Tačiau, kaip minėta, analogišką ieškinį gali pareikšti ir asmuo, kuris nėra skolininkas, tačiau yra turto, parduoto priverstine tvarka svetimiems skoliniamis įsipareigojimams padengti, savininkas. Tokiu atveju absoliuti sąžiningo įgijėjo, įsigijusio turtą pagal priverstinio turto pardavimo sandorį, apsauga prasilenktų su proporcingumo principu. Akivaizdu, kad šiuo atveju savininkas turtą gali prarasti ne savo valia, o, pavyzdžiui, dėl nusikaltimo padarymo. Toks praradimas visiškai nesusijęs su priverstinio teismo sprendimų vykdymo procesu. Dėl šios priežasties manytina, jog kategoriška išvada, kad buvęs turto savininkas praranda vindikacijos teisę sąžiningo įgijėjo atžvilgiu, kai turto įgijimas susijęs su priverstiniu turto realizavimu, yra nepagrįsta.

Tuo tarpu LAT praktikoje pasitaiko tokių neproporcingų sprendimų. Pavyzdžiui, 2000 m. spalio 30 d. civilinėje byloje ieškovė nurodė, kad grįžusi po gydymosi ligoninėje, sužinojo, jog jos butas notarine pirkimo-pardavimo sutartimi parduotas trečiajam asmeniui. Pirkimo-pardavimo sutartis buvo sudaryta jos vardu, tačiau jai nedalyvaujant ir suklastojus jos parašą. Vėliau butas perleistas varžytynėse, o buto pirkėjas kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl ieškovės iškeldinimo. Autorės nuomone, šioje situacijoje turėjo būti vertinamas faktas, kad ieškovė butą prarado dėl kitų asmenų padaryto nusikaltimo, tačiau teismas, pasiremdamas aukščiau nurodytais motyvais, restitucijos netaikė¹⁵³.

Antroji pozicija pagrįsta tuo, kad antstolio vykdomas priverstinis turto realizavimas, parduodant turtą iš varžytynių ar kita įstatymuose nustatyta tvarka, prilyginamas pirkimo-pardavimo sutarčiai. Šioje sutartyje skolininkas laikomas pardavėju, o antstolis atlieka valstybės atstovo ir tarpininko tarp pardavėjo (skolininko) ir pirkėjo vaidmenį. Pripažįstama, kad jis privalo užtikrinti šio sandorio teisėtumą. Kita vertus, nurodoma, kad ir skolininkas, ir pirkėjas turi žinoti bei vykdyti įstatymų reikalavimus, reguliuojančius šios specifinės pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo tvarką. Pripažinus šią sutartį negaliojančia taikomos sandorio negaliojimo pasekmės. Kadangi sandorio dalyvio sąžiningumas negali būti nagrinėjamas izoliuotai nuo nagrinėjamo sandorio teisėtumo klausimų, taisyklės, reguliuojančios turto išreikalavimą iš sąžiningo įgijėjo, nuostatos šiuo atveju netaikomos¹⁵⁴.

Autorės nuomone, antrosios pozicijos aiškinimas yra aktualus nagrinėjant tik tas bylas, kuriose turto perleidimo sandoris pripažįstamas negaliojančiu skolininko skundo pagrindu. Tuo tarpu, kai

¹⁵³ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 30 d. nutartį c. b. Ž. *Kitova v. A. Kitova ir kt.*, Nr. 3K-3-1096/2000, kat. 42.

¹⁵⁴ *Cit. op.* 148.

analogiškas sandoris pripažįstamas negaliojančiu pagal turto savininko, kuris nėra skolininkas, ieškinį, sprendžiant dėl turto grąžinimo savininkui galimybės, reikėtų įvertinti tai, kad turto įgijėjas šiuo atveju yra trečiasis asmuo turto savininko atžvilgiu. Tas pats pasakytina ir apie tuos atvejus, kai turtas asmens, įsigijusio jį teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka, yra perleistas tretiesiems asmenims. Taigi priklausomai nuo to, kas reikalauja grąžinti turtą, jį teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka įgijęs asmuo turėtų būti traktuojamas kaip turto perleidimo sandorio šalis ar tretysis asmuo.

Analizuojant antrosios nuomonės argumentaciją pirmiausia reikia atsakyti į klausimą, ar tikrai priverstinio turto realizavimo sandoris gali būti prilyginamas pirkimo-pardavimo sutarčiai. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – 1964 m. CPK)¹⁵⁵ specialiosios teisės normos turto pardavimo iš varžytynių aktą, turto perdavimo išieškotojui aktą ir turto pardavimo be varžytynių aktą tiesiogiai prilygino notariškai patvirtintai pirkimo-pardavimo sutarčiai (1964 m. CPK 432 str. 5 d., 434-1 str. 5 d., 436 str. 6 d.). Varžytynių aktai galėjo būti pripažinti negaliojančiais dėl antstolio padarytų proceso teisės normų pažeidimų (1964 m. CPK 435 str. 2 d.) ir bendrais sandorių negaliojimo pagrindais (1964 m. CPK 435 str. 1 d.)¹⁵⁶. Naujasis CPK jau įtvirtina specialius turto pardavimo iš varžytynių, perdavimo išieškotojui bei nekilnojamojo turto pardavimo be varžytynių aktų negaliojimo pagrindus (CPK 602 str.). Be to, jame nėra analogiškų 1964 m. CPK nuostatų dėl šių aktų prilyginimo pirkimo-pardavimo sutartims. Vis dėlto, CK teisės normos, reguliuojančios daiktų pirkimą-pardavimą aukciono būdu, varžytynes priskiria prie aukciono rūšių (6.419 str. 2 d.). Teisės doktrina taip pat pripažįsta, kad turto perleidimas iš varžytynių yra specifinė pirkimo-pardavimo sutartis¹⁵⁷.

Kyla klausimas, ar skolininkas ir turto pirkėjas yra šios sutarties šalys. Pažymėtina, kad CPK 724 str. 2 dalyje nurodyta, jog turto pardavimo iš varžytynių aktą pasirašo pirkėjas ir antstolis. Manytina, kad antstolis negali būti laikomas skolininko atstovu, kadangi veikia savo vardu ir savo veikloje privalo būti nešališkas¹⁵⁸. Kita vertus, jis taip pat negali būti laikomas savarankišku turto pardavėju. Pirkimo-pardavimo sutarties priverstinis pobūdis dar nereiškia, jog antstolis tampa jos šalimi, kadangi jis disponuoja svetimu turtu atlikdamas įstatymo priskirtas funkcijas ir veikdamas kaip valstybės įgaliotas pareigūnas. Pažymėtina, kad turto priverstinis realizavimas, kurį atlieka antstolis, yra kraštutinė priemonė užtikrinti išieškotojo interesus. Šio proceso skolininkas gali išvengti, pavyzdžiui,

¹⁵⁵ Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139; 2001, Nr. 55-1947).

¹⁵⁶ *Cit op.* 146.

¹⁵⁷ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. II t., p. 530.

¹⁵⁸ Žr., pvz., CK 2.132 str. 4 d.; 2002 m. gegužės 29 d. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 3 str.; 21 str. 3 d. (Valstybės žinios, 2002, nr. 53-2042); Antstolių profesinės etikos kodekso, patvirtinto 2003 m. balandžio 9 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu nr. 83 (Valstybės žinios, 2003, nr. 34-1447) 1 d. 2 p.; 2 d. 4 p.

iki varžytynių pats pasiūlydamas turto pirkėją ir tuo pačiu susitardamas dėl turto pardavimo kainos (CPK 704 str.)¹⁵⁹. Taigi tik nesant kitų galimybių įvykdyti teismo sprendimą antstolis imasi priverstinai realizuoti svetimą turtą. Sistemiskai analizuojant teisės normas, reglamentuojančias antstolio veiklą, manytina, kad antstolio vaidmuo parduodant turtą priverstine tvarka yra organizacinio pobūdžio (CPK 691 str. 2 d., 695 str. 2 d., 705 str., 706 str., 708 str., 713 str. 2 d. ir kt.). Todėl, autorės nuomone, teismas pagrįstai šį pareigūną įvardijo kaip tarpininką tarp skolininko ir turto įgijėjo, vykdančių įstatyme numatytas organizacines funkcijas, kad būtų sudaryta specifinė skolininko ir pirkėjo turto pirkimo-pardavimo sutartis ir jos pagrindu būtų patenkinti išieškotojo interesai. Tokią sutartį pripažinus negaliojančia pagal CPK 602 str., autorės nuomone, jos šalims turėtų būti taikomi sandorio negaliojimo padariniai ir į jų sąžiningumą neatsižvelgiama.

Darant tokią išvadą būtina pažymėti, kad materialines teisės normas, reguliuojančių sandorio negaliojimo pasekmes sandorio šalims, šiuo atveju, būtina taikyti sistemiskai kartu su procesinės teisės normomis. Naujojo CPK XXXI skyrius reglamentuoja specialų antstolių veiksmų apskundimo supaprastinta tvarka procesą (CPK 442 str. 6 p.). Šiame skyriuje tiesiogiai nenurodyta, kokie subjektai, gali paduoti skundą ypatingosios teisenos tvarka. Sistemiskai analizuojant CPK 602 str., 603 str. ir 633 str. bei remiantis teisės doktrinoje išreikšta nuomone, tokią teisę turi tiesiogiai dalyvaujantys vykdymo procese asmenys. Doktrinoje, be kitų asmenų, priskiriamas ir skolininkas¹⁶⁰. Tuo tarpu, kai ginčas susijęs su turto, iš kurio išieškoma, priklausymu ir į teismą kreipiasi asmuo, kuris nėra skolininkas, ieškinys gali būti pareikštas tik ginčo teisenos tvarka (CPK 603 str.). Pažymėtina, kad supaprastinta tvarka skundą skolininkas gali paduoti ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo. Pavyzdžiui, siekiant pripažinti negaliojančiu turto pardavimo iš varžytynių aktą, skundas turėtų būti paduotas per trisdešimt dienų nuo varžytynių dienos. Atkreiptinas dėmesys, kad varžytynių aktas tampa nuosavybės teisę patvirtinančiu dokumentu tik jį patvirtinus teisėjui. Šį aktą teisėjas tvirtina nuo varžytynių praėjus ne mažiau kaip dvidešimčiai dienų (CPK 725 str.). Vadinas, kol teisėjas įstatyme nustatyta tvarka šio akto nepatvirtina, turtas nėra laikomas parduotu. Kadangi teisėjui numatytas minimalus, o skolininkui – maksimalus, terminas iš esmės sutampa, akivaizdu, kad įstatymų leidėjas tokius terminus nustatė dėl to, kad per laikotarpį nuo varžytynių akto surašymo iki jo patvirtinimo būtų išspręstas antstolio veiksmų teisėtumo klausimas. Teismų praktika pripažįsta, kad konkrečią akto tvirtinimo datą teisėjas turėtų nustatyti atsižvelgdamas į CPK 512 str. nustatytą terminą antstolio veiksmams apskusti, bet ne anksčiau, nei sueina CPK

¹⁵⁹ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartį c. b. *Kauno miesto savivaldybės taryba v. Ž. Andriukaitis ir kt.*, Nr. 3K-3-373/2005, kat. 129.19.4; 41.

¹⁶⁰ VĖLYVIS, S., VIŠINSKIS, V., ŽALĖNIENĖ, I. Antstolio procesinių veiksmų apskundimas. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 1 (97), p. 23.

725 str. 1 d. nurodytas minimalus terminas¹⁶¹. Iki varžytynių akto patvirtinimo nustačius, kad yra pagrindas šį aktą pripažinti negaliojančiu, grąžinti turtą savininkui iš varžytynėse jį įsigijusio asmens nėra kliūčių, kadangi turtas dar laikomas neparduotu. Reikia atkreipti dėmesį, kad skundai dėl antstolio veiksmų paduoti nustatytas trisdešimties dienų terminas yra naikinamasis, todėl jį praleidus paduotą skundą teismas turėtų atsisakyti priimti, remiantis CPK 137 str. 2 d. 1 p., 443 str. 1 d. Doktrinoje nurodoma, kad toks trumpas apskundimo terminas yra pateisinamas siekiu neužvilkti vykdymo proceso.¹⁶² Praleidęs šį terminą skolininkas gali ginti pažeistą teisę kitu būdu – pareikšdamas ieškinį dėl neteisėtais antstolio veiksmais padarytos žalos atlyginimo ginčo teisenos tvarka. Tokiu atveju skolininkas faktiškai neturi galimybės susigrąžinti priverstinai realizuotą turtą natūra.

Taigi toks teisinis reguliavimas iš esmės nustato taisyklę, kad skolininkas gali išsireikalauti turtą natūra iš jį priverstinio turto realizavimo tvarka įgijusio asmens tik per nustatytą terminą. Suėjus šiam terminui jis netenka teisės skųsti antstolio veiksmų, taigi ir ginčyti priverstinio turto pardavimo akto galiojimo. Toks reguliavimas iš esmės eliminuoja vėlesnių (pasibaigus apskundimo terminui) ginčų dėl turto grąžinimo tarp skolininko ir turto įgijėjo galimybę.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, prieinama prie keleto išvadų. Pirma, antrosios pozicijos išaiškinimas, kad priverstinio turto perleidimas yra pirkimo-pardavimo sutartis tarp skolininko ir turto įgijėjo yra pagrįstas. Dėl to išvada, kad šią sutartį pripažinus negaliojančia jos šalių atžvilgiu taikoma restitucija yra logiška. Reikia pažymėti, kad tokios pasekmės galimos tik tada, kai į teismą kreipiasi skolininkas, bet ne trečias asmuo, o turtas nėra perleistas. Antra, antrosios pozicijos išvadas reikėtų aiškinti sistemiškai su procesinėmis teisės normomis. Trečia, kai į teismą dėl priverstinai realizuoto turto išreikalavimo kreipiasi asmuo, kuris nėra skolininkas, sąžiningo įgijėjo apsauga neturi būti suabsoliutinta. Tuo tarpu pirmosios pozicijos išaiškinimu reikėtų remtis tuo atveju, jei į teismą dėl turto išreikalavimo kreipiasi skolininkas, o turto įgijėjas jį jau perleido tretiesiems asmenims. Pažymėtina, jog pastaroji situacija mažai tikėtina, kadangi skolininkas turi teisę ginčyti turto perleidimo aktą per gana trumpą CPK nustatytą terminą. Be to, turto įgijėjas neturi teisės disponuoti daiktu, kol turto įgijimo akto per įstatymo nustatytą terminą nepatvirtino teisėjas.

¹⁶¹ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 27 d. nutartį c. b. *N. B. v. Antstolė R. Mikliušienė, A. K.*, Nr. 3K-3-157/2006, kat. 116.4; 129.2 (S).

¹⁶² VĖLYVIS, S., VIŠINSKIS, V., ŽALĖNIENĖ, I. Antstolio procesinių veiksmų apskundimas. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 1 (97), p. 25.

3.2.2 Bylų dėl turto, įgyto administracinio akto pagrindu, problematika

Teismų praktikoje bene dažniausi ginčų dėl turto, įgyto administraciniu aktu, atvejai yra bylos, susijusios su nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymu¹⁶³. Jau klasikiniu teismų praktikoje galima pavadinti šį modelį: ieškovas byloje yra asmuo, kuris, remdamasis specialiu 1997 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymu¹⁶⁴, pretenduoja atkurti nuosavybės teisę natūra į turtą, į kurią nuosavybės teisė administraciniu aktu jau atkurta atsakovui. Ieškovas ginčija administracinio akto teisėtumą, reikalauja taikyti restituciją ir jam atkurti nuosavybės teisę į turtą. Ginčijamą administracinį aktą teismas pripažįsta neteisėtu¹⁶⁵. Tuo tarpu atsakovas ginasi sąžiningumo faktu. Teismų pozicijos išsiskiria dėl to, ar atsakovui taikomos sąžiningo įgijėjo kaip trečiojo asmens apsaugos taisyklės, ar ne.

Paminėtina LAT kasacine tvarka išnagrinėta civilinė byla, kurioje teisėjų kolegija analizavo administracinio akto pagrindu nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą įgijusio asmens sąžiningumą. Kolegija nurodė, kad, teismui pripažinus administracinį aktą neteisėtu, t. y. neatitinkančiu įstatymo reikalavimų, asmuo, kuriam atsirado civilinės teisės ir pareigos iš tokio administracinio akto, gali būti pripažintas nesąžiningu – tam ieškovas turi pateikti įgijėjo sąžiningumo prezumpciją nuginčijančius įrodymus¹⁶⁶. Kitoje civilinėje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl išlikusio žemės sklypo gražinimo ieškovams natūra. Šioje byloje atsakovas administracinio akto pagrindu įgijo teisę pakeisti gražintino žemės sklypo, kuriame esantys pastatai jam priklausė nuosavybės teise, tikslinę paskirtį iš rekreacinės veiklos paskirties į namų valdą. Priėmus šį aktą ieškovai neteko teisės susigrąžinti prarastą turtą natūra, todėl ginčijo akto teisėtumą. Nors LAT teisėjų kolegija nepripažino šio akto neteisėtu, tačiau suformulavo taisyklę, kad administracinį aktą pripažinus negaliojančiu ir sprendžiant dėl restitucijos taikymo būtina paneigti įgijėjo sąžiningumą, kuris, pagal bendruosius civilinės teisės principus, yra preziumuojamas. Kolegija pažymėjo, kad tokiu atveju turi būti atkreiptas dėmesys, jog administracinio akto pagrindu atsakovas įgijo nuosavybę iš valstybės, todėl kaip jos pilietis turėjo pagrindą manyti, kad valstybės įgaliotas subjektas yra teisėtas perleidėjas¹⁶⁷.

¹⁶³ Kadangi magistro darbo temos problematika esmingiausiai susijusi su civiliniais teisiniais santykiais, nagrinėjamu klausimu analizuojama tik bendrosios kompetencijos teismų praktika ir joje kylančios teisės aiškinimo bei taikymo problemos.

¹⁶⁴ Valstybės žinios, 1997, Nr. 65-1558.

¹⁶⁵ Kalbama apie tuos atvejus, kai bendrosios kompetencijos teismas išsprendžia administracinio akto teisėtumo klausimą, remiantis CPK 26 str. 2 d.

¹⁶⁶ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 15 d. nutartį c. b. *T. N. S. ir kt. v. J. N. ir kt.*, Nr. 3K-3-328/2006, kat. 20.3.10; 41; 114.6; 114.9.2; 121 (S).

¹⁶⁷ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 26 d. nutartį c. b. *R. J. Grigaravičius v. A. S. Vėgėlė ir kt.* Nr. 3K-3-1/2004, kat. 25.3; 40.6.

Vertinant, ar pagrįstai teismai turto pagal administracinį aktą įgijėją traktuoja kaip trečiąjį asmenį, reikėtų atkreipti dėmesį į administracinio akto ir jo pagrindu susiklostančių teisinių santykių specifiką. Pažymėtina, kad valstybės ar savivaldybės institucijai priėmus individualų administracinį aktą konkretaus subjekto atžvilgiu, tarp šio subjekto ir valstybės institucijos susiklosto administraciniai teisiniai santykiai (1999 m. sausio 14 d. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo¹⁶⁸ (toliau – ABTĮ) 2 str. 1 d., 16 d.). Bylos dėl administracinių aktų teisėtumo teismingos administraciniams teismams (ABTĮ 15 str. 1 d., 2 d.). Tuo tarpu bendrosios kompetencijos teismas šį klausimą gali išspręsti CPK 26 str. 2 d. numatytais atvejais. Manytina, kad, pripažinęs administracinį aktą negaliojančiu, bendrosios kompetencijos teismas turi taikyti administracinio akto negaliojimo pasekmes, kurios yra įvardytos ABTĮ. Šio įstatymo 92 str. nurodo, kad skundžiamo akto panaikinimas reiškia, jog konkrečiu atveju atkuriami buvusi iki ginčijamo akto priėmimo padėtis. Vadinasi, turto įgijėjo sąžiningumo klausimas tokiu atveju neturi būti keliamas. Pažymėtina, kad valstybė taip pat dalyvauja privatiniuose teisiniuose santykiuose, kuriuos reguliuoja civilinė teisė (pavyzdžiui, sudaro valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutartis). Tokiu atveju, trečiojo asmens reikalavimu sandorį tarp valstybės ir turto įgijėjo pripažinus negaliojančiu, turi būti taikoma CK 1.80 str. 4 d., t. y. tampa aktualus įgijėjo kaip trečiojo asmens sąžiningumo klausimas¹⁶⁹.

Dėl aukščiau išdėstytų motyvų labiau teisiškai pagrįsta laikytina kitokia teismų praktikos pozicija. Analizuojant Lietuvos teismų sprendimus nagrinėjamu klausimu iš esmės pastebima priešinga, nei aptartose bylose, tendencija: pripažinę administracinį aktą neteisėtu, asmens, šio akto pagrindu įgijusio nuosavybės teisę į turtą, sąžiningumo klausimo teismai nenagrinėja. Tokiu atveju, jei turtas nėra perleistas tretiesiems asmenims arba egzistuoja sąlygos, kurioms esant turtas gali būti išreikalautas iš trečiųjų asmenų, taikoma restitucija – turtas grąžinamas valstybei. Manytina, kad teisinis rezultatas, kurio pasiekama priimant tokio pobūdžio sprendimą, iš esmės yra teisingas. Vis dėlto, norėtume atkreipti dėmesį į teismų motyvaciją.

Paminėtina išplėstinės LAT teisėjų kolegijos nutartis, kurioje administracinis aktas – Kauno miesto valdybos potvarkis – prilygintas sandoriui. Teisėjų kolegija nurodė, kad tiek pagal 1964 m. CK 40 str. 1 d., tiek pagal 2000 m. CK 1.63 str. 1 d. sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas. Atsakovei minėto potvarkio pagrindu buvo atkurtos nuosavybės teisės į žemės sklypą Kauno mieste. Taigi, pasak teismo, minėtu potvarkiu buvo pakeisti nuosavybės teisiniai santykiai dėl atitinkamo žemės sklypo. Teismas nurodė, kad šis administracinis aktas yra juridinis faktas, sukūręs teisinius padarinius, todėl civiliniuose teisiniuose

¹⁶⁸ Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr.85-2566.

¹⁶⁹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 15 d. nutartį c. b. *J. Ambros ir kt. v. V. Maksimaitis ir kt.* Nr. 3K-7-62/2005, kat. 21.4.1.1; 24.2; 30.4.1; 30.5.

santykiuose jis pripažintinas sandoriu. Teismas neįvardijo, ar toks sandoris yra vienašalis, ar dvišalis. Tačiau, įvertinant tai, kad teisėjų kolegija nekėlė atsakovės sąžiningumo klausimo, netaikė jos atžvilgiu trečiojo sąžiningo asmens teisių apsaugą nustatančių taisyklių, galima daryti išvadą, kad traktavo šį sandorį kaip dvišalį, sudarytą tarp atsakovės ir valstybės (žemės sklypo valdytojos) įgalioto subjekto. Taigi teismas nenagrinėjo atsakovės sąžiningumo klausimo todėl, kad ją laikė dvišalio sandorio šalimi, o ne trečiuoju asmeniu¹⁷⁰. Analogiškai kitoje byloje LAT teisėjų kolegija administracinį aktą prilygino sandoriui, pripažino jį negaliojančiu remiantis sandorių negaliojimo pagrindais ir taikė restituciją¹⁷¹.

Iš to seka išvada, kad, iš esmės, teismai suformulavo taisyklę, jog administracinio akto pagrindu turta įgijęs asmuo yra sandorio šalis, kuriai netaikomi sąžiningo trečiojo asmens teisių apsaugos principai, kai administracinis aktas pripažįstamas neteisėtu.

Analizuojant teismo motyvų pagrįstumą, pirmiausia, būtina atsakyti į klausimą, ar tikrai administracinis aktas yra sandoris. Kaip nurodo prof. V. Mikelėnas, vienas iš būtinųjų sandorio požymių yra asmens, sudarančio sandorį valios autonomija. Tuo tarpu viešoji teisė grindžiama valdžios ir pavaldumo elementu, t. y. subordinacijos principu. Kadangi viešojo administravimo subjektų kompetencija yra aiškiai apibrėžta, jie gali priimti tik tokius administracinius aktus ir tik tokiais klausimais, kurie yra jų kompetencija. Taigi administracinio akto priėmimas reiškia ne tiek laisvos valios išreiškimą, kiek valdžios funkcijų įgyvendinimą: dauguma administracinių aktų priimami todėl, kad jų priėmimas yra atitinkamų viešojo administravimo subjektų pareiga, o ne laisvo apsisprendimo rezultatas. Todėl veiksmai, atliekami srityje, kurioje asmens autonomijos principas negalioja, negali būti pripažįstami sandoriais¹⁷².

Su šia pozicija galima visiškai sutikti, kadangi administracinio akto viešąją prigimtį aiškiai atskleidžia jo sąvoka, įtvirtinta ABTĮ 2 str. 15 d. ir 1999 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo¹⁷³ 2 str. 8 d., kuri apibrėžia administracinį aktą kaip teisės aktą, priimtą administravimo subjekto jam vykdamas administravimo funkcijas. Be to, CK 1.136 str. 2 d. numatyta, kad sandoriai ir administraciniai aktai yra savarankiški civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindai. Tai patvirtina, kad įstatymų leidėjas nesutapatina sandorio ir administracinio akto ir nepripažįsta administracinio akto sandoriu.

¹⁷⁰ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 15 d. nutartį c. b. *T. N. Serapiniene v. J. Nekrašienė. ir kt.*, Nr. 3K-7-274/2005, kat. 41.

¹⁷¹ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartį c. b. *Kauno m. savivaldybės įmonė „Namų priežiūra“ v. Kauno m. savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-383/2006, kat. 21.4.1.1; 121.13 (S).

¹⁷² Žr.: MIKELĖNAS, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 3-4.

¹⁷³ Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.

Dėl šios priežasties, manytina, kad minėta teismo argumentacija teoriniame lygmenyje buvo netiksli. Autorės nuomone, pagrįsdamas sąžiningo įgijėjo apsaugos netaikymą asmens, įgijusio turtą administraciniu aktu, atžvilgiu, teismas turėjo remtis ne sandorių negaliojimo pasekmes įtvirtinančia civilinės teisės taisykle, o minėta ABTĮ 92 str. nuostata dėl administracinio akto panaikinimo teisinių pasekmių. Taigi darytina išvada, kad sąžiningo įgijėjo apsaugos taisyklių netaikymą turtą neteisėtu administraciniu aktu įgijusiam asmeniui teismas galėtų pagrįsti remdamasis administracinio akto specifika ir jo negaliojimo pasekmes įtvirtinančiomis administracinės teisės normomis, o ne prilygindamas turto įgijėją negaliojančiu pripažinto civilinio sandorio šaliai.

IŠVADOS

1. Sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos problema susijusi tiek su daiktine, tiek su prievolių teise, kadangi ji iškyla tiek sprendžiant vindikacijos, tiek restitucijos klausimus. Prievolių teisės normos neįtvirtina konkrečių sąžiningo įgijėjo apsaugos taisyklių, o yra blanketinio pobūdžio – nukreipia į daiktinę teisę, todėl restitucija turi būti taikoma atsižvelgiant į daiktinės teisės normas. CK nustato pareigą remtis daiktinės teisės normomis tik tada, kai sąžiningas įgijėjas pirminio savininko atžvilgiu yra tretysis asmuo. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai ne tik neatribojami daiktiniai ir prievoliniai pažeistų teisių gynimo būdai, bet ir neatskiriama, kada turto įgijėjui taikomos jo apsaugą nustatančios daiktinės teisės taisyklės. Tai rodo, kad minėti sąžiningo įgijėjo apsaugos principai nėra pakankamai suvokiami.
2. Sąžiningumo principas reiškia, kad įgijėjas, prieš priimdamas sprendimą įsigyti daiktą, būtų aktyvus ir pasidomėtų daikto nuosavybės teise bei kitomis sutarčiai sudaryti reikšmingomis aplinkybėmis. Taip pat sąžiningumo kriterijus reikalauja, kad pirminis daikto savininkas rūpintųsi daiktu ir būtų apdairus tiek, kiek protingas, rūpestingas bei sąžiningas savininkas. Nepakankamas savininko apdairumas gali reikšti, kad daiktas prarastas savininko valia.
3. Nors analizuojant teisinį reguliavimą, susiklosčiusią teismų praktiką bei teisės doktrinoje išreikštas nuomones galima išskirti bendras sąžiningumo vertinimo gaires, sąžiningumo principo taikymas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Todėl tai, ar konkrečiu atveju bus surasta pradinio savininko ir sąžiningo įgijėjo interesų pusiausvyra, ar vieno asmens interesai nebus nepagrįstai suabsoliutinti kito asmens sąskaita, priklauso nuo to, ar teismas visapusiškai įvertins faktines bylos aplinkybes ir priimdamas sprendimą vadovausis proporcingumo, teisingumo bei protingumo principais.
4. Siekiant priimti kuo labiau atitinkantį ginčo šalių lygiavertiškumo bei proporcingumo principus sprendimą, teismai kiekvienu atveju turėtų įvertinti situaciją pasverdami šalių galimybes išsieškoti nuostolius iš neteisėto turto perleidėjo. Manytina, kad probleminiu atveju, kai sudėtinga nustatyti, ar daiktas prarastas savininko valia, ar ne, šį klausimą reikėtų spręsti atsižvelgiant būtent į nuostolių išieškojimo galimybę.
5. Sąžiningo trečiojo asmens ir sąžiningo sandorio dalyvio sąvokos nėra tapačios dėl skirtingos teisinės prigimties bei nevienodos teisės normomis užtikrintos apsaugos. Todėl jų sutapatinimas ir

sąžiningo įgijėjo apsaugą reglamentuojančių normų taikymas sąžiningos šalies, kurią sieja bendra sutartinė prievolė su savininku, atžvilgiu, gali reikšti nepagrįstą vienos iš šalių teisių suabsoliutinimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. 2000 m. Europos sąjungos pagrindinių teisių chartija (Official Journal of the European Communities C 364/01);
3. 1995 m. birželio 24 d. UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros vertybių objektų (Valstybės žinios, 1997, Nr. 8-139);
4. 1980 m. Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių (Valstybės žinios, 1995, Nr. 102-2283);
5. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas nr. 1 iš dalies pakeistas protokolu nr. 11 (Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386; 2000, Nr. 96-3016);
6. 1948 m. Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497);
7. France Civil Code. Adopted 21 February 2004, [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#Section%20I%20?%20Of%20the%20Requisites%20for%20Plenary%20Adoption>.
8. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, nr. 53-2042)
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
11. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr.85-2566);
12. Uniform Commercial Code 1998. As amended (2003), [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą:< <http://www.law.cornell.edu/ucc/8/8-302.html>>;
13. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas (Valstybės žinios, 1997, Nr. 65-1558);
14. Latvia Civil code. Adopted 24 April 1997. [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.ebrd.com/country/sector/law/st/core/laws/latviacc.pdf>>;

15. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymas (Valstybės žinios. 1996, Nr. 100-2261; 2001, Nr. 55-1948);
16. 1 December 1982 Quebec Adoption Act [interaktyvus], [žiūrėta 2008-03-12]. Prieiga per internetą <<http://www.canlii.org/qc/laws/sta/ccq/20080115/whole.html>>;
17. United Kingdom Sale of Goods Act 1979, as amended (2003), [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.johnantell.co.uk/SOGA1979.htm>>;
18. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-139; 2001, Nr. 55-1947);
19. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964, Nr.19-138);
20. German Civil Code BGB. Adopted 18 August 1896 (with last amendments), [interaktyvus] [žiūrėta 2008-03-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BGBrest.htm>>;
21. Antstolių profesinės etikos kodeksas, patvirtintas 2003 m. balandžio 9 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu nr. 83 (Valstybės žinios, 2003, nr. 34-1447).

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 12 (90), p. 42-50;
2. ALTER, M. *The French Law of business contracts, general principles*. Baton Rouge: Louisiana State University, 1986;
3. ATIAS, C. *Droit Civil: Les biens*. Paris: Dalloz, 1993;
4. BITINAITĖ, V. *Mokomasis anglų ir lietuvių kalbų teisės terminų žodynas*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
5. DAMBRAUSKAITĖ, A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 23-31;
6. DRAZDAUSKAS, S. *Favor contactus* principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007, nr. 64, p. 22-33;
7. DRIUKAS, A. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2004. I t.;
8. GARNER, A. B. *Black's Law Dictionary*. 3d edition. St. Paul: Thomson/West, 2006, p. 583;
9. KLIMAS, T. A Comparative Analysis of Vindication and the Security of Acquisitions. *International Journal of Baltic Law*, 2005, nr. 1, II t., p. 45-59;

10. LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. II t.;
11. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. I t.;
12. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002;
13. MIKELĖNAS, V. Sandorių negaliojimo instituto taikymas teismų praktikoje (1). *Justitia*, 2006, nr. 4 (62), p. 3-9;
14. MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996;
15. MIKELĖNAS, V. Vindikacija ir jos taikymas. *Justitia*, 2005, nr. 1 (55), p. 2-13;
16. MIZARAS, V. Pirkimo-pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (2). *Justitia*, 2003, nr. 5 (47), p. 10-22;
17. MONIQUE, O. The UNIDROIT Convention: Attempting to Regulate the International Trade and Traffic of Cultural Property. *Golden Gate University Law Review*. 1996, nr. 26;
18. NEKROŠIUS, I, NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1996;
19. NICHOLAS, B. *French Law of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1992;
20. ПОКРОВСКИЙ, И. А. *Основные проблемы гражданского права*. Москва: Статут, 1998;
21. SIMPSON E. *The Spoils of War*. New York: Harry N. Abrams, Inc, 1997;
22. СКЛОВСКИЙ, К. И. *Собственность в гражданском праве*. Москва: Дело, 2000;
23. VĖLYVIS, S., VIŠINSKIS, V., ŽALĖNIENĖ, I. Antstolio procesinių veiksmų apskundimas. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 1 (97), p. 21-27;
24. VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997;
25. ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. *AB SEB Vilniaus bankas v. A. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-182/2007, kat. 35.6.1; 121.15 (S);
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Neringos žuvis“ v. A P. IĮ „Altana“*; Nr. 3K-3-168/2007; kat. 35.6.1 (S);

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 6 d. nutartis c. b. *L. A. v. Z. V.*; 3K-3-154/2007, kat. 21.6; 24.2; 24.3; 30.12.2 (S);
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 24 d. nutartis c. b. *M. Č. v. E. M., I. D., ir kt.* Nr. 3K-7-4/2007, kat. 20.3.10; 129.2; 41(S);
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. *I. Šapiro firma „InSpe“ v. UAB „Folis“*, Nr. 3K-3-640/2006, kat 21.4.2.7 (S);
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 1 d. nutartis c. b. *G. D ir kt. v. L. T. ir kt.*, Nr. 3K-3-619/2006; kat. 35.6.1; 41 (S);
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c. b. *A. Ž. v. A. L. ir kt.*, Nr. 3K-3-598/2006, kat. 21.1; 27.3.2.4 (S);
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 26 d. nutartis c. b. *UAB „Transmigra“ v. UAB „Netina“ ir kt.*; Nr. 3K-3-532/2006; kat. 21.4.1.1 (S);
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *R. E. B. ir kt. v. V. M. ir kt.*; Nr. 3K-3-515/2006, kat. 21.4; 21.6; 30.3; 41 (S);
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 16 d. nutartis c. b. *L. R. v. V. D. ir kt.*; Nr. 3K-3-514/2006; kat. 129.2 (S);
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartis c. b. *Kauno m. savivaldybės įmonė „Namų priežiūra“ v. Kauno m. savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-383/2006, kat. 21.4.1.1; 121.13 (S);
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 5 d. nutartis c. b. *Klaipėdos apskrities viršininko administracija v. I. M.*, Nr. 3K-3-377/2006, kat. 33; 95.2; 121.13 (S);
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 15 d. nutartis c. b. *T. N. S. ir kt. v. J. N. ir kt.*, Nr. 3K-3-328/2006, kat. 20.3.10; 41; 114.6; 114.9.2; 121 (S);
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 3 d. nutartis c. b. *S. D. v. A. B. ir kt.*, Nr. 3K-3-313/2006, kat. 106; 118.8 (S);
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 3 d. nutartis c. b. *AB „Aksa“ v. R. M. ir kt.*, Nr. 3K-3-312/2006, kat. 20.3.10; 21.4.2.1; 22.1 (S);
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 6 d. nutartis c. b. *A. P. v. Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt.*, Nr. 3K-3-144/2006, kat. 21.4.1.1; 30.4.1 (S);
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis c. b. *D. Z. v. Alytaus miesto savivaldybei. ir kt.*, Nr. 3K-3-133/2006, kat. 45.10; 124.2.7; 124.4 (S);

18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 27 d. nutartis c. b. *N. B. v. Antstolė R. Mikliušienė, A. K.*, Nr. 3K-3-157/2006, kat. 116.4; 129.2 (S);
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 27 d. nutartis c. b. *E. V. v. J. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-154/2006, kat. 21.4.2.3 (S);
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *Vilniaus m. savivaldybė v. 305-oji Gyvenamojo namo statybos bendrija ir kt.*, Nr. 3K-3-108/2006; kat.: 21.1; 21.6; 30.3; 41 (S);
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4 (S);
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 10 d. nutartis c. b. *Panevėžio m. Kudirkos 3-iojo namo savininkų bendrija v. I. Žiukienė ir kt.*; Nr. 3K-3-463/2005; kat. 21.4.1.1; 30.12.1;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis c. b. *J. Vainikonienė v. V. Šimulynas*; Nr. 3K-3-360/2005; kat. 129.2;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 13 d. nutartis c. b. *O. Turčinienė v. A. Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt.*; Nr. 3K-7-312/2005; kat 21.6; 30.4.1; 41;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. *Kauno miesto savivaldybės taryba v. Ž. Andriukaitis ir kt.*, Nr. 3K-3-373/2005, kat. 129.19.4; 41;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 15 d. nutartis c. b. *T. N. Serapinienė v. J. Nekrašienė. ir kt.*, Nr. 3K-7-274/2005, kat. 41;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *J. Ambros ir kt. v. V. Maksimaitis ir kt.* Nr. 3K-7-62/2005, kat. 21.4.1.1; 24.2; 30.4.1; 30.5;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 20 d. nutartis c. b. *Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyrius v. D. Vaičiukynienė ir kt.*, Nr. 3K-3-57/2005, kat. 30.3; 30.12.1; 129.3;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 24 d. nutartis c. b. *E. Naujokaitienė v. I. Dubickienė ir kt.*, Nr. 3K-3-575/2004, kat. 31.6.1;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. *Samir Saleh-Al-Kilel v. M. Svobutas*, Nr. 3K-3-113/2004, kat. 25.8.1, 83.8;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 28 d. nutartis c. b. *V. M. PĮ „Maturė“ v. UAB „Maturė“*, Nr. 3K-3-65/2004, kat. 25.3.;

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 26 d. nutartis c. b. *R. J. Grigaravičius v. A. S. Vėgėlė ir kt.*, Nr. 3K-3-1/2004, kat. 25.3; 40.6;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartis c. b. *A. Tomaševič v. R. Kozlovskis ir kt.*, Nr. 3K-3-863/2003, kat. 15.2.2.6; 37.10;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 17 d. nutartis c. b. *BUAB „Ermilas“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“*; Nr. 3K-3-823/2003, kat. 39.6.2.13;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 3 d. nutartis c. b. *R. Levandauskas ir kt. v. Kauno m. 7-ojo notarų biuro notarė J. Valevičienė ir kt.*, Nr. 3K-3-764/2003, kat. 39.2.2; 39.9;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 7 d. nutartis c. b. *A. Tamašauskas v. Kauno m. savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-569/2003, kat. 15.2.1.1; 25.8.1;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 22 d. nutartis c. b. *Vilniaus m. savivaldybės valdyba v. D. Mikulėnienė ir kt.*, 3K-3-106/2003, kat. 25.7, 25.8.1; 36.4;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 14 d. nutartis c. b. *V. Krikščiūnas v. J. Beperšč ir kt.*, Nr. 3K-3-97/2003, kat. 120;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 19 d. nutartis c. b. *akcinė bendrovė „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. Teismo antstolių kontora prie Kauno miesto apylinkės teismo*, Nr. 3K-7-1188/2002, kat. 15.2.1.1; 25.8.1; 36.4; 39.6.2.13; 119;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 1 d. nutartis c. b. *Dž. Cecchladse v. Teismo antstolių kontora prie Vilniaus miesto antrojo apylinkės teismo ir kt.*, Nr. 3K-7-861/2002, kat. 15.2.1.1;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 10 d. nutartis c. b. *A. Džiuvienė ir P. D. Džiuvė v. Teismo antstolių kontora prie Kėdainių rajono apylinkės teismo ir kt.*, Nr. 3K-7-1126/2002, kat. 118, 120, 15.2.1.1;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 19 d. nutartis c. b. *A. Safonovas v. T. Safonova ir kt.*, Nr. 3K-3-898/2002, kat. 31.6.1;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 4 d. nutartis c. b. *A. Gedmintas ir kt. v. S. Bliutienė ir kt.*, Nr. 3K-3-519/2002, kat. 25.8.1; 15.2.1.5;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 10 d. nutartis c. b. *AB „Lietuvos draudimas“ v. I. Š.*, Nr. 3K-3-1298/2001, kat. 31.6.1.; 25.8.1;

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *Marijampolės rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. A. Buržinskas*, Nr. 3K-3-439/2001, kat. 15.2.1.1, 25.8.1;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *E. D. Baryzienė v. L. Navickas ir kt.*; Nr. 3K-3-288/2001, kat. 15.2.2.3;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 5 d. nutartis c. b. *AB Turto bankas v. J. Volis ir kt.*, Nr. 3K-3-274/2001, kat. 15.2, 40.6;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 30 d. nutartis c. b. *Ž. Kutova v. A. Kutova*; Nr. 3K-3-1096/2000; kat. 42;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 2 d. nutartis c. b. *UAB „Init“ v. UAB „Parabolė“*, Nr. 3K-3-905/2000. kat. 42;
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. *V. Miškinis v. I. M. Krasnickienė*; Nr. 3K-3-577/2000; kat. 42;
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *J. Balabkina v. Chelmo visuotinė draudimo įstaiga ir kt.*, 3K-3-318/2000, kat. 37;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis c. b. *L. Kazlauskienė v. Vilniaus m. 12-ojo notarų biuro notarė D. Jungevičienė ir kt.*, Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 17 *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant skundus dėl teismo antstolių veiksmų, atliktų vykdant turto varžytynes, taip pat nagrinėjant civilines bylas dėl turto pardavimo iš (be) varžytynių aktų arba turto perdavimo išieškotojui aktų pripažinimo negaliojančiais*;
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. balandžio 12 d. nutartis c. b. *H. Juchnevičius v. Vilniaus m. valstybinė mokesčių inspekcija*, Nr. 3K-3-50/1999, kat. 32;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. rugsėjo 28 d. nutartis c. b. *Alytaus raj. apylinkės vyr. prokuroras v. UAB „Sverida“ ir kt.*, Nr. 3K-122/1998, kat. 6;
56. 1995 m. kovo 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į žemę atkūrimo“, (Valstybės žinios, 1995, Nr. 22-516);
57. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 22 d. nutartis c. b. *BUAB „Spaudos magnatai“ v. UAB „Sekundės redakcija“*; Nr. 2A-38/2007; kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 21.4.2.1; 21.4.2.7; 21.6; 27.7; 35.6.1; 39; 45; 126.5;

58. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 16 d. nutartis c. b. *Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus apskrities viršininko administracija ir kt.*, Nr. 2A-131/2007, kat. 113.6.1.7.

Elektroniniai dokumentai:

1. ANGLIM, J. M. Crossroads in the Great Race: Moving Beyond the International Race to Judgment in Disputes over Artwork and Other Chattels. In *Harvard International Law Journal* [interaktyvus]. 2004, nr. 1, 45 t. [žiūrėta 2008-03-22], p. 239-301. Prieiga per internetą: <http://209.85.135.104/search?q=cache:hwWaXKqKh_gJ:www.harvardilj.org/attach.php%3Fid%3D9+Burke+Karen%2Binternational+transfers+of+stolen+cultural+property&hl=en&ct=clnk&cd=7&client=firefox-a>;
2. AUER, M. The Structure of Good Faith. A Comparative Study of Good Faith Arguments [interaktyvus]. 2006, [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=945594>;
3. HOUH, E. M. S. The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel? In *Utah Law Review* [interaktyvus] 2005, [žiūrėta 2008-03-15]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=622982>;
4. PALMER, Ch. A. Recovering Stolen Art: Avoiding the Pitfalls. In *Michigan Bar Journal* [interaktyvus]. 2003, June [žiūrėta 2008-03-04], p. 20-23. Prieiga per internetą: <<http://www.michbar.org/journal/pdf/pdf4article580.pdf>>;
5. REYHAN, Y. P. A Chaotic Palette: Conflict of Laws in Litigation between Original Owners and Good Faith Purchasers of Stolen Art. In *Duke Law Journal*, [interaktyvus]. 2001, nr. 4 [žiūrėta 2008-03-04], p. 955-1043. Prieiga per internetą: <<http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?50+Duke+L.+J.+955>>;
6. SHEK, T. R. Title in Art works. [interaktyvus]. 2001, [žiūrėta 2008-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.axa-art.co.uk/Content.asp?IDAREA=7&TIPO=A&IDCONTENT=322&C=1>>;
7. WATNER, C. Once an owner – always an owner. In *The Voluntaryist* [interaktyvus]. 1999, February [žiūrėta 2008-03-02]. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3894/is_199902/ai_n8832526>.

Lex mercatoria:

1. Principles of International Commercial Contracts 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>
2. Principles of European Contract Law 1998 by the Commission on European Contract law [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/textef.html>>.

SANTRAUKA

Šio magistro darbo objektas – sąžiningo įgijėjo, kaip trečiojo asmens, kurio su pradiniu savininku nesieja prievoliniai santykiai, teisių apsaugos institutas ir jo problematika. Lietuvos teismų praktikoje ypač gausu bylų, kai savininko turtą kitiems asmenims perleidžia asmuo, neturėjęs tokios teisės, daikto įgijėjas tą patį daiktą perleidžia dar kartą, o vėliau, pradinis savininkas reikalauja pripažinti negaliojančiais visus, jo manymu, neteisėtus sandorius ir grąžinti daiktą jo nuosavybėn. Tokiais atvejais išskyla dviejų lygiaverčių savininkų – pradinio ir faktinio – interesų konfliktas. Tinkamas šios problemos sprendimas yra viešasis interesas, kadangi nuo to priklauso civilinės apyvartos stabilumas ir teisinis tikrumas civiliniuose santykiuose. Ieškant pusiausvyros tarp konflikto šalių labai svarbu užtikrinti nuoseklų esminių sąžiningo įgijėjo apsaugos instituto principų aiškinimą bei taikymą.

Siekiant atskleisti sąžiningo įgijėjo instituto prigimtį, magistro darbe analizuojamos instituto ištakos bei evoliucija. Pabrėžiama, kad vindikacijos apribojimai ir galimybė įgyti nuosavybės teisę į turtą iš asmens, neturėjusio teisės jį perleisti, patvirtina romėniškojo principo *nemo dat quad non habet* transformaciją šiandienos civilinėje teisėje. Akcentuojama, kad sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos taisyklės įtvirtina daiktinę teisę, tačiau jos tai pat aktualios sprendžiant dėl sandorio negaliojimo pasekmių taikymo, kai sąžiningas įgijėjas yra tretysis asmuo pradinio savininko atžvilgiu.

Naudojant lyginamąjį, sisteminį, loginį, teleologinį metodus analizuojamos teisės normose nustatytos ir teismų praktikos bei doktrinos suformuotos sąžiningo įgijėjo apsaugos taisyklės: sąžiningumo kriterijus, sandorio atlygintinumas, kilnojamojo daikto praradimo be savininko valios ir nekilnojamojo daikto praradimo dėl nusikaltimo kriterijai. Analizuojant teismų praktiką bei doktriną, atskleidžiamas šių taisyklių turinys ir iškeliamos esamos bei potencialios jų taikymo problemos.

Paskutinėje magistro darbo dalyje nagrinėjamas sąžiningo trečiojo asmens ir sąžiningo sandorio dalyvio santykis. Šis santykis ir su juo susijusi problematika atskleidžiama sistemiškai analizuojant Lietuvos teismų praktiką, susijusią su dvejomis bylų kategorijomis: bylomis dėl turto, įgyto teismo sprendimams vykdyti nustatyta tvarka ir bylomis dėl turto, įgyto administracinio akto pagrindu.

Šiame magistro darbe daroma išvada, kad Lietuvos ir kitų kontinentinės bei bendrosios teisės sistemos valstybių doktrina ir teismų praktika yra suformavusi taisykles, kuriomis remiantis praktikoje galima vadovautis sprendžiant sąžiningo įgijėjo ir savininko interesų konfliktą, vertinant sąžiningo įgijėjo teisių apsaugos taisyklių turinį. Tačiau šių taisyklių faktinis pobūdis lemia, kad konkrečiu atveju interesų pusiausvyra tarp ginčo šalių bus užtikrinta tuomet, kai teismas visapusiškai įvertins faktines bylos aplinkybes ir sprendimą priims vadovaudamasis proporcingumo principu.

SUMMARY

Protection of a Good-Faith Acquirer

The object of this master thesis is an institute of protection of a good faith acquirer who is not under contract with an original owner and problems concerning it. There are plenty of cases in Lithuanian case law where property of the original owner is transferred by the person not entitled to transfer; an acquirer of the thing transfers the thing again and later the original owner demands to invalidate the transactions and return his property. Such being the case, a confrontation of two equivalent owners' – original and subsequent – interests' arises. The public interest exists for the resolution of this problem to be proper, because the stability of civil circulation and legal certainty depends on it. Seeking the balance between the parties of the conflict, the importance to ensure the consistent interpretation and application of the substantial principles of the protection of good faith acquirer is emphasized.

In order to explore the nature of a good faith acquirer institute, its origin and evolution are analyzed in this master thesis. It is emphasized, that the restraints of vindication and the possibility to acquire good title from an unauthorized person, confirm transformation of the Roman maxim *nemo dat quod non habet* in modern civil law. A great attention is paid to the conclusion that the rules of protection of a good faith acquirer are indicated in property law, although they are relevant dealing with the consequences of an invalid contract, concerning a good faith acquirer as a third party as well.

On the basis of comparative, systematic, logical and teleological methods the following rules of protection of a good faith acquirer, established by the laws or determined by jurisprudence and case law, are analyzed: a criterion of good faith; a valuable consideration of contract; criteria concerning the loss of possession of a movable without the owner's consent and a loss of possession of an immovable due to crime committed by another. The contents of these rules, the existing and potential problems of application of rules are researched on the grounds of jurisprudence and case law analysis.

A relation between a third person in good faith and a party of transaction acting in good faith is analyzed in the last part of this master thesis. This relation and problems related are examined by the systematic analysis of Lithuanian case law concerning the following two categories of cases: cases re property acquired in compliance with a procedure for the enforcement of court judgments and cases re property acquired in compliance with an administrative act.

Referring to the findings of the research it is concluded that on the grounds of the rules developed by the jurisprudence and case law of Lithuania and other continental and common law system countries, it is possible to settle an owner – good faith acquirer conflict and determine the

contents of the good faith acquirer protection rules in practice. Although, the factual nature of these rules determines, that the balance of interests in particular case would be ensured if court examines the factual circumstance of the case universally and bases the judgment on the principle of adequacy.